

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Mgr. Viktor Doležilek

Náhrada nemajetkové újmy podle zákoníku práce a její vztah
k občanskému zákoníku

Rigorózní práce

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma Náhrada nemajetkové újmy podle zákoníku práce a její vztah k občanskému zákoníku vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Ostravě dne 17. listopadu 2017

.....

Na tomto místě chci poděkovat mému bratrovi MUDr. Richardu Doležilkovi, který mi jakožto odborný poradce pomohl s medicínskými aspekty kapitol týkajících se bolesti a ztížení společenského uplatnění, Mgr. Janu Machejovi za pomoc s polskou zahraniční úpravou a překladem polských zákonů a v neposlední řadě rovněž mé manželce Tamaře Doležilkové za vytrvalou podporu během psaní celé práce.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Obecně k náhradě majetkové a nemajetkové újmy	9
1.1 Funkce náhrady újmy	10
1.2 Odpovědnost - retrospektivní a perspektivní pojetí	12
2 Náhrada nemajetkové újmy v občanském zákoníku	19
2.1 Nemajetková újma	20
2.1.1 Metodika Nejvyššího soudu	24
2.2 Subsidiarita občanského zákoníku	26
3 Náhrada nemajetkové újmy v zákoníku práce	28
3.1 Právní úprava	28
3.2 Předpoklady vzniku závazku k náhradě nemajetkové újmy dle § 269 ZP	29
3.2.1 Existence pracovněprávního vztahu	30
3.2.2 Subjekt odpovědný za vznik nemajetkové újmy	31
3.2.3 Pracovní úraz nebo nemoc z povolání	34
3.2.4 Nemajetková újma	34
3.2.5 Vztah k plnění pracovních úkolů	36
3.2.6 Příčinná souvislost	36
3.2.7 Neexistence důvodů vylučujících vznik závazku k náhradě	39
3.3 Předpoklady vzniku závazku k náhradě nemajetkové újmy dle § 265 ZP	40
4 Pracovní úrazy a nemoci z povolání	42
4.1 Pracovní úraz	42
4.2 Nemoc z povolání	45
4.2.1 Pojem nemoci z povolání	45
4.2.2 Ohrožení nemocí z povolání	45
5 Náhrada za bolest	48
5.1 Pojem bolest	48
5.2 Právní úprava náhrady za bolest	50
5.2.1 Bolestné jako samostatný nárok?	52
5.3 Odčinění bolesti	55
5.4 Nedostatky právní úpravy odčinění bolesti	58
6 Náhrada za ztížení společenského uplatnění	64

6.1	Pojem a právní úprava ztížení společenského uplatnění	64
6.2	Odčinění ztížení společenského uplatnění a srovnání s Metodikou Nejvyššího soudu	65
7	Jednorázové odškodnění pozůstalých	74
7.1	Zákonná úprava	74
7.2	Nedostatky právní úpravy jednorázového odčinění.....	75
7.2.1	Okruh oprávněných osob a „výběr“ právního předpisu	77
7.2.2	Výše podle § 2959 OZ	79
7.3	Zhodnocení § 271i ZP.....	83
8	Náhrada nemajetkové újmy v pracovním právu na Slovensku a v Polsku	85
8.1	Slovenská právní úprava	85
8.2	Polská právní úprava.....	88
8.3	Zhodnocení slovenské a polské právní úpravy v kontextu českého pracovního práva.....	90
	Závěr	92
	Seznam použitých zdrojů.....	95
	Abstrakt	104
	Abstract.....	105

Seznam použitých zkratk

ZP	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ZP 65	Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce
OZ 64	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
Listina/LZPS	Listina základních práv a svobod
Nařízení 276	Nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání
Vyhláška 440	Vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění
SIZP	Zákon č. 311/2001 Z. z, zákonník práce
SIOZ	Zákon č. 40/1964 Zb., občianský zákonník
SIZSP	Zákon č. 461/2003 Z. z., zákon o sociálnom poistení
KP	Dz.U. 1974 Nr 24 poz. 141 Kodeks pracy
KC	Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93 Kodeks cywilny
PIZSP	Dz.U. 2002 Nr 199 poz. 1673 o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych

Úvod

Autor této práce se s náhradou újmy poprvé setkal na právnické fakultě ve druhém ročníku. Ještě dnes má v živé paměti první klauzurní práci, kterou na toto téma psal a nutno říct, že již tehdy to byla oblast občanského práva pro autora nejpřitažlivější. Předpoklady vzniku povinnosti k náhradě škody či nemajetkové újmy (dle tehdejší terminologie vlastně ještě odpovědnosti za škodu) autora bavilo zkoumat a na jejich základě posuzovat, zda povinnost k náhradě vzniká.

Po vysoké škole autor pracoval téměř dva roky v advokátní kanceláři zabývající se generální praxí, přičemž pracovní právo tvořilo velkou část jednotlivých případů. V této době si tak oblíbil rovněž i pracovní právo a kauzám týkajícím se náhrady nemajetkové újmy, kterou požadovali zaměstnanci, se velmi podrobně věnoval. Autor se tak mohl mj. osobně seznámit s několika lékařskými posudky, které ohodnocovaly bolest a ztížení společenského uplatnění.

Od ledna 2017 autor působil jako asistent místopředsedy Krajského soudu v Ostravě pro trestní úsek, přičemž v rámci své pracovní činnosti se musel blíže seznámit rovněž s úpravou náhrady škody a nemajetkové újmy v občanském zákoníku, neboť právě na základě tohoto předpisu je postupováno v adhezním řízení při rozhodování trestního soudu o náhradě újmy. I když byla v této době práce již v pokročilé fázi, autor přesto mohl využít hlubší poznatky týkající se Metodiky Nejvyššího soudu ČR k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 OZ) a způsobu, jak s ní soudy pracují, které získal právě díky práci na soudě.

Již v průběhu advokátní praxe však autora napadlo, že by se mohl blíže zabývat vztahem zákoníku práce a občanského zákoníku, pokud jde o náhradu nemajetkové újmy, neboť s ohledem na jejich (ne)odůvodněné rozdíly se nabízí jejich podrobnější zkoumání. Úvodem práce si tak autor dává základní otázku, na kterou bude během celého psaní hledat odpověď, a sice zda je úprava v zákoníku práce skutečně komplexní, jak to tvrdí odborná nauka, a zda je vyloučeno subsidiární užití občanského zákoníku. Během nalézání odpovědi na tuto otázku autor zároveň provede komplexní zhodnocení úpravy náhrady nemajetkové újmy v zákoníku práce, neboť tato prošla v roce 2015 poměrně zásadními změnami.

Celá práce je rozdělena do 8 kapitol, přičemž v té první jsou rozebrána obecná teoretická východiska náhrady (jakékoliv) újmy s akcentem na pojem „odpovědnost“, který je pro tuto oblast práva velmi důležitý. Druhá kapitola se věnuje úpravě náhrady nemajetkové újmy v občanském zákoníku, jelikož tento předpis je vůči zákoníku práce subsidiární a pro

správné pochopení úpravy v zákoníku práce a samozřejmě i pro jejich vzájemný vztah je jeho studium zcela zásadní. V kapitole je rovněž obecně rozebrána výše zmíněna metodika Nejvyššího soudu, neboť touto se autor zabývá na dalších místech v práci.

Třetí kapitola se již věnuje přímo zákoníku práce, kdy jsou zejména rozebrány jednotlivé předpoklady vzniku povinnosti k náhradě nemajetkové újmy, ve čtvrté kapitole se autor zabývá pracovními úrazy a nemocemi z povolání. Čtvrtá, pátá a šestá kapitola pak podrobně rozebírají náhradu za bolest, ztížení společenského uplatnění a jednorázové odčinění nemajetkové újmy pozůstalých po zemřelém zaměstnanci. Tyto posledně tři jmenované kapitoly provádějí rovněž i určitou komparaci s občanskoprávní úpravou, její výhody či nevýhody oproti zákoníku práce a samozřejmě případnou použitelnost.

Právě otázka nastolená výše, tedy to, zda by mohlo dojít k užití občanského zákoníku i přesto, že úprava náhrady újmy má být v zákoníku práce komplexní, provází všechny předchozí kapitoly a nejvíce kulminuje v posledních třech jmenovaných.

Závěrečná kapitola pak srovnává naši právní úpravu se zahraniční, přitom autor vybral slovenskou a polskou pracovníprávní (resp. občanskoprávní) úpravu, neboť tyto státy si prošly podobným vývojem jako Česká republika a bylo poměrně zajímavé sledovat to, jak je předmětná problematika upravena v posuzovaných státech.

Zdrojem informací pro tuto práci byly zejména komentáře k zákoníku práce a k občanskému zákoníku, další knižní publikace, odborné časopisy a právní předpisy. V poměrně velkém rozsahu byla citována a zkoumána judikatura zejména Nejvyššího soudu ČR, neboť tento se nemajetkovou újmou mnohokrát zabýval. Mezi publikacemi a odbornými články autor cituje i zahraniční tituly, a to i s ohledem na poslední kapitolu práce zabývající se slovenskou a polskou úpravou.

V rámci samotného psaní autor používá gramatickou (jazykovou) a teleologickou metodu, neboť jsou začasť podrobně rozebrána jednotlivá ustanovení zákoníku práce a občanského zákoníku. Při srovnání těchto dvou předpisů je pak pochopitelně použita metoda komparační.

Základní cíl práce je s ohledem na výše položenou otázku zřejmý. Kromě toho ovšem bude autor velice rád, pokud by práce mohla posloužit komukoliv jako vodítko pro výklad jednotlivých ustanovení zákoníku práce stran nemajetkové újmy, neboť tato již při prvním pohledu rozhodně nelze považovat za zcela jednoznačná, a některým vybraným problematickým aspektům, kterými se práce zabývá, se např. judikatura zatím nevěnovala.

Rigorózní práce byla zpracována ke dni 17. 11. 2017.

1 Obecně k náhradě majetkové a nemajetkové újmy

V první kapitole této práce se autor rovnou podívá na obecné aspekty náhrady majetkové a nemajetkové újmy a její teoretická východiska, neboť tato jsou základem pro následnou samotnou náhradu v užším slova smyslu.

Nejprve nutno uvést, že celá oblast náhrady újmy je v současné době obecně upravena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (v práci dále jen jako OZ), a to v hlavě III (závazky z deliktů) díl 1 v § 2894 – 2971. Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce (v práci dále jen jako ZP), jemuž se v této práci bude autor věnovat především, je vůči občanskému zákoníku úpravou speciální a náhradu majetkové a nemajetkové újmy upravuje v části jedenácté, § 248 – 275. Ačkoliv je občanský zákoník podpůrný pro zákoník práce obecně (srov. § 4 ZP), v oblasti náhrady majetkové a nemajetkové újmy „(...) nepřipadá prakticky v úvahu vzhledem ke komplexní pracovněprávní úpravě náhrady škody v zákoníku práce subsidiární použití na pracovněprávní vztahy části čtvrté hlavy III dílu 1 OZ, který se zabývá náhradou majetkové a nemajetkové újmy.“¹ Toto tvrzení, jak již bylo zmíněno v úvodu, autor této práce podrobí důkladné analýze, neboť v některých případech se právě opak zdá být pravdou. Přes uvedené mají každopádně obě úpravy (občanská i pracovní) mnoho společného, což lze rovněž tvrdit o pojetí náhrady majetkové a nemajetkové újmy, která u obou zákonů vychází vlastně ze stejných ideových východisek, a proto ještě stále bude autor v této kapitole zatím hovořit obecně o náhradě majetkové a nemajetkové újmy pro občanské a pracovní právo společně.

Občanský zákoník nově vychází z aktivního (perspektivního) pojetí odpovědnosti² (autor práce blíže rozebírá aktivní i sankční pojetí v následující podkapitole) a opouští zavedený pojem „odpovědnost za škodu“³, tudíž se i autor pro tuto kapitolu a vlastně i celou práci bude držet výrazu „náhrada majetkové a nemajetkové újmy“, či pouze „náhrada újmy“, popřípadě pojmu „závazky z deliktů.“

¹ BĚLINA, Miroslav. In BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 51.

² BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1497.

³ Někteří autoři ovšem pojem odpovědnost za škodu používají stále. Srov. např. ACHOUR, Gabriel, PELIKÁN, Martin. *Náhrada škody a nemajetkové újmy v občanskoprávních a obchodních vztazích*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2015, s. 10.

Nejprve se autor bude zabývat náhradou majetkové i nemajetkové újmy jakožto jednotné úpravy spadající pod delikt ní závazky, neboť obě mají mnoho společných aspektů, kdy samotné nemajetkové újmě (a její úpravě v zákoníku práce) bude věnován prostor v kapitolách následujících. Zvláštní pozornost je pak věnována pojmu odpovědnost, který je pro delikt ní závazky i s ohledem na vývoj právní úpravy velmi důležitý.

1.1 Funkce náhrady újmy

Vůbec celým smyslem náhrady újmy zejména je, velmi stručně řečeno, odčinit osobě majetkovou škodu či nemajetkovou újmu, kterou jí jiný způsobil. Nutno uvést, že náhradu újmy v tuto chvíli autor chápe z širšího pohledu, nikoli jen jako ono poskytnutí plnění poškozenému, tedy konkrétní např. peněžité nahrazení jeho újmy. Náhrada újmy je vnímána jako celkový odpovědnostní vztah v širším smyslu. Z tohoto pohledu pak náhrada újmy znamená rovněž poskytování ochrany jednak majetkovým vztahům (v případě náhrady škody) a jednak vztahům osobním, kdy je chráněn zejména život a zdraví člověka (zde se pak hradí újma nemajetková).⁴ S tím pak souvisí funkce náhrady újmy (v širším smyslu), za které lze považovat funkci reparační, dále pak satisfakční, preventivní, represivní, případně další.⁵

Reparační funkce vyplývá ze samotného označení náhrady škody (a nemajetkové újmy), kdy jejím smyslem je poskytnutí náhrady tomu, kdo škodu utrpěl, a to buď v penězích, nebo in natura (restituce).⁶ Zásadně platí, že má být nahrazena celá způsobená škoda – srov. § 2952 OZ, věta první: „Hradí se skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk).“ V pracovněprávních vztazích je reparační funkce v některých případech omezena, kdy např. zaměstnanec může být zavázán k náhradě škody v maximální výši rovnající se čtyřpůlnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku (v případě, že tuto způsobí z nedbalosti) – srov. § 257 odst. 2 ZP. V občanském zákoníku žádný podobný limit není. Rovněž ušlý zisk zaujímá zvláštní postavení právě v pracovněprávních vztazích, neboť tento se podle zákoníku práce v případě náhrady škody způsobené zaměstnancem hradí pouze v případě úmyslně způsobené škody (srov. § 257 odst. 3 ZP). Pokud jde o závazek k náhradě újmy ze strany

⁴ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2 – díl třetí: závazkové právo*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 379.

⁵ GERLOCH, Aleš. *Teorie Práva*. 6. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 163. V knize *Základy pracovního práva* autorů Galvase, Gregorové a Hrabcové se setkáváme s členěním na funkce obecné (preventivně výchovná, ochranná, represivní, reparační) a zvláštní (sociálně ochranná a stimulační) – GALVAS, Milan, GREGOROVÁ, Zdeňka, HRABCOVÁ, Dana. *Základy pracovního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 212.

⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2 – díl třetí: závazkové právo*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 379.

zaměstnavatele, zde je reparační funkce naopak zdůrazněna, neboť hlavním cílem je nahradit zaměstnanci újmu v plném rozsahu.

Satisfakční funkce je dle Aleše Gerlocha zvláštní podskupinou reparační funkce a uplatní se zejména v právu na ochranu osobnosti.⁷ Půjde tedy o případy způsobení nemajetkové újmy, kdy na rozdíl od majetkové (škody) je zde zasažen samotný člověk, tedy jeho život, zdraví, čest, důstojnost apod. Satisfakční funkce pak zde hraje velice významnou roli, neboť poskytnuté zadostiučinění může mít pro poškozeného mimořádný význam. Přesné vyčíslení této újmy však většinou vůbec není možné, poskytnuté peněžité plnění tak vystupuje pouze jako určité zmírnění způsobené nemajetkové újmy.⁸

Preventivní funkce náhrady újmy vychází z teze, že „*lepší a jednodušší je škodám předcházet než je následně často složitým způsobem nahrazovat.*“⁹ Tato funkce znamená, že hrozba případné náhrady škody či nemajetkové újmy odrazuje subjekty občanskoprávních vztahů od toho, aby jednaly protiprávně, a zároveň, pokud subjekt právo poruší a je zavázán k náhradě újmy, odrazuje ho nově vzniklý deliktní závazek od podobného jednání *pro futuro*.¹⁰ Prevenční funkce hraje velice významnou roli už s ohledem na zcela novou úpravu prevence v občanském zákoníku. Ustanovení § 415 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ 64), na jehož problematické aspekty a zejména pak právní nejistotu v souvislosti s jeho použitím bylo poukazováno již mnoho let před účinností nového občanského zákoníku,¹¹ bylo nahrazeno zejména ustanoveními § 2900 – 2903 OZ. Prevence je nyní více propracovaná a zákonodárce na ni klade mimořádný důraz, o čemž svědčí mj. např. důvodová zpráva k občanskému zákoníku: „*Základ tradičních úprav sleduje myšlenku, že hlavním účelem zákonných ustanovení o povinnosti k náhradě škody je škodu vypořádat, tj. umožnit posouzení, zda škodu vzniklou v něčí majetkové sféře nese poškozený, anebo má-li mu ji někdo nahradit, a tím současně vytvořit podněty k tomu, aby se vzniku škod předcházelo.*“ Zákoník práce pak upravuje prevenci v § 248 a § 249 a následky porušení prevenční povinnosti zaměstnancem v § 251. Preventivní funkce je nyní o to významnější, že občanský zákoník zvolil aktivní pojetí odpovědnosti, kdy subjekty vystupující v občanskoprávních (a rovněž i

⁷ GERLOCH: Teorie práva..., s. 164.

⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2 – díl třetí: závazkové právo*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 402.

⁹ Tamtéž, s. 365.

¹⁰ GALVAS, Milan, GREGOROVÁ, Zdeňka, HRABCOVÁ, Dana. *Základy pracovního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 213.

¹¹ Viz např. MELZER, Filip. Ustanovení § 415 občanského zákoníku a stanovení protiprávnosti jako předpokladu náhrady škody podle občanského zákoníku. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2002, č. 3, s. 271.

pracovněprávních) vztazích na sebe berou onu odpovědnost již před případným způsobením újmy, nikoli tedy až ex post po porušení povinnosti jako tomu bylo podle právních teoretiků doposud (srov. následující podkapitulu). Preventivní funkce náhrady újmy je tedy i tímto samotným pojetím zdůrazněna.

1.2 Odpovědnost - retrospektivní a perspektivní pojetí

Vedle stručného vymezení funkcí náhrady újmy považuje autor za vhodné podívat se blíže na pojem odpovědnost, který s náhradou újmy úzce souvisí. Výše bylo naznačeno, že občanský zákoník podle svých tvůrců přejal na rozdíl od svého předchůdce aktivní pojetí odpovědnosti a nenavazuje na pojetí sankční, které většina právních teoretiků zastávala dříve. Po nabytí účinnosti občanského zákoníku pak sice panovala určitá nejistota, kdy tento předpis už pojem „odpovědnost za škodu“ neznal, kdežto zákoník práce stále ano,¹² ale po seznámení s novelou zákoníku práce provedenou zákonem č. 205/2015 Sb. má autor za to, že v oblasti teoretického pojetí odpovědnosti se zákoník práce přiklonil k občanskému zákoníku.

Nejprve nutno uvést, že právní odpovědnost, která bude v podkapitole rozebrána, je toliko jeden z druhů odpovědnosti ve společnosti, neboť se dále rozlišuje např. odpovědnost právní, politická, ústavní či třeba pouze morální.¹³ Samotný pojem (právní) odpovědnost je pak pokryt poměrně velkým množstvím definic. Aleš Gerloch ji ve svém díle *Teorie práva* definuje jako „zvláštní formu právního vztahu, ve kterém dochází na základě porušení právní povinnosti ke vzniku nové právní povinnosti sankční povahy,“¹⁴ dále např. Lubomír Kubů tak, že jde o „vznik sekundární odpovědnosti toho, kdo porušil svou povinnost primární“¹⁵ a ze starších právních teoretiků např. George Marton říká: „Výraz odpovědnost vyjadřuje situaci, v níž se nachází ten, kdo nesplnil povinnost, závazek stanovený jakoukoliv normou (...) je vydán nepříznivým následkům, které orgán příslušný bdít nad dodržováním normy předvidá pro případ jejího porušení.“¹⁶

S vymezením pojmu odpovědnost problém nebyl, horší to ovšem bylo se samotným pojetím odpovědnosti a jejím chápáním. Tímto se začali zabývat právníci již v padesátých letech minulého století, kdy jako první se k dané problematice vyjádřil Viktor Knapp ve své

¹² Srov. např. označení hlavy II. části 11. zákoníku práce ve znění účinném do 30. 9. 2015.

¹³ GERLOCH, Aleš. *Teorie Práva*. 6. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 161.

¹⁴ Tamtéž, s. 162.

¹⁵ KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: Linde, 2007, s. 142.

¹⁶ MARTON, George. *Les fondements de la responsabilité civile: révision de la doctrine*. Paříž, 1938, s. 251. Překlad definice převzat z KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2003, s. 211.

práci *Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu*.¹⁷ Toho pak následoval Štefan Luby,¹⁸ Jiří Švestka,¹⁹ Josef Macur,²⁰ Marta Knappová,²¹ a další.²² Teorií vymezujících odpovědnost tak bylo v průběhu let vytvořeno mnoho s tím, že dvěma nejvýznamnějšími a nejdůkladněji propracovanými jsou teorie retrospektivní (sankční) a perspektivní (aktivní). Ačkoliv lze možná pochybovat o praktickém dopadu této diskuze,²³ je přesto vhodné se uvedenému věnovat už s ohledem na to, že se danou otázkou zabývá i důvodová zpráva k občanskému zákoníku.

Jak již bylo uvedeno, celou diskuzi k teoretickému vymezení odpovědnosti odstartoval v roce 1956 svým článkem Viktor Knapp. Pokud pomineme dobové silně ideologické podbarvení celého článku, které se nejvíce promítá v jeho úvodu,²⁴ je i přes všechny pozdější výtky jiných autorů jeho obsah logický a argumentačně podložený.

Knapp zůstává našim nejvýznamnějším zastáncem tzv. aktivního pojetí odpovědnosti, kdy konkrétně rozebírá pojetí spočívající v tzv. „hrozbě sankcí.“ Na úvod vymezení pojmu odpovědnost Knapp říká, že jej lze těžce definovat už jen proto, že je nadužíván v hovorové mluvě, zákonech i vědeckých pracích.²⁵ Obdobně se vyjadřuje Marta Knappová, pozdější manželka Viktora Knappa a zároveň největší kritik jeho odpovědnostní teorie.²⁶ Uvedené nadužívání trvalo vlastně až do účinnosti občanského zákoníku (č. 89/2012 Sb.) a bylo bráno jako stav závadný, kdy největší očekávání ve smyslu napravení této neblahé situace vzbuzovala plánovaná rekodifikace občanského práva.

¹⁷ KNAPP, Viktor. *Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu*. *Stát a právo*, I. 1956, s. 66–85.

¹⁸ LUBY, Štefan. *Prevencia a zodpovednosť v občianskom prave I.*, Bratislava: Vydavateľstvo SAV. 1958. 507 s.

¹⁹ ŠVESTKA, Jiří. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Academia, 1966, 316 s.

²⁰ MACUR, Josef. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu*. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1980, 215 s.

²¹ KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2003, 319 s. Tato kniha byla původně vydána v roce 1968.

²² Za zmínku stojí např. M. Kalenská, A. Brejcha či Karel Eliáš.

²³ MELZER, Filip. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013, s. 316.

²⁴ Rozlišování mezi zaviněním na jedné straně v kapitalistických společnostech [„*keré je začasté projevem třídní nenávisti a antagonistického rozporu mezi zájmem pracujícího člověka a kapitalistickým právem, chránícím zájmy vládnoucí třídy kapitalistů (...) a (...) neustále roste*“] a na straně druhé ve společnosti tehdejšího východního bloku [„*za podmínek výstavby socialismu (...) s utužováním socialistické morálky, kdy viny neustále ubývá*“] může v dnešní době působit úsměvně, nicméně zároveň ukazuje skoro až děsivý přesah ideologie státu do právní nauky a právní teorie, která by měla být ideologicky neutrální.

²⁵ KNAPP, Viktor. *Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu*. *Stát a právo*, I. 1956, s. 67.

²⁶ KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2003, s. 219.

Knapp si klade otázku, kdy sama odpovědnost vzniká, tedy jestli již před porušením povinnosti či až poté, co k jednání v rozporu s právem teprve došlo. Otázka je to podle Knappa důležitá zejména s ohledem na preventivně – výchovné působení práva na občany.²⁷ Knapp se pak (poté co rozebírá pojmy „povinnost“, „odpovědnost“ a „sankce“) dostává k tomu, že kdo porušil svou povinnost, je stížen sankcí, neboť právo se způsobením újmy sankci spojuje, resp. s ním spojuje *hrozbu sankcí*. Dochází tak k závěru, že „*odpovědnost za porušení povinnosti, resp. způsobení škody* (dle dnešní terminologie majetkové či nemajetkové újmy) *není ani povinností ani sankcí, ale je hrozbou za porušení povinnosti resp. za způsobení škody.*“²⁸ Je tak zdůrazněna výše rozebraná preventivní funkce náhrady újmy (odpovědnosti).

Odpovědnost podle Knappa vzniká již v okamžiku, kdy osobě začíná sankce hrozit, tj. ještě dříve, než byla povinnost porušena, což vlastně vystihuje celý smysl perspektivního pojetí odpovědnosti. Knapp pak pro použití v soudní praxi hovoří o tom, že se soud musí nejprve zabývat tím, zda existovala povinnost (smluvní či zákonná) a zda s ní byla spojena hrozba sankcí a pokud dojde ke kladné odpovědi, musí dále zkoumat obecné předpoklady vzniku povinnosti k náhradě majetkové či nemajetkové újmy.

Na pojetí Viktora Knappa jako první reagovala Marta Knappová, která zastávala vlastně opačný názor spočívající v tzv. sankčním (retrospektivním) pojetí odpovědnosti, které velice podrobně rozebrala ve své práci *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*.²⁹ Názor Marty Knappové se těšil znatelně větší oblibě než odpovědnostní pojetí rozpracované jejím manželem a dá se říci, že právě tomuto jejímu pojetí odpovídal starý občanský zákoník po téměř padesát let své existence. Představitelů, kteří se s většími či menšími odchylkami k sankčnímu pojetí přikláněli, byla vlastně naprostá většina. Lze uvést např. již zmiňovaného Štefana Lubyho nebo Jiřího Švestku.

Retrospektivní pojetí odpovědnosti spočívá v tom, že jsou zdůrazněny nepříznivé následky, které pro subjekt vzniknou poté, co dojde k porušení či ohrožení práva.³⁰ Přitom je potlačena odpovědnost v tzv. latentní fázi, kdy má odpovědnost působit preventivně.

²⁷ KNAPP, Viktor. *Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. Stát a právo, I.* 1956, s. 69. Pro úplnost autor rigorózní práce uvádí, že Knapp hovoří nikoli o občanech, nýbrž o „pracujících masách.“

²⁸ Tamtéž, s. 71.

²⁹ KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2003, 319 s.

³⁰ MACUR, Josef. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu*. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1980, s. 51.

Knappová podmiňuje vznik odpovědnosti tím, že dojde k porušení povinnosti, a odmítá pojetí Viktora Knappa, že by odpovědnost působila již se samotným vznikem povinnosti.

Kromě dvou uvedených teorií vznikalo mnoho dalších, kdy např. pojetí M. Kalenské můžeme chápat jako jistý kompromis právě mezi pojetím perspektivním a retrospektivním. Podle Kalenské má odpovědnost dvě fáze, kdy v té první působí sankce preventivně ochranně proti porušení povinnosti a ve druhé fázi dojde právě k porušení povinnosti a vzniku samotné sankce.³¹

Pokud jde o dnešní stav, již výše autor uvedl, že přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, došlo podle teorie k opuštění dlouhodobě uznávaného retrospektivního pojetí odpovědnosti.³² Samotný občanský zákoník v § 24 říká, že „každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout. Kdo se vlastní vinou přivede do stavu, v němž by jinak za své jednání odpovědný nebyl, odpovídá za jednání v tomto stavu učiněná,“ Toto ustanovení znamená jakousi proklamaci základní odpovědnosti každého člověka za své jednání, přičemž ustanovení má blízko k základním zásadám soukromého práva.³³ Zároveň tvoří základ pro deliktní způsobilost člověka (§ 2895 OZ), kdy deliktně způsobilým je ten, kdo je svéprávný a netrpí žádnou duševní poruchou – jde tedy o jeden z předpokladů pro vznik závazku k náhradě újmy.³⁴

Velice zajímavé pak z pohledu teoretického vymezení odpovědnosti je to, co uvádí důvodová zpráva k § 24 OZ. Zde se totiž můžeme dočíst následující: „*Osnova opouští pojetí odpovědnosti jako hrozby sankcí. Tato konstrukce opanovala od 70. let minulého století českou právní doktrínu po dlouhých diskusích v 50. a 60. letech a spojuje nástup odpovědnosti s porušením právní povinnosti. Osnova se naopak přiklání k pojetí odpovědnosti v duchu tradic antické a křesťanské civilizace, podle nichž člověk odpovídá za své jednání v plném rozsahu, a odpovídá tedy především za to, že se chová řádně, po právu a za splnění povinnosti. Vzhledem k tomu se v návrhu slovo "odpovědnost" používá jen velmi zřídka, protože zákonný text vystačí ve většině případů s termínem povinnost. Odstraňuje se tak*

³¹ KALENSKÁ, Marta a kol. *Československé pracovní právo*. 1. vydání, Praha – Panorama, 1981, s. 280.

³² Srov. např. již zmíněný velký komentář k občanskému zákoníku: BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1497.

³³ DOBROVOLNÁ, Eva. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 182.

³⁴ Tamtéž, s. 183. Zde tvůrci komentáře stále ještě používají pojem odpovědnost za škodu.

nedůslednost současných formulací platného občanského zákoníku, který termín "odpovědnost" používá v různých významech a často i zbytečně.“

Pokud začneme poslední větou citovaného odstavce z důvodové zprávy o dosavadním nadbytečném užívání samotného pojmu odpovědnost, nelze než souhlasit, neboť tento problém kromě teoretiků minulého století kritizovala občanskoprávní nauka i před přijetím občanského zákoníku³⁵ a je pravdou, že uvedený pojem byl mnohdy používán tam, kde místo vůbec neměl (srov. např. § 174 odst. 1 OZ 64). Nový občanský zákoník ovšem nepostupuje zcela jednotně a ani on se pojmu odpovědnost úplně nevyhne (a to ve smyslu následku porušení povinnosti - § 2942 odst. 1 OZ – srov. výraz „poškozený odpovídá“, stejně jako primární povinnosti – např. § 438 OZ). Pokud jde ovšem o náhradu majetkové či nemajetkové újmy, zde je občanský zákoník až na dvě výjimky (krom uvedeného § 2942 odst. 1 se jedná ještě o § 2953 odst. 1 OZ) terminologicky konzistentní.

Důvodová zpráva pak v uvedeném odstavci na první pohled dává odpověď na otázku, jaké pojetí odpovědnosti by nyní vlastně mělo převažovat. Hovoří o tom, že se opouští pojetí spočívající v hrozbě sankcí a naopak se preferuje tzv. perspektivní pojetí odpovědnosti. V této souvislosti si autor dovolí souhlasit s názorem Pavla Pražáka, který se pojetím odpovědnosti v občanském zákoníku zabýval ve svém článku.³⁶ Jedná se totiž o zřejmý omyl, neboť, jak bylo ostatně uvedeno výše, Knappova koncepce hrozby sankcí spadá právě pod perspektivní pojetí odpovědnosti a byla to tato teorie, kterou většina právních teoretiků následujících po něm kritizovala. Naopak sankční pojetí odpovědnosti reprezentované např. Martou Knappovou spojovalo nástup odpovědnosti s porušením právní povinnosti. Otázkou ovšem zůstává, jaké pojetí odpovědnosti tedy tvůrci občanského zákoníku doopravdy v zákoně zvolili.

Knapp své perspektivní pojetí odpovědnosti v podobě hrozby sankcí v citované práci opíral např. o § 225 občanského zákoníku z roku 1950, kde se hovoří o tom, že zcizitel odpovídá od okamžiku zcizení. Stávající občanský zákoník má podobné ustanovení, a to § 1914 odst. 1, kde je stanoveno, že *„kdo plní za úplatu jinému, je zavázán plnit bez vad s vlastnostmi vymíněnými nebo obvyklými tak, aby bylo možné použít předmět plnění podle smlouvy, a je-li stranám znám, i podle účelu smlouvy.“* Z povahy ustanovení a hlavně pak

³⁵ PSUTKA, Jindřich. In FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář, I. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 659.

³⁶ PRAŽÁK, Pavel. *Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepci?* Právní rozhledy, 2012, č. 3, s. 101.

z použitého výrazu „**kdo plní – je zavázán**“ vyplývá, že zcizitel odpovídá od počátku, nikoli až poté, co splnil, jedná se tedy bezpochyby o pojetí perspektivní.

Pražák pak ale ve svém článku upozorňuje na některá problematická ustanovení a hovoří hned o čtyřech možnostech teoretického vymezení pojmu odpovědnost, přičemž ani jedna podle jeho názoru není ideální a bez pochybností použitelná. Na příkladu s použitím § 2543 odst. 1 OZ tak např. uvádí, že při interpretaci některých ustanovení se nelze vyhnout sankčnímu pojetí odpovědnosti (tedy retrospektivnímu), od kterého se přitom občanský zákoník distancuje.

Pokud jde o pracovněprávní odpovědnost, tuto autor této práce doposud víceméně slučoval s občanskoprávní úpravou, neboť společná východiska byla stejná. Po účinnosti nového občanského zákoníku ovšem nastala zvláštní situace, kdy (nejen) pro oblast náhrady újmy platila jiná terminologie v zákoníku práce než právě v občanském zákoníku. Až do 1. 10. 2015 používal zákoník práce stále ještě pojem odpovědnost zaměstnavatele za škodu, kdežto občanský zákoník tento pojem už téměř dva roky neznal. Stejně tak např. všezahrnující pojem škoda používaný zákoníkem práce už v občanském právu v tomto významu nebyl. Novelou provedenou zákonem č. 205/2015 Sb. ovšem došlo mj. k sjednocení terminologie, tudíž i právě zákoník práce zná od nynějška pouze náhradu majetkové a nemajetkové újmy a nikoliv odpovědnost za škodu.

Důvodová zpráva k zákonu č. 205/2015 Sb. uvádí, že „*v celé části jedenácté (zákoníku práce – pozn. autora) se tam, kde je to možné, dosavadní terminologie přizpůsobuje pojmům zavedeným novým občanským zákoníkem.*“ K samotné koncepci odpovědnosti, tedy že by se snad měla posuzovat jinak než v občanském zákoníku, zde žádné bližší informace nenajdeme. Vzhledem k tomu, že občanský zákoník vystupuje jako *lex generalis* vůči zákoníku práce, má autor za to, že i základní východiska náhrady majetkové a nemajetkové újmy by měla být totožná, a to i přesto, že úpravu náhrady újmy má zákoník práce svou vlastní. Autor tak soudí z toho důvodu, že za dřívější právní úpravy se vycházelo ze stejného (retrospektivního) pojetí odpovědnosti pro starý občanský zákoník i zákoník práce, tudíž minimálně po sjednocení terminologie výše zmiňovanou novelou by ze stejného pojetí odpovědnosti, jakou zvolili tvůrci občanského zákoníku, tedy perspektivního, měl vycházet právě i zákoník práce. Úprava závazků z deliktů v pracovněprávních vztazích má svá výrazná specifika, nicméně předpoklady samotného vzniku závazku k náhradě majetkové či nemajetkové újmy jsou (až na výjimky) stejné v občanském i pracovním právu, proto by mělo platit i stejné pojetí odpovědnosti pro obě tato právní odvětví.

Závěrem může autor ještě uvést, že se nemůže ztotožnit s připomínkami některých členů katedry občanského práva a katedry obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a některých soudců Nejvyššího soudu ČR, kteří se v roce 2008 vyjádřili v tom smyslu, že nová koncepce odpovědnosti může přinést pouze negativní následky, kdy koncepce aktivní odpovědnosti je podle nich teoretickým omylem a jako jediné možné řešení přicházející v úvahu je pouze koncepce sankční.³⁷ Autor této práce má za to, že o perspektivním pojetí odpovědnosti se minimálně dá uvažovat jako o dalším vhodném. Přesto v tuto chvíli nemůže předložit to jediné správné řešení pojetí odpovědnosti, neboť občanský zákoník částečně stále ještě vychází ze zavrhané koncepce sankční. Nicméně vyzdvižení prevenční role odpovědnosti a její zdůraznění již ve fázi vzniku závazku lze považovat za krok správným směrem, neboť alespoň podle autora této práce je uvedené chápání minimálně z filozofického hlediska přijatelnější.

³⁷ Připomínky k návrhu občanského zákoníku. *Právní zpravodaj*, 2008, č. 12, s. 22.

2 Náhrada nemajetkové újmy v občanském zákoníku

Následující poměrně stručnou kapitolu považuje autor za nutné do své práce zařadit ještě předtím, než se začne zabývat samotnou úpravou v zákoníku práce, neboť úprava v občanském zákoníku hraje významnou roli i v právu pracovním, a to do určité míry i v úpravě náhrady nemajetkové újmy. Zároveň nemajetkovou újmu v základech upravuje právě občanský zákoník, kdy např. definici některých klíčových pojmů pro úpravu závazků z deliktů (např. ušlý zisk) v zákoníku práce nenajdeme. Autor se v kapitole rovněž blíže podívá na samotný vztah obou předpisů, který je pak pro tuto práci vlastně zcela zásadní.

Jak již bylo uvedeno výše, náhrada majetkové a nemajetkové újmy je v občanském zákoníku upravena v hlavě III pod označením závazky z deliktů v díle 1 v § 2894 – 2971, přičemž náhrady nemajetkové újmy se týká zejména § 2894 a výlučně pak §§ 2898, 2951 odst. 2, 2956 – 2968 a 2971.

Pokud se podíváme na samotné pojmosloví, bude nutné nejprve rozlišit pojmy **újma**, **škoda** a **nemajetková újma**.³⁸ Újma je dle dikce občanského zákoníku pojem nadřazený a zahrnuje škodu (újmu na jmění, tedy majetkovou újmu) a nemajetkovou újmu (újmu na zdraví či osobnostních právech). Škoda se přitom nahrazuje vždy, kdežto nemajetková újma pouze tehdy, když to stanoví zákon nebo si to ujednají strany (§2894 OZ).

Pro lepší přehlednost lze výše uvedené rozdělení znázornit následovně:

- Újma
 - o Škoda (újma na majetku – např. rozbitá váza)
 - o Nemajetková újma
 - Újma na osobě (např. zlomená noha)
 - Újma na právech (např. poškození dobrého jména)

Škodou se pak myslí skutečná škoda a rovněž ušlý zisk - § 2952 OZ, kdy skutečnou škodou chápe občanský zákoník to, že došlo v určité konkrétní výši ke snížení majetku poškozeného; ušlým ziskem pak je částka, o kterou se majetek poškozeného nezvýšil, protože došlo k jednání způsobujícímu škodu.³⁹

³⁸ Uvedeným rozlišením se v krátkém článku zabývá např. Petr Bezouška: BEZOUŠKA, Petr. *Co je to škoda a co je to újma* [online]. Cit. 24. 5. 2016. Dostupné na <<http://www.prkpartners.cz/rekodifikace/legislativni-novinky/395-co-je-to-skoda-a-co-je-to-ujma/>>

³⁹ VÍTOVÁ, Blanka. In VÍTOVÁ, Blanka, DOHNAL, Jakub, KOTULA, Jan. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. 1. vydání. Olomouc: ANAG, 2015, s. 15.

2.1 Nemajetková újma

Samotný pojem nemajetkové újmy pak v občanském zákoníku není samostatně definován. Zákon v § 2894 odst. 2 pouze určuje, že „*nebyla-li povinnost odčinit jinému nemajetkovou újmu výslovně ujednána, postihuje škůdce, jen stanoví-li to zvlášť zákon. V takových případech se povinnost nahradit nemajetkovou újmu poskytnutím zadostiučinění posoudí obdobně podle ustanovení o povinnosti nahradit škodu.*“ Tato povinnost je pak stanovena např. v případě zásahu do přirozených práv člověka (§ 2956 OZ), u náhrady při poškození věci ze svévole nebo škodolibosti (§ 2969 odst. 2 OZ) nebo když dojde k újmě u osob tak, že tyto újmu jiného důvodně pocítují jako osobní neštěstí (§ 2971 OZ).

Nemajetkovou újmu jako takovou ale samozřejmě vymezit lze – činí tak právní nauka. Pokud se nejprve podíváme na tu zahraniční, Siewert D. Lindenbergh a Peter P. M. van Kippersluis v encyklopedii práva a ekonomiky Michaela Faurea definují nemajetkovou újmu jako „*ztrátu, která je utrpěna v zájmech, jež nemají hospodářskou cenu či hodnotu na finančním trhu.*“⁴⁰ W. V. Horton Rogers jako „*újmu, která není ztrátou v aktivech, majetku či příjmech poškozeného a kterou nelze kvantifikovat objektivním finančním způsobem s odkazem na trh.*“⁴¹ Evropská skupina deliktního práva (European Group of Tort Law), která formulovala principy evropského deliktního práva (Principles of European Tort Law – dále jen PETL), pak v čl. 10:301 PETL říká, že „*uvažujeme-li o rozsahu ochrany (čl. 2:102), může poškození zájmu ospravedlnit náhradu nemajetkové škody. Je tomu tak konkrétně v případě, když poškozený utrpěl osobní újmu nebo újmu na své svobodě, důstojnosti nebo jiných osobnostních právech.*“

Pakliže zabrousíme do tuzemské literatury, můžeme se podívat např. do komentáře k občanskému zákoníku, který u § 2894 OZ říká, že „*nemajetková újma není způsobitelná objektivní finanční kvantifikace s odkazem na trh (nelze použít diferenční teorii). Pokud tedy nastalá újma spočívá v narušení osobního zájmu poškozeného, který nemá hodnotu*

⁴⁰ FAURE, Michael a kol. *Tort law and economics. Encyclopedia of law and economics.* Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2009, s. 215. „*Non pecuniary losses can be characterized as losses that are suffered by damaging goods or interests which have in themselves no economic price or value on a financial market.*“

⁴¹ ROGERS, Horton a kol. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective.* 1. vydání. Vienna and New York: Springer, 2001, s. 246. „*Losses which are not damage to a person's assets or wealth or income and which is are therefore incapable of being quantified in objective financial manner by reference to a market.*“

měřitelnou v penězích, a proto nevede ani k žádnému snížení jeho majetku, hovoříme o nemajetkové újmě.“⁴²

Nemajetkovou újmou se tedy myslí zásah do sféry poškozeného, kterou nelze ocenit penězi jako u vzniku škody. V případě, že dojde k zásahu do této imateriální sféry, musí být pro vznik deliktního závazku a s ním spojené povinnosti k náhradě újmy splněny určité předpoklady. Tyto jsou stejné jako při vzniku majetkové škody, neboť rovněž při její náhradě se postupuje podle ustanovení o povinnosti nahradit škodu (srov. druhou větu § 2894 odst. 2 OZ),⁴³ a jsou jimi **protiprávní jednání, nemajetková újma, příčinná souvislost** mezi jednáním a újmou a **zavinění**.⁴⁴

Protiprávní jednání spočívá v jednání či opomenutí jednání, ke kterému byl škůdce povinen. Patří sem rovněž i použití zmocněnce, zaměstnance či jiného pomocníka, kterým se toto jednání přičítá (§ 1914 OZ). Jednání musí být samozřejmě protiprávní. Pakliže by někdo jednal v souladu s právem, nemůže být zavázán k náhradě nemajetkové újmy. Opomenutím může být např. situace, kdy matka nechá své tříleté dítě volně přebíhat přes cestu, když jej následně srazí auto.

Definice **nemajetkové újmy** byla podána výše, na tomto místě lze uvést, že se jedná o nezbytný předpoklad vzniku deliktního závazku a musí dojít k určité konkrétní újmě, narušení osobního zájmu poškozeného, kdy újma u poškozeného skutečně musí nastat. Např. by jako újma osoby A určitě neměla být posuzována situace, kdy dojde k vlakovému neštěstí a osoba A, která neměla žádný bližší vztah k někomu ze zemřelých pasažérů, by po viníkovi žádala náhradu své nemajetkové újmy (rozdíl by samozřejmě byl, pokud by šlo např. o osobu blízkou).

Příčinná souvislost je vztah mezi protiprávním jednáním a újmou, souvislost jevů, která není závislá na člověku, přičemž ten ji v daném případě pouze zjišťuje.⁴⁵ Příčinná souvislost se pak zkoumá pomocí teorie podmínky či teorie adekvátní příčinné souvislosti a je

⁴² BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1498.

⁴³ Opačný názor ve svém článku vyjádřil David Uhlíř, když se domnívá, že pokud zákon hovoří o škodě, myslí pouze újmu majetkovou a pro nemajetkovou újmu se ustanovení použít nedá. Blíže viz UHLÍŘ, David. První zkušenosti s novým občanským zákoníkem. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 7, s. 34.

⁴⁴ BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1542. Např. Pavel Petr pak ve svém odborném semináři k závazkům z deliktů staví protiprávnost jako samostatný předpoklad vzniku deliktního závazku. Prezentace ze semináře dostupná na <http://www.pavelpetr.cz/>; citováno ze strany 37 prezentace.

⁴⁵ ACHOUR, Gabriel, PELIKÁN, Martin. *Náhrada škody a nemajetkové újmy v občanskoprávních a obchodních vztazích*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2015, s. 133.

„dána tehdy, je-li škoda (nemajetková újma) podle obvyklého (přirozeného) chodu věci i podle obecné zkušenosti, resp. poznatků adekvátním, a tím právně významným – relevantním důsledkem protiprávního úkonu (jednání) či škodní události.“⁴⁶

Zavinění je obecným předpokladem, který znamená psychický vztah škůdce k jednání, kterým v rozporu s právem způsobil újmu, přičemž se v potaz berou dvě složky, a to rozumová a volní.⁴⁷ Zavinění se jako nezbytný předpoklad vzniku deliktního závazku neuplatní vždy, neboť podle § 2895 OZ platí, že *„škůdce je povinen nahradit škodu bez ohledu na své zavinění v případech stanovených zvlášť zákonem.“* Těmito případy pak jsou např. porušení smluvní povinnosti dle § 2913 OZ, újma způsobena provozem dopravních prostředků a další.

Občanský zákoník obsahuje tři základní skutkové podstaty deliktních závazků, kterými jsou úmyslné porušení dobrých mravů (§ 2909 OZ), zaviněný zásah do absolutního práva (§ 2910 OZ – první věta) a zaviněné porušení ochranného účelu normy (§ 2910 OZ – druhá věta).⁴⁸ Vedle tohoto členění pak stojí porušení smluvní povinnosti dle § 2913, které je postaveno na absenci zavinění jako nutného předpokladu vzniku deliktního závazku.

Přestože nemajetkovou újmu nelze přesně kvantifikovat (nelze ji přesně finančně ocenit), je nutno ji poškozenému odčinit, což občanský zákoník prikazuje v § 2951 odst. 2, když říká, že nemajetkovou újmu je nutné odčinit přiměřeným zadostiučiněním, které musí být poskytnuto v penězích, pakliže nedojde k odčinění jiným účinným způsobem. Občanský zákoník tak staví na první místo odčinění pomocí přiměřeného nepeněžitého zadostiučinění, následně pak peněžitou satisfakci. Jiná je pak situace při újmě na přirozených právech člověka, kdy § 2956 OZ určuje, že při vzniku újmy na přirozených právech je nutno odčinit škodu i nemajetkovou újmu včetně případných duševních útrap a § 2958 a 2959 OZ na rozdíl od obecného § 2951 odst. 2 OZ preferují při ublížení na zdraví a při usmrcení peněžité zadostiučinění (jde o speciální ustanovení). Zmiňovaná ustanovení o náhradách při ublížení na zdraví a při usmrcení pak mají naprosto zásadní význam.

Dlouhou řadu let se totiž v našem právním prostředí uplatňovalo ustanovení § 444 OZ 64, které krom toho, že samo určovalo jednorázové částky za odškodnění

⁴⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2 – díl třetí: závazkové právo*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 411.

⁴⁷ ŠVESTKA, Jiří. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Academia, 1966, s. 117.

⁴⁸ BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1539.

pozůstalých při úmrtí poškozeného, které musel hradit škůdce, zároveň v odst. 2 odkazovalo na podzákonou úpravu, která řešila odčinění bolesti a ztížení společenského uplatnění jakožto pravidelně se objevující složky nemajetkové újmy. Samotné pojmy bolest a ztížení společenského uplatnění jsou podrobně rozebrány v kapitole 5 a 6, na tomto místě lze uvést, že (stručně řečeno) v případě bolesti jde o subjektivně nežádoucí pocity ať už fyzického či psychického rázu a ztížení společenského uplatnění značí překážku lepší budoucnosti.

Oním podzákoným předpisem, který výše jmenované upravoval, byla vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění (dále jen Vyhláška 440), která aspekty nemajetkové újmy, jež nelze vyčíslit, určovala pomocí bodového ohodnocení. Tento stav byl ovšem z velké části kritizován a judikaturou následně překonán,⁴⁹ což vyústilo ve zrušení Vyhlášky 440 s tím, že občanský zákoník na žádný podzákoný předpis nyní neodkazuje. Zároveň už propříště nebyly pro oblast občanského práva stanoveny paušální částky jako jednorázové odčinění újmy pozůstalých po zemřelém poškozeném. Občanský zákoník nyní hovoří o tom, že v případě ublížení na zdraví musí být **odčiněna újma peněžitou náhradou, která plně vyváží vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy** a pokud vznikla i překážka lepší budoucnost, odčiní se **i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti** (§ 2958 OZ; podobně i § 2959 OZ v případě smrti). Občanský zákoník pak stanoví další náhrady, které přísluší poškozenému, jako jsou náklady spojené s péčí o zdraví (§ 2960 OZ), náklady pohřbu (§ 2961 OZ), náhrada za ztrátu na výdělku (§ 2962 a násl. OZ) aj.

Citované ustanovení dalo soudům zcela volnou ruku při odčítování bolestného, ztížení společenského uplatnění a tzv. dalších nemajetkových újem, jelikož je již nesvazuje podzákoným předpisem. Nejvyšší soud ČR ovšem tento stav nepovažoval za ideální z toho důvodu, že soudci nemohli vědět, jakých hledisek se držet, z jakých konkrétních východisek vycházet, aby bylo vyhověno požadavku § 13 OZ na kompaktnost judikatury. Nejvyšší soud měl za to, že nelze vycházet z dosavadní judikatury, která se držela doposud platné a účinné Vyhlášky 440, tedy bodového ohodnocení bolesti a ztížení společenského uplatnění, a ve spolupráci se Společností medicínského práva, zástupci pojistitelů a dalších právnických a

⁴⁹ Ústavní soud dokonce určil, že obecné soudy vyhlášku nemusí aplikovat, dojdou-li k názoru, že jev rozporu se zákonem – blíže viz Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05. V soudní praxi se také začalo poměrně široce uplatňovat výjimečné ustanovení § 7 odst. 3 Vyhlášky 440, které umožňovalo náhradu přiměřeně zvýšit.

lékařských profesí vytvořil Metodiku k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 OZ) – v textu dále jen jako Metodika.

2.1.1 Metodika Nejvyššího soudu

Zmiňovaný počin ze strany Nejvyššího soudu ČR má pro tuto práci poměrně zásadní význam, neboť o Metodice bude hovořeno na více místech v souvislosti s náhradou nemajetkové újmy v pracovněprávních vztazích, tudíž bude v této podkapitole stručně vymezena a charakterizována. Případný dopad Metodiky do pracovního práva a její zhodnocení bude nastíněno v kapitolách následujících.

Metodika je relativně velkou změnou oproti způsobu odčítávání nemajetkové újmy, jaký byl u nás doposud využíván. Nejprve je nutno předestřít, že, jak sami tvůrci Metodiky proklamují, jedná se pouze o nezávazný dokument, který nemůže mít donucující charakter (není to zákonný ani podzákonný předpis). Má jít toliko o vodítko, kterým se obecné soudy mohou řídit při určování výše náhrady za nemajetkovou újmu spočívající v bolesti a ztížení společenského uplatnění (další nemajetkové újmy – duševní útrapy Metodika neřeší). Metodika je dostupná na internetových stránkách Nejvyššího soudu ČR zde: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Metodika.

Samotná Metodika je rozdělena na 4 části – A (preambule), B (přehled bolesti), C (aktivity a participace) a D (technická část). Na preambuli můžeme pohlížet jako na jakousi *quasi* důvodovou zprávu, kde se Nejvyšší soud snaží obhájit potřebu vytvoření Metodiky; část B obsahuje bodové hodnoty bolesti, kdy z těchto se vychází při určování bolestného; část C zahrnuje Mezinárodní klasifikaci funkčních schopností, disability a zdraví, která je upravena pro účely hodnocení ztížení společenského uplatnění; v části D pak najdeme doporučené požadavky pro výběr znalců a také tabulku pro určení konkrétní hodnoty ztížení společenského uplatnění.

Tvůrci Metodiky mají za to, že ustanovení § 2958 OZ obsahuje příliš vágní pojmy,⁵⁰ ze kterých soud nemůže vycházet a vždy bude potřebovat objektivizaci založenou na lékařských posudech. Metodikou má dojít k praktické realizaci zásad slušnosti, jak o nich hovoří výše zmiňované ustanovení. Pokud jde o hodnocení bolesti, zde Metodika používá fakticky stejný způsob „nacenění“, jaký využívala Vyhláška 440, kdy právě v části B

⁵⁰ Roman Žďárek pojem „zásady slušnosti“ považuje za dokonce extrémně neurčitý. ŽĎÁREK, Roman. In ŽĎÁREK, Roman, TĚŠINOVÁ, Jolana, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 6.

Metodiky jsou vypočtena jednotlivá poškození zdraví, přičemž ke každému z nich je přidělen určitý počet bodů (nejméně 1 – např. rána prstu ruky bez poškození nehtu; nejvíce 2400 – popáleniny III. stupně na více než 70 % povrchu těla). Počet bodů za každé jednotlivé zranění se pak vynásobí částkou odpovídající hodnotě jednoho bodu. Tato částka je v Metodice určena jako jedno procento hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž vznikla bolest. Proto utrpěl-li poškozený zranění v důsledku autonehody např. dne 1. května 2016, hodnota jednoho bodu bude vyčíslena na 264,67 Kč (průměrná mzda za rok 2015 činila částku 26.467 Kč). Základní peněžitá sazba za jeden bod se tak každoročně mění a vlastně odráží ekonomickou situaci naší země. Celková výše náhrady pak může být lékařem upravena na základě toho, jak byla léčba komplikovaná (komplikace lehká, středně závažná, závažná a těžká). Jinak je „bodovací“ systém stejný jako tomu bylo za účinnosti Vyhlášky 440.

Jiná je situace v případě ztížení společenského uplatnění, zde se totiž Metodika vydala odlišnou cestou. Vychází z Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví, vypracované Světovou zdravotnickou organizací. Tvůrci Metodiky říkají, že *„nové pojetí založené na stanovení rozsahu omezení (vyřazení) pomocí procentního vyjádření odstraňuje výkladové potíže, jimiž trpěla vyhláška zejména v oblasti kumulace některých položek přílohy vyhlášky, a dále pak v otázkách mimořádného zvyšování náhrady rozhodnutím soudu podle § 7 odst. 3 vyhlášky, které nehledě na kritiku nedostatečnosti výše náhrad velmi výrazným způsobem otevíralo prostor pro úvahu soudu, avšak do značné míry devalvovalo preciznost při provedení základního bodového ohodnocení.“* V podstatě jde o 9 různých oblastí společenského zapojení, které mohou být narušeny (učení se a aplikace znalostí, komunikace, péče o sebe aj.), přičemž u každé z těchto oblastí by měl znalec určit, jakým způsobem do té které škůdce zasáhl a hlavně v jakém rozsahu. Toto pak vyjádří procentním ohodnocením, přičemž při zprůměrování vyjde jedno číslo, které by mělo ohodnocovat ztížení společenského uplatnění jako celek, a z tzv. rámcové částky se určí konkrétní náhrada. Ta se pak poskytuje v závislosti na tom, jak vysoké číslo znalci vyjde a jakou částku soud nakonec ve svém rozhodnutí uzná. Tvůrci Metodiky navrhují, aby absolutní vyřazení člověka ze všech sfér společenského zapojení (100 %) bylo ohodnoceno rámcovou částkou ve výši čtyřsetnásobku průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav poškozeného. Pokud by se poškozený např. dostal do de facto vegetativního stavu a tento by se natrvalo ustálil v říjnu roku 2016, základní (rámcová) částka za ztížení společenského

uplatnění by podle Metodiky činila 10.586.800 Kč. Tuto je pak podle Metodiky možné zvýšit až na dvojnásobek, čímž by se zohlednily specifické a výjimečné poměry poškozeného – těmito hledisky jsou věk poškozeného, ztráta skutečně výjimečné lepší budoucnosti a důvody, které definuje § 2957 OZ.

V části C Metodiky je pak zobrazena tabulka, která zahrnuje všech 9 oblastí společenského zapojení, přičemž tyto jsou ještě dále blíže specifikovány, a zde by měl znalec procentuálně vyjádřit konkrétní ztížení společenského uplatnění.

2.2 Subsidiarita občanského zákoníku

Jak již bylo zmíněno v úvodu, základní tezí, která bude v práci podrobována analýze, je otázka spojená s použitelností občanskoprávních předpisů stran nemajetkové újmy pro právo pracovní včetně jejich vzájemného vztahu. Na tomto místě považuje autor za vhodné nejprve nastínit, jaký je vlastně stav *de lege lata*, neboť tohoto se bude v dalších kapitolách často dotýkat.

Bylo řečeno, že občanský zákoník je ve vztahu k zákoníku práce subsidiární. Toto je vyjádřeno v § 4 ZP: „*Pracovněprávní vztahy se řídí tímto zákonem; nelze-li použít tento zákon, řídí se občanským zákoníkem, a to vždy v souladu se základními zásadami pracovněprávních vztahů.*“ Toto zjednodušeně řečeno znamená, že na otázky, které upravuje sám zákoník práce, nelze vztáhnout zákoník občanský a pakliže něco zákoník práce neupravuje, je nutno občanský zákoník použít, ale jen v souladu se zásadami, které zákoník práce demonstrativně vyjmenovává v § 1a. Některé z těchto zásad se mohou zdát nadbytečné s ohledem na jejich vyjádření v Listině základních práv a svobod,⁵¹ nicméně jejich smyslem je podchytit diferenciaci pracovního práva vůči právu občanskému a jeho zvláštnosti. Prioritní přitom je ochrana zaměstnance.

Zákoník práce pak ze sféry pracovního práva přímo omezuje určité občanskoprávní instituty (např. započtení, postoupení práva na mzdu, zástavní právo aj. – viz např. § 346b – 346e ZP),⁵² přičemž o omezení použití některých z nich by se dalo rozhodně polemizovat. Autor této práce se plně ztotožňuje s názorem Petra Bezoušky, že není důvod zakázat v pracovním právu např. institut zadržovacího práva, který by pro zaměstnance naopak mohl

⁵¹ BEZOUŠKA, Petr. Dlouho očekávaná novela zákoníku práce. *Právní rozhledy*, 2011, č. 16, s. 587.

⁵² K tomu srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 11. 2014, sp. zn. 21 Cdo 389/2014.

být pouze výhodný.⁵³ Pokud je odměna za práci chráněna mezinárodně (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně mzdy č. 411/1991 Sb.) i ústavně (čl. 28 Listiny základních práv a svobod), nevidí autor důvod pro to, aby zaměstnanec právě např. dlužnou mzdu nemohl zajistit prostřednictvím zadržovacího práva. *De lege ferenda* by bylo vhodné z odstavce druhého § 346d ZP vypustit slovo „zaměstnanec“ a zákaz zadržení nechat platný pouze pro zaměstnavatele.

V zásadě platí, že oblast náhrady majetkové a nemajetkové újmy je v zákoníku práce upravena komplexně, tedy zde není místo pro uplatnění zákoníku občanského. Zákoník práce v § 271c určuje, že „vláda stanoví nařízením výši náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění odpovídající vzniklé újmě, způsob určování výše náhrady v jednotlivých případech a postupy při vydávání lékařského posudku včetně jeho náležitostí ve vztahu k posuzované činnosti,“ tudíž podle zákonodárce nelze podpůrně využít Metodiku Nejvyššího soudu. Zároveň nelze využít ustanovení občanského zákoníku týkající se peněžité náhrady za odčinění utrpení osobám blízkým (zákoník práce v § 271i stále zakotvuje v minulosti velmi kritizované jednorázové fixní odškodnění pozůstalých), nelze použít ustanovení občanského zákoníku týkající se poškození věci ze svévole nebo škodolibosti atd. V následujících kapitolách se autor mj. pokouší odpovědět na otázku, zda je tomu tak vždy.

⁵³ BEZOUŠKA, Petr. Dlouho očekávaná novela zákoníku práce. *Právní rozhledy*, 2011, č. 16, s. 587.

3 Náhrada nemajetkové újmy v zákoníku práce

3.1 Právní úprava

Zákoník práce nově (od 1. 10. 2015) obsahuje komplexní úpravu náhrady újmy v ustanoveních části jedenácté v § 248 – 275. Nejprve je upravena obecná prevenční povinnost zaměstnavatele (§ 248 ZP), zaměstnance (§ 249 ZP), dále povinnost zaměstnance k náhradě škody, která zahrnuje jeho obecnou povinnost k náhradě, náhradu za schodek na svěřených hodnotách, které je zaměstnanec povinen vyúčtovat a náhradu za ztrátu svěřených věcí. V § 257 – 264 ZP pak lze najít rozsah a způsob náhrady škody. Pro tuto práci nejvýznamnější je povinnost zaměstnavatele k náhradě, do které spadá obecná povinnost nahradit škodu (§ 265 ZP), náhrada škody vzniknuvší zaměstnanci při odvrácení škody jiné (§266 ZP), náhrada škody na odložených věcech (§ 267 ZP) a rozsah a způsob náhrady (§268 ZP). Ustanovení § 272 – 275 ZP se pak týkají společných ustanovení k náhradě újmy (určení výše škody, vymezení pojmů plnění pracovních úkolů a přímá souvislost s ním aj.)

V oddíle 1 v § 269 – 271u ZP je konečně možné nalézt úpravu týkající se pracovních úrazů a nemocí z povolání. Nejprve je upraven rozsah náhrady škody a nemajetkové újmy a zákonem daná možnost zaměstnavatele se povinnosti k náhradě zprostit. Poté zákoník práce jmenuje jednotlivé druhy náhrad, kterými jsou náhrada za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti (resp. po skončení pracovní neschopnosti), náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění, účelně vynaložené náklady spojené s léčením, náhrady při úmrtí zaměstnance aj. Společná a zvláštní ustanovení o pracovních úrazech a nemocech z povolání pak obsahují definice jednotlivých pojmů a některá další specifika stran této problematiky (např. právo zaměstnavatele na regresní nárok vůči zaměstnavatelům, u kterých zaměstnanec trpící nemocí z povolání dříve pracoval za podmínek, při nichž nemoc z povolání vzniká, moderační právo soudu při zvyšování bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění a jednorázového odškodnění pozůstalých).

Mimo zákoník práce je nutno brát v potaz další zákony, které se nemajetkové újmy v pracovněprávních vztazích více či méně dotýkají. Těmito jsou krom v předchozí kapitole rozebíraného občanského zákoníku např. zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění aj. Svůj význam mají také podzákoné předpisy, kdy nařízení vlády č. 276/2015 o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání hraje naprosto zásadní roli. Kromě

něho lze jmenovat ještě např. nařízení vlády č. 290/1995 Sb., kterým se stanoví seznam nemocí z povolání.

3.2 Předpoklady vzniku závazku k náhradě nemajetkové újmy dle § 269

ZP

K tomu, aby vůbec mohl vzniknout delikt ní vztah stran nemajetkové újmy, je nutno splnit několik předpokladů. V předcházející kapitole autor hovořil o občanskoprávních předpokladech, kdy těmito jsou protiprávní jednání, nemajetková újma, příčinná souvislost mezi jednáním a újmou a zavinění. Pokud jde o úpravu náhrady nemajetkové újmy v zákoníku práce, nejprve nutno uvést, že se dostáváme svým způsobem do dvojí roviny náhrady újmy. Klíčové totiž je, zda dojde k úrazu či nemoci z povolání anebo nastane nemajetková újma z jiných příčin než z úrazu či nemoci z povolání. V prvním případě se dostáváme do intencí § 269 ZP, kdežto v případě druhém do obecné povinnosti k náhradě škody podle § 265 ZP. Nejprve se autor bude samostatně věnovat případu prvnímu.

Oproti občanskoprávní úpravě jsou jmenované předpoklady pro vznik delikt ního závazku z nemajetkové újmy v zákoníku práce redukovány na pouhé tři, kdy odpadá protiprávní jednání a zavinění. Z užšího pohledu tak zná pracovní právo tyto předpoklady vzniku povinnosti k náhradě nemajetkové újmy v případě úrazů či nemocí z povolání:

- Objektivní existence pracovního úrazu či nemoci z povolání,
- vznik nemajetkové újmy a
- příčinná souvislost mezi pracovním úrazem či nemocí z povolání a nemajetkovou újmou.⁵⁴

Záměrně je hovořeno o užším pohledu, neboť podle autorova názoru lze předpoklady vzniku delikt ního závazku z nemajetkové újmy v pracovním právu dělit i z pohledu širšího. Předpoklady by pak, byť toto víceméně vyplývá z dělení předchozího, mohly být rozšířeny následovně:

- Existence pracovněprávního vztahu,
- subjekt odpovědný za vznik nemajetkové újmy,
- pracovní úraz nebo nemoc z povolání (nikoli tzv. jiný důvod způsobující jinou nemajetkovou újmu na zdraví ve smyslu § 271n odst. 2 ZP),

⁵⁴ NOVOTNÝ, Zdeněk. In BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1495.

- nemajetková újma,
- vztah nemajetkové újmy k plnění pracovních úkolů či k přímé souvislosti s ním,
- příčinná souvislost mezi pracovním úrazem či nemocí z povolání a nemajetkovou újмой a
- neexistence důvodů vedoucích ke zproštění zaměstnavatele povinnosti k náhradě nemajetkové újmy.

Nyní se blíže podíváme na jednotlivé předpoklady (z onoho autorova vlastního širšího pohledu) s tím, že pracovním úrazům a nemocem z povolání bude věnován prostor samostatně v kapitole 4.

3.2.1 Existence pracovněprávního vztahu

Již v úvodních kapitolách této práce bylo zmíněno, že samotná existence pracovněprávního vztahu je nezbytným předpokladem vzniku závazku k náhradě nemajetkové újmy. Možnost náhrady nemajetkové újmy podle zákoníku práce tak přichází v úvahu pouze v případě, že existuje nějaký pracovněprávní vztah. Pracovněprávní vztah je definován v § 1 písm. a) ZP a je jím vztah vznikající při výkonu závislé práce. Přitom se jedná o „*dlouhodobý osobní vztah dvou subjektů, v němž je zaměstnanec organizačně podřízen zaměstnavateli.*“⁵⁵ Závislou prací se dle § 2 odst. 1 ZP myslí práce, která je vykonávána ve vztahu nadřízenosti zaměstnavatele a podřízenosti zaměstnance, jménem zaměstnavatele, podle pokynů zaměstnavatele a zaměstnanec ji pro zaměstnavatele vykonává osobně. Zaměstnancem pak je fyzická osoba, která se zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu, a zaměstnavatelem osoba (fyzická či právnická), pro kterou se fyzická osoba zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu (srov. § 6 a 7 ZP).

Existuje-li tedy pracovněprávní vztah, je následně možné, aby vznikl vztah deliktní (závazek k náhradě ať už majetkové či nemajetkové újmy). Tento vztah je sice závislý na vzniku pracovněprávního vztahu, ale zároveň se jedná o vztah relativně samostatný, jelikož může existovat i poté, co zanikne pracovněprávní vztah.⁵⁶ Půjde např. o případ, kdy zaměstnanec – dělník na stavbě utrpí pracovní úraz pádem z lešení, přičemž dojde k mnohačetným zlomeninám obou jeho dolních končetin, což způsobí jeho nemožnost

⁵⁵ HŮRKA, Petr. In VYSOKAJOVÁ, Margerita a kol. *Zákoník práce. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 3. Někdy mohou vzniknout pochybnosti o tom, jestli vůbec jde o pracovněprávní vztah, srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. 21 Cdo 385/2014.

⁵⁶ BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 312.

vykonávat dosavadní druh práce, a tento dělník dostane od zaměstnavatele výpověď podle § 52 písm. d) ZP. V takovém případě se jedná o platnou výpověď, tudíž zanikne pracovněprávní vztah mezi zaměstnancem (dělníkem) a jeho dosavadním zaměstnavatelem, zaměstnancův nárok např. na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění však trvá nadále, a jakožto samostatný pracovněprávní delikt vztah přesáhne existenci vztahu „čistě“ pracovněprávního (stejně tak by dále existoval nárok na zaplacení odstupného dle § 67 odst. 2 ZP).

Nutno zmínit, že i v případě pracovněprávních vztahů vznikajících tzv. na černo, tedy uzavíraných většinou s úmyslem obejít předpisy o placení sociálního a zdravotního pojištění, se fakticky pořád jedná o pracovněprávní vztah a zaměstnanec je chráněn jako zaměstnanec v „klasickém“ pracovněprávním poměru. Ustanovení § 3 věty první ZP pak přímo určuje, že závislá práce může být vykonávána pouze a výlučně v základním pracovněprávním vztahu (úprava ve zvláštních předpisech je výjimkou). Ve své téměř dvouleté praxi advokátního koncipienta se autor sám setkal s případem, kdy došlo k mimořádně závažnému úrazu na pracovišti (pád projektanta z lešení, kdy tento byl delší dobu v ohrožení života, přičemž po ustálení zdravotního stavu bylo konstatováno nevratné poškození mozku) s tím, že poškozený pracoval na základě smlouvy o dílo jako podnikatel, nicméně pro zaměstnavatele vykonával obvyklé činnosti jako jeho běžní zaměstnanci na uvedené pozici. Jedná se o tzv. švarc systém, který je právě uvedeným ustanovením zakázán, a zákoník práce poskytuje všechny nároky, jako kdyby tento systém zaveden nebyl. Pro poškozeného zaměstnance je ovšem někdy velmi složité dokázat, že fakticky došlo ke vzniku pracovněprávního vztahu.

3.2.2 Subjekt odpovědný za vznik nemajetkové újmy

Ustanovení § 269 ZP odst. 1 normuje, že „**zaměstnavatel je povinen nahradit zaměstnanci škodu nebo nemajetkovou újmu vzniklou pracovním úrazem, jestliže škoda nebo nemajetková újma vznikla při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním**“ a odst. 2, že „**zaměstnavatel je povinen nahradit zaměstnanci škodu nebo nemajetkovou újmu vzniklou nemocí z povolání, jestliže zaměstnanec naposledy před jejím zjištěním pracoval u zaměstnavatele za podmínek, za nichž vzniká nemoc z povolání, kterou byl postižen.**“ Zákon tak mj. určuje, kdo je v případě vzniku pracovního úrazu či výskytu nemoci z povolání povinen hradit nemajetkovou újmu zaměstnanci. Povinným subjektem je zaměstnavatel, který je k náhradě nemajetkové újmy povinen bez ohledu na porušení právní povinnosti a bez ohledu na to, zda k újmě dojde náhodou či ji způsobí třetí osoba, která se zaměstnavatelem

nemá nic společného (zaměstnavatel je povinen k náhradě újmy i v případě, kdy žádný jeho pracovník újmu nezavinil).⁵⁷ Podle staré terminologie rozdělení na odpovědnost subjektivní a objektivní, jde o odpovědnost objektivní absolutní,⁵⁸ kdy zproštění se povinnosti k náhradě újmy je možné pouze za podmínek § 270 ZP.

Výše uvedeným přísným pojetím deliktního závazku se chrání zaměstnanec, kdy hlavním účelem je plně mu nahradit veškerou utrpěnou nemajetkovou újmu a škodu. Proto pokud např. zaměstnance zasáhne při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním blesk a způsobí mu vážná zranění – zaměstnavatel neporušil žádnou povinnost, nemohl úder blesku ovlivnit a ani mu při vynaložení jakékoliv možné péče zabránit, přesto je povinen svému zaměstnanci nahradit veškerou újmu, kterou tento utrpěl. Aby byl zaměstnavatel zavázán k náhradě nemajetkové újmy podle § 269 ZP, musí nastat právní událost v podobě pracovního úrazu nebo nemoci z povolání.⁵⁹

Zákon tak počítá s povinností nahradit nemajetkovou újmu pouze v případě zaměstnavatele. Ale je toto východisko správné?

Představme si modelovou situaci, kdy zaměstnanec Jan zaměstnaný u zaměstnavatele – fyzické osoby – Petra, v rámci své osmihodinové pracovní doby vykonával náročnou práci, kdy v silném horku natíral několik rozlehlých stěn. Petr jako zaměstnavatel za ním po práci přišel, aby zkontroloval výsledek práce, načež Janovi sdělil, že bude muset všechny stěny natřít znovu, jelikož se sám rozhodl pro jinou barvu. Janovi se Petrův záměr nelíbí a po krátké potyčce svého zaměstnavatele fyzicky napadne, přičemž mu způsobí těžký otřes mozku, kvůli kterému je Petr několik týdnů hospitalizován a v důsledku toho přijde o několik zakázek, které jako podnikatel mohl a za normálního chodu věcí by uskutečnil.

V uvedeném příkladu jsou škůdce i poškozený zřejmý. Zaměstnanec útočil v souvislosti s plněním pracovních úkolů a ve stejné souvislosti tak došlo k těžkému ublížení na zdraví. Na první pohled se tedy jedná o jakousi formu pracovního úrazu. Můžeme toto posoudit podle zákoníku práce? Zřejmě ne. Zákon zná totiž pouze zaměstnavatelův závazek k náhradě nemajetkové újmy v souvislosti s pracovním úrazem.

⁵⁷ Nejvyšší soud o občanském soudním řízení v některých věcech pracovních právních, občanskoprávních a rodinněprávních (Sborník stanovisek, závěrů, rozborů a zhodnocení soudní praxe, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyššího soudu (vydal Nejvyšší soud ČSSR). Praha, 1986, s. 83. Stejně viz usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 27. 6. 1974, sp. zn. 14 Co 216/74.

⁵⁸ HŮRKA, Petr. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Zákoník práce a související ustanovení občanského zákoníku s podrobným komentářem k 1. 1. 2014*. 1. vydání, Olomouc: ANAG, 2014, s. 739.

⁵⁹ Tamtéž, s. 738.

V úvahu by přicházelo použití občanského zákoníku a jeho obecných ustanovení o náhradě nemajetkové újmy. Jenže jak dovodila teorie pracovního práva, pro oblast náhrady majetkové a nemajetkové újmy nelze občanský zákoník použít ani subsidiárně, úprava v zákoníku práce má být komplexní.⁶⁰ Občanský zákoník je tak podle převažujících názorů rovněž vyloučen.

Kdybychom tedy vycházeli striktně ze zákona, v případě způsobení nemajetkové újmy zaměstnavateli zaměstnancem v rámci plnění pracovních úkolů by povinnost k náhradě nevznikla, neboť neexistuje právní předpis, podle kterého by se tento deliktní závazek mohl posoudit. Toto je situace nanejvýš absurdní a vlastně i protiústavní, neboť by zakládala neodůvodněnou nerovnost mezi lidmi a odporovala čl. 1 LZPS.⁶¹

Jaké se tedy nabízí řešení? Způsobená nemajetková újma samozřejmě nemůže zůstat bez náhrady. Zákoník práce použit z výše uvedeného důvodu nelze, a to zřejmě ani pomocí analogie, neboť ustanovení o náhradě újmy za pracovní úrazy a nemoci z povolání jsou vybudovaná na velmi specifickém postavení zaměstnance a těžko si lze představit jejich aplikaci i pro újmu vzniknuvší zaměstnavateli. Nabízí se tedy částečné porušení principu speciality zákoníku práce a vstup do zákoníku občanského. Úprava náhrady majetkové a nemajetkové újmy je v zákoníku práce dle nauky upravena komplexně, ale výše uvedený příklad ukázal, že tomu tak úplně vlastně není. Občanský zákoník by tak dle názoru autora dokonce aplikován být měl, neboť jde o situaci, na kterou zákoník práce nepamatuje a v tom případě přichází na řadu pravidlo zakotvené v § 4 ZP.

Zaměstnavateli Petrovi z výše uvedeného příkladu by tak měl být dle občanského zákoníku jako škoda nahrazen ušlý zisk (§ 2952 OZ) a náklady spojené s péčí o zdraví (§ 2960 OZ) a na nemajetkové újmě plně odčiněno bolestné, případné ztížení společenského uplatnění a další nemajetkové újmy (§ 2958 OZ).

Je zvláštní, že judikatura podobný případ doposud neřešila, nicméně je zcela zřejmé, že jde o situaci, která se může běžně stát a vyvolat nemalé aplikační problémy. Autor ovšem může konstatovat, že toto je jedno z míst, ve kterých by subsidiarita občanského zákoníku rozhodně přicházela v úvahu, ačkoliv s ní doposud počítáno nebylo.

⁶⁰ NOVOTNÝ, Zdeněk. In BĚLINA: *Zákoník práce...*, s. 1017.

⁶¹ „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“

3.2.3 Pracovní úraz nebo nemoc z povolání

Jak již autor uvedl výše, naprosto zásadní jsou pro oblast náhrady nemajetkové újmy pracovní úrazy a nemoci z povolání. Pouze s těmito pak zákoník práce v § 269 odst. 1 a 2 výslovně spojuje povinnost zaměstnavatele nahradit zaměstnanci nemajetkovou újmu při splnění tří výše uvedených základních předpokladů (existence pracovního úrazu či nemoci z povolání, vznik nemajetkové újmy a příčinná souvislost). Oba pojmy jsou pak blíže rozebrány v kapitole 4.

3.2.4 Nemajetková újma

Tento předpoklad je zcela logický, neboť pokud nedojde k nemajetkové újmě, nemůže ani vzniknout závazek k její náhradě. Definice nemajetkové újmy byly uvedeny výše, na tomto místě lze ale zopakovat, že nejobecněji „za nemajetkovou újmu je (...) možné považovat jakoukoliv újmu, která pro poškozeného neznamená přímou ztrátu na majetku“⁶² a zároveň nutno zmínit, že o újmě lze hovořit teprve tehdy, když se tato dá vyjádřit v penězích, tj. projeví se v majetkové sféře.⁶³ V pracovním právu pak známe tyto podoby nemajetkové újmy, které jsou následně odčítány:

- Bolest,
- ztížení společenského uplatnění,
- nemajetková újma pozůstalých po zemřelém zaměstnanci a
- újma z diskriminace.

Pokud jde o první tři podoby nemajetkové újmy podle zákoníku práce, těmito se autor blíže zabývá v kapitolách 5, 6 a 7. Zcela specifickou újmou je ale nemajetková újma, o níž mluví zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), v § 10, kdy k této dojde v důsledku diskriminačního zacházení. Pokud např. zaměstnavatel svému zaměstnanci jako jedinému odmítne mzdový postup s odkazem na to, že konkrétní zaměstnanec je romské národnosti, bezpochyby dojde k diskriminačnímu jednání. Za splnění předpokladů, kterými jsou protiprávní diskriminační jednání, újma na straně zaměstnance a příčinná souvislost mezi zásahem a újmou, pak vznikají nároky podle § 10 antidiskriminačního zákona (upuštění od diskriminace, odstranění následků a případné přiměřené zadostiučinění, které může být

⁶² NEDBÁLEK, Karel. Výpočet nemajetkové újmy. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 11, s. 35 – 41.

⁶³ NOVOTNÝ, Zdeněk. In BĚLINA: *Zákoník práce...*, s. 1499.

poskytnuto v penězích).⁶⁴ Konkrétně může mít tato nemajetková újma podobu snížení důstojnosti, vážnosti či pověsti ve společnosti, poškození dobrého jména apod. Právě podle antidiskriminačního zákona dochází k uplatnění a následnému odčinění uvedených nároků, nikoliv tedy podle zákoníku práce. Jedná se tak o úpravu speciální.

Tzv. další nemajetkové újmy, o kterých hovoří § 2958 OZ, zákoník práce nezná, což autor práce považuje za poměrně zásadní nedostatek, neboť tento typ újmy jako tzv. zbytková kategorie doplňuje bolestné a náhradu za ztížení společenského uplatnění. O využitelnosti této náhrady pak nelze pochybovat, což autor zjistil při práci na trestním úseku na krajském soudě. Např. strach o život či nepohodlí při léčení v nemocnici pod bolest nebo ztížení společenského uplatnění podřadit nelze, podle zákoníku práce však náhrada za ně poskytnuta být nemůže.

Judikatura dovodila, že jestliže zaměstnanec v důsledku toho, že s ním zaměstnavatel neplatně okamžitě zruší pracovní poměr, utrpí škodu tím, že jej nový (jiný) zaměstnavatel právě z tohoto důvodu odmítne zaměstnat, je původní zaměstnavatel, který učinil toto neplatné právní jednání, povinen k náhradě vzniklé škody.⁶⁵ Nyní si však představme situaci, kdy zaměstnavatel učiní právní jednání spočívající v okamžitém zrušení pracovního poměru, přičemž v něm pracovní poměr ukončí z důvodu údajného hanebného jednání zaměstnance spočívajícího v rozkrádání majetku zaměstnavatele a fyzického i psychického ubližování ostatním zaměstnancům. Soud pak toto okamžité zrušení na základě žaloby podané zaměstnancem určí pravomocným rozsudkem jako neplatné. Vzhledem k tomu, že zaměstnavatel navíc toto neplatné okamžité zrušení vyvěsil na svých internetových stránkách, mohl se v podstatě kdokoliv dovědět o smyšleném hrubém porušování povinností zaměstnance, čímž tento zaměstnanec utrpěl nemajetkovou újmu spočívající v poškození jeho pověsti, vážnosti a cti, přičemž toto jej s ohledem na to, že bylo publikováno na internetu, poškodilo o to více.

V takovém případě nevzniká újma na zdraví, jak o ní hovoří § 271n odst. 2 ZP, ale vlastně typická újma na právech ve smyslu ochrany osobnosti člověka. Může zde vyvstat otázka, na základě jakého právního předpisu tuto posuzovat. Autor této práce je však přesvědčen, že by se postupovalo podle občanského zákoníku jako primárního předpisu podle

⁶⁴ KÜHN, Zdeněk. In BOUČKOVÁ, Pavla a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 291.

⁶⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2000, sp. zn. 21 Cdo 498/2000.

§ 2956 OZ (nikoliv na základě subsidiarity vůči zákoníku práce), když ochrana tohoto práva je zakotvena v § 81 odst. 2 OZ („ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy.“), neboť jednání zaměstnavatele zasahující do osobnosti zaměstnance přesáhne pracovněprávní vztah, protože se vlastně jedná o jakýsi exces. Neplatné okamžité zrušení nutno posoudit dle ustanovení zákoníku práce, ale zásah do osobnosti již nikoliv, byť k němu došlo prakticky stejným jednáním.

3.2.5 Vztah k plnění pracovních úkolů

Uvedený předpoklad vyplývá přímo z dikce § 269 odst. 1 ZP (nemajetková újma musí vzniknout při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním) a co se tímto konkrétně myslí, blíže specifikují § 273, 274 a 274a ZP. Zároveň se jedná o jednu ze dvou složek pojmu pracovního úrazu⁶⁶ a blíže se jimi autor zabývá v kapitole 4 pojednávající o pracovních úrazech.

3.2.6 Příčinná souvislost

Tento nezbytný předpoklad znamená, že mezi protiprávním činem (či událostí) a újmou musí být vztah příčiny a následku.⁶⁷ Jedná se přitom o předpoklad objektivní povahy, kdy jestliže příčinný vztah (kauzální nexus) dán není, nemůže vzniknout povinnost k náhradě újmy.⁶⁸ Příčinná souvislost má mimořádný význam rovněž z toho důvodu, že vlastně hledá příčinu vzniku újmy a na základě toho pak lze vlastně označit povinný subjekt k náhradě újmy.⁶⁹

O příčinné souvislosti jako takové zákoník práce nic bližšího neuvádí (dokonce tento pojem ani nezmiňuje) a nečiní tak ani občanský zákoník. Naproti tomu Evropská skupina deliktního práva se tímto poměrně podrobně zabývá, neboť čl. 3:101 PETL určuje, že „jednání nebo opomenutí (dále jen jednání) je příčinnou škody poškozeného, jestliže by při neexistenci takového jednání škoda nevznikla,“ čímž vlastně kauzální nexus definuje a v dalších člancích se jednotlivými druhy příčinné souvislosti přímo zabývá. V rámci

⁶⁶ MIKYSKA, Martin. *Odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání*, 4. vydání. Nakladatelství ANAG, 2010, s. 36.

⁶⁷ BEZOUŠKA, Petr. Příčinná souvislost jako nechtěné dítě normativního textu? In DOLOBÁČ Marcel, GREGOROVÁ ŠIRICOVÁ, Lubica. (ed.) *Rezistencia vnútroštátneho práva a právne transplantáty*. 1. vydání. Košice: UPJŠ, 2011, s. 85 – 93.

⁶⁸ PSUTKA, Jindřich. In FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář, I. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 667.

⁶⁹ BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1550.

tuzemského právního prostředí příčinnou souvislost rozpracovává právní nauka a rovněž i judikatura.

V případě náhrady nemajetkové újmy podle zákoníku práce musí existovat příčinná souvislost mezi pracovním úrazem a nemajetkovou újmou. Samotné zjišťování příčinné souvislosti se pak provádí nejprve na základě tzv. teorie podmínky (*conditio sine qua non*),⁷⁰ kdy „*kausalita je dána tehdy, kdy škoda vznikla následkem určitého jednání škůdce, a nebyť jí, ke škodě by nedošlo.*“⁷¹ PETL ve výše uvedeném čl. 3:101 tuto teorii definuje obdobně. V případě náhrady nemajetkové újmy v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání samozřejmě nemusí existovat nutně jednání škůdce.

V konečném důsledku každopádně může teorií podmínky projít a k újmě vést nekonečná řada příčin. V našem právním prostředí se pro výběr pouze té relevantní příčiny ujala teorie adekvátnosti kauzálního nexu (hovoří o ní rovněž čl. 3:201 PETL), kterou blíže rozebírá např. nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2011, sp. zn. 28 Cdo 3471/2009, a jejím základním kritériem je předvídatelnost následku, který újmu způsobil, přičemž se používá termín známý z německé civilistiky – optimální pozorovatel (*optimale beobachter*). Německý Spolkový soudní dvůr (*Bundesgerichtshof*) tento pojem použil ve svém rozsudku již v padesátých letech minulého století,⁷² přičemž jde o běžného člověka, který má obvyklé znalosti a zkušenosti své doby. „*Při této zkoušce adekvátnosti se vlastně nejedná o otázku kauzality, ale o stanovení hranice, k níž může být spravedlivě přičítána odpovědnost za následek.*“⁷³ Náhrada nemajetkové újmy se pak nařídí pouze tam, kde ji škůdce způsobil, i když ji vlastně způsobil nemusel, jelikož ji mohl předvídat právě jako optimální pozorovatel.⁷⁴

Otázkou zůstává, s jakou mírou pravděpodobnosti má být brána sama předvídatelnost v případě náhrady nemajetkové újmy u zaměstnavatele. Petr Bezouška v komentáři k občanskému zákoníku uvádí, že obecně lze vyjít z tvrzení, že „*čím závažnější újma hrozí,*

⁷⁰ Tuto znala naše civilistika již v období prvorepublikového práva – srov. KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské III. Právo obligační*. 3. doplněné vydání. Praha: Všehrad, 1936, s. 326-327.

⁷¹ VÍTOVÁ, Blanka. In VÍTOVÁ, Blanka, DOHNAL, Jakub, KOTULA, Jan. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. 1. vydání. Olomouc: ANAG, 2015, s. 50.

⁷² Rozsudek německého Spolkového soudního dvora ze dne 23. 10. 1951, sp. zn. I ZR 31/51. Obdobně např. LARENZ, Karl. *Lehrbuch des Schuldrechts. Sv. I. Allgemeiner Teil*. 14. vydání. München: C.H. Beck Verlag, 1987, s. 439.

⁷³ Překlad části právní věty citovaného rozsudku německého Spolkového soudního dvora ze dne 23. 10. 1951, sp. zn. I ZR 31/51.

⁷⁴ VÍTOVÁ, Blanka. In VÍTOVÁ: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy...*, s. 46.

s tím nižší pravděpodobností se spokojíme.“⁷⁵ Toto v zákoníku práce zřejmě nebude mít uplatnění, neboť se vychází ze speciální úpravy, kdy zaměstnavatel v případě pracovních úrazů a nemocí z povolání odpovídá za výsledek, zavinění ani porušení právních povinností nejsou předpokladem pro vznik závazku k náhradě nemajetkové újmy. Zaměstnavatel tak musí předvídat prakticky cokoliv od spadlé cihly z lešení na zaměstnancovu hlavu přes úder blesku do zaměstnance. V této souvislosti se ale nabízí otázka, zda je tento stav spravedlivý, jelikož závazek k náhradě této újmy se vztahuje jak na malého zaměstnavatele – fyzickou osobou, který v rámci svého podnikání vykonává zejména dobročinnou činnost a zaměstnává třeba jen dva zaměstnance, tak na akciovou společnost o mnoha stovkách zaměstnanců s obratem několik miliard ročně.

Odpověď na tuto otázku nalzáme v ustanovení § 1a odst. 1 písm. a) ZP, které vyjadřuje základní zásadu pracovního práva – zvláštní zákonná ochrana postavení zaměstnance. U výše uvedeného příkladu dvou zaměstnavatelů musíme vždy brát v potaz (bez ohledu na ekonomickou či jinou sílu zaměstnavatelů) zaměstnance, kterého je nutno chránit v jakémkoliv pracovněprávním poměru. Tato základní zásada byla vlastně prvotním impulsem pro to, že se pracovní právo jako *lex specialis* oddělilo od práva občanského⁷⁶ a zaměstnancovo postavení, které musí být v souladu s touto zásadou (ovšem ne neomezeně), nelze měnit v závislosti na charakteru zaměstnavatele.

V souvislosti s prokazováním příčinné souvislosti se pak v teorii a judikturní praxi objevuje jedna poměrně sporná otázka, a tou je, s jakou jistotou musí poškozený (zaměstnanec) příčinnou souvislost prokázat. Zaměstnanec totiž jako subjekt nesoucí v následném sporu důkazní břemeno⁷⁷ musí u soudu tvrdit a zároveň doložit důkazy k tomu, že pracovní úraz či nemoc z povolání jsou v příčinné souvislosti se vznikem nemajetkové újmy. Soudy k této otázce dlouho zastávaly (a některé i stále zastávají) názor, že příčinná souvislost musí být bezpečně a bez nejmenších pochybností prokázána (např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 25 Cdo 508/2005, usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2003, sp. zn. 25 Cdo 168/2003, usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1003/2002, popř. rozhodnutí týkající se přímo pracovního

⁷⁵ BEZOUŠKA Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1555.

⁷⁶ BĚLINA, Miroslav. In BĚLINA: *Zákoník práce...*, s. 21.

⁷⁷ K tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 1996, sp. zn. 2 Cdo 1265/96: „*Povinnost tvrzení, povinnost důkazní a jim odpovídající břemeno tvrzení a důkazní břemeno v otázce základu nároku měl žalobce (zaměstnanec) při prokazování, zda utrpěl pracovní úraz, zda mu vznikla škoda a zda je dán vztah příčinné souvislosti mezi touto škodou a pracovním úrazem (...).*“

úrazu – rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 2. 2008, sp. zn. 1508/2007), nestačí tak pouhá pravděpodobnost. Tento způsob prokázání příčinné souvislosti ovšem může mít zásadní význam pro poškozeného, který má mnohdy slabší postavení (a v případě sporů zaměstnavatel – zaměstnanec tak tomu obvykle i bývá), neboť se mu příčinnou souvislost nemusí vždy bez nejmenších pochybností podařit prokázat. Ústavní soud se proto v nálezu ze dne 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08 vyjádřil tak, že „závěry nalézacího soudu stran *„stoprocentního“ prokázání objektivní příčinné souvislosti se jeví Ústavnímu soudu jako nereálné, neboť nedosažitelné a neudržitelné*“ a jako alternativní postup nabízí institut známý z common law zvaný *loss of chance* (ztráta očekávání). Využití pro tento postup je možné najít v medicínských sporech a *„jedná se o doktrínu umožňující náhradu škody za znemožnění vyhlídky na dosažení příznivějších výsledků zdravotního stavu. V medicínských případech, kdy dochází k nesprávné léčbě, umožňuje tato doktrína poškozenému, který má padesáti a méně procentní šanci na přežití nebo na zlepšení zdravotního stavu, náhradu škody za každou nedbalost lékaře, která redukuje jeho šance na přežití nebo zlepšení zdravotního stavu.*“⁷⁸ Autor této práce se přiklání k postoji Ústavního soudu, neboť i z obyčejného laického hlediska nikdy nemůže být dosaženo absolutní jistoty a nároky na poškozené žalobce by mnohdy byly příliš vysoké.

3.2.7 Neexistence důvodů vylučujících vznik závazku k náhradě

Aby vznikl závazek k náhradě nemajetkové újmy, nesmí zároveň existovat důvody podle § 270 odst. 1 ZP, na základě kterých se zaměstnavatel povinnosti k náhradě zcela zproští. Tyto jsou dva, když jde o vznik újmy v případě zaviněného porušení předpisů nebo pokynů zaměstnancem, či opilost⁷⁹ postiženého zaměstnance, přičemž tyto skutečnosti musí být jedinou příčinou újmy. Částečné zproštění zaměstnavatele je upraveno v odst. 2 (porušení předpisů nebo pokynů zaměstnancem či jeho opilost, které byly toliko jednou z příčin újmy

⁷⁸ „*Loss of chance is a doctrine permitting recovery of damages for the destruction or reduction of prospects for achieving a more favorable outcome. In medical malpractice actions, the loss of chance doctrine permits a claimant with a 50 percent or less chance of survival or better outcome to nevertheless recover damages for any negligence of the physician that reduced this chance of survival or better outcome.*“ WEIGAND, Tory A. Loss of Chance in Medical Malpractice: The Need for Caution. *Massachusetts Law Review*, 2002, č. 3.

⁷⁹ Opilostí se rozumí takový stupeň alkoholového (či jiného) opojení, který znamená významnější snížení duševních funkcí a celkové pohotovosti. K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 1968, sp. zn. 6 Cz 32/68.

anebo příliš lehkomyšlné počínání⁸⁰ zaměstnance), v takovém případě však zaměstnavatelův závazek k náhradě újmy vznikne.

3.3 Předpoklady vzniku závazku k náhradě nemajetkové újmy dle § 265

ZP

Byť § 265 ZP hovoří pouze o škodě, je možno dle tohoto ustanovení nahradit rovněž i nemajetkovou újmu. Toto totiž nepřimo určuje ustanovení § 271n odst. 2 ZP. Zde se můžeme dočíst, že „*jde-li o jinou škodu nebo nemajetkovou újmu na zdraví než z důvodu pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, platí pro způsob a rozsah její náhrady ustanovení o pracovních úrazech.*“ V případě této tzv. jiné nemajetkové újmy jde o situaci, kdy fakticky vznikne újma na zdraví na straně zaměstnance, ale tuto nelze kvalifikovat jako pracovní úraz nebo nemoc z povolání. Judikatura se k uvedenému vyjádřila v rozsudku Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 8. 1971, sp. zn. 3 Cz 22/71, když šlo o případ ženy, která pracovala v prašném prostředí bez poskytnutí ochrany dýchadel (např. roušky) a v důsledku toho utrpěla újmu na zdraví. Nejvyšší soud ČSR rozhodl tak, že nárok žalobkyně posoudil dle ustanovení § 187 – 189 ZP 65,⁸¹ tedy obecné povinnosti o náhradě újmy, neboť ustanovení o náhradě nemajetkové újmy se týkají výlučně pracovních úrazů a nemocí z povolání.⁸² Ustanovení o pracovních úrazech a nemocech z povolání se tak stran této újmy použijí pouze co do způsobu a rozsahu její náhrady.

Uvedené má zcela zásadní význam, neboť ve světle dřívější judikatury a právě citovaného § 271n odst. 2 ZP je nutno pro předpoklady vzniku deliktního závazku u nemajetkové újmy z jiného důvodu než z pracovního úrazu či nemoci z povolání využít ustanovení § 265 ZP, přičemž toto nám oproti předpokladům v případě § 269 ZP uvedeným výše vyžaduje předpoklad další, kterým je **porušení právních povinností nebo úmyslné jednání proti dobrým mravům**. V tu chvíli je na poškozeném, aby porušení či jednání *contra bonos mores* dokázal.

Se zavedenou praxí nelze než souhlasit, neboť by nebylo správné dávat zaměstnavateli za vinu např. nemoc, která měla jiný než profesionální původ a nebyla uvedena v seznamu

⁸⁰ K lehkomyšlnému jednání srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 11. 2007, sp. zn. 21 Cdo 3330/2006.

⁸¹ Dnešní obecná povinnost zaměstnavatele nahradit újmu dle § 265 ZP.

⁸² Obdobně rozhodl Nejvyšší soud ČR v poslední době, kdy šlo o újmu zaměstnance v podobě posttraumatické stresové poruchy v důsledku šikany ze strany jiných zaměstnanců (nejedná se o pracovní úraz) – viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2016, sp. zn. 21 Cdo 4394/2014.

nemoci z povolání, který tvoří přílohu nařízení vlády č. 290/1995 Sb. Na druhou stranu však pokud zaměstnanec prokáže, že došlo k porušení právních povinností nebo k jednání v rozporu s dobrými mravy, není důvod mu náhradu této újmy nepřiznat.

V souvislosti s uvedeným (a vlastně i tématem této práce) se však nabízí otázka, zda v souladu s výše nastíněným postupem při posuzování deliktního vztahu je i úprava v zákoníku práce. Po novele provedené zákonem č. 205/2015 Sb., kdy se změnila i terminologie stran majetkové a nemajetkové újmy, totiž § 265 ZP hovoří toliko o způsobené škodě, kdežto § 269 ZP zároveň o nemajetkové újmě (dříve se bral v potaz vřezahrnující pojem „škoda“). Pokud bychom dnes vycházeli z doslovné dikce zákona, nemohli bychom zaměstnanci, který utrpěl nemajetkovou újmu z jiného důvodu než z pracovního úrazu či nemoci z povolání, náhradu této újmy podle zákoníku práce přiznat, jelikož § 265 ZP hovoří výlučně o náhradě škody, s nemajetkovou újmou nepočítá. Ustanovení § 271n odst. 2 ZP totiž o předpokladech pro vznik deliktního závazku nehovoří.

Podle autora této práce je však logické a správné, že se předpoklady této jiné nemajetkové újmy budou nadále posuzovat podle § 265 ZP v souladu s citovanou judikaturou. A to rovněž z důvodu právní kontinuity a jistoty, ale především z důvodů souladu se základní zásadou ochrany postavení zaměstnance [ust. § 1a odst. 1 písm. a) ZP]. Pokud bychom totiž měli zákoník práce v důsledku absence slova „nemajetková újma“ v § 265 ZP vypustit a místo něj v případě nemajetkové újmy z jiného důvodu než z pracovního úrazu či nemoci z povolání použít občanský zákoník, zaměstnavatel by se s ohledem na předpoklad svého zavinění, které ukládá § 2910 OZ, mohl případně exkulpat, což by jiný zaměstnavatel v případě škody v podobě např. rozbitého mobilního telefonu na pracovišti učinit nemohl ani teoreticky (u něj by se postupovalo podle § 265 ZP). V tomto případě tak subsidiární úpravu v občanském zákoníku rozhodně nelze použít, i když by se to na první pohled nabízet mohlo.

4 Pracovní úrazy a nemoci z povolání

V této kapitole se autor spíše stručněji (jde o problematiku, kterou se judikatura velmi podrobně zabývala) podívá na klíčové pojmy náhrady nemajetkové újmy jako takové, neboť tyto jsou s ní jednoznačně spjaty. O obou zákoník práce hovoří souběžně v díle 5, ale v § 271k každý tento pojem definuje zvlášť. Vznik pracovního úrazu či nemoci z povolání je nezbytným předpokladem vzniku závazku k náhradě nemajetkové újmy dle § 269 ZP.

4.1 Pracovní úraz

Definici samotného pojmu pracovního úrazu nalezneme v § 271k ZP, kde je uvedeno, že „*pracovním úrazem pro účely tohoto zákona je poškození zdraví nebo smrt zaměstnance, došlo-li k nim nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním (§ 273 a 274).*“ V dřívější právní úpravě tento pojem definován nebyl, přesto se k němu poměrně podrobně vyjádřila judikatura a definovala jej vlastně shodně s dnešní zákonnou dikcí – srov. např. rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 6. 1961, sp. zn. 4 Co 172/61 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 1962, sp. zn. 4 Cz 86/61. Pracovní úraz se tak fakticky skládá ze dvou složek:

- 1) úrazový děj a
- 2) plnění pracovních úkolů nebo přímá souvislost s plněním pracovních úkolů.⁸³

Pokud jde ad 1) o **úrazový děj**, tento musí splnit zákonné podmínky – poškození zdraví či smrt (a) způsobené nezávisle na vůli poškozeného (b), krátkodobým (c), náhlým (d) a násilným (e) působením zevních vlivů (f). Všechny podmínky a – f musí být splněny současně. Pokud by působení zevních vlivů např. nebylo náhlé, nemohlo by jít o pracovní úraz (za splnění jiných podmínek by se ovšem mohlo jednat o nemoc z povolání).

Poškození zdraví či smrt jsou logické a zcela zásadní předpoklady, neboť bez těchto by vlastně vůbec nedošlo k nemajetkové újmě a nevznikla by povinnost k náhradě. Poškození zdraví pak může být nejenom fyzické, ale rovněž i psychické.⁸⁴

⁸³ MIKYSKA, Martin. *Odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání*, 4. vydání. Nakladatelství ANAG, 2010, s. 36.

⁸⁴ NOVOTNÝ, Zdeněk. In BĚLINA: *Zákoník práce...*, s. 1495.

Výše uvedené musí být způsobeno **působením zevních vlivů**, což zpravidla znamená „*takovou událost, která vyvolá u postiženého subjektivní potíže, které mu nedovolují pokračovat v obvyklé práci nebo jen s určitými potížemi, nebo jej dokonce z práce vyřazují*“⁸⁵ a nemusí jít pouze čistě o působení zevních sil, ale působit může např. i vlastní síla zaměstnance (uklouznutí na mokřém povrchu).⁸⁶

K poškození zdraví či smrti pak musí dojít **nezávisle na tom, jakou vůli projeví poškozený**. Pokud by si zaměstnanec např. záměrně pohmoždil ruku kladivem, aby dostal dávky nemocenského pojištění a nemusel dočasně chodit do zaměstnání, o pracovní úraz by nešlo.

Podmínky pod písmeny c) a d), tedy **krátkodobost** a **náhlost**, vyjadřují vlastně odlišnost od nemocí z povolání. Pokud zaměstnanec utrpí náhlou nevolnost v důsledku např. zamořené místnosti, do které v rámci plnění pracovních úkolů vstoupil, jedná se o pracovní úraz (srov. zhodnocení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 1. 1975, sp. zn. Cpj 37/74). V případě, že by zaměstnanec v takovém prostředí pracoval dlouhodobě, což by vedlo k výskytu rakoviny plic u tohoto zaměstnance, jednalo by se o nemoc z povolání, nikoli o pracovní úraz.

Působení zevních vlivů musí být rovněž **násilné**, neboť jinak než násilným působením by k úrazu vlastně ani nemohlo dojít. Není vyloučeno, že pracovní úraz vznikne až za delší časový úsek poté, co dojde k násilnému působení zevních vlivů, za které lze považovat rovněž nenadálé vytížení organismu zaměstnance, na které do té doby nebyl zvyklý (srov. výše zmiňované zhodnocení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 1. 1975, sp. zn. Cpj 37/74).

Pokud bychom uvedené podmínky úrazového děje demonstrovali na příkladu, lze zmínit zaměstnanec – sekretářku, která nesla smlouvy připravené k podpisu do kanceláře v nižším patře, přičemž jí na schodech podjela noha, což vedlo k pádu a následné fraktuře lebky a dvouměsíční pracovní neschopnosti. Jednoznačně došlo k poškození zdraví (zlomenina kosti lebeční) **nezávisle na vůli sekretářky** (uklouznutí neměla v úmyslu) **krátkodobým** (celá událost mohla trvat pár sekund), **náhlým** (podklouzla „z ničeho nic“) a **násilným** (úder hlavy o zem) **působením zevních vlivů** (samotné ukouznutí na schodech).

Složkou ad 2) pracovního úrazu je **plnění pracovních úkolů nebo přímá souvislost s ním**. Plnění pracovních úkolů definuje zákoník práce v § 273 tak, že jím je „*výkon*

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1508/2007.

⁸⁶ NOVOTNÝ, Zdeněk. In BĚLINA: *Zákoník práce...*, s. 1495.

pracovních povinností vyplývajících z pracovního poměru a z právních vztahů založených dohodami o pracích konaných mimo pracovní poměr, jiná činnost vykonávaná na příkaz zaměstnavatele a činnost, která je předmětem pracovní cesty“ (odst. 1), stejně jako činnost na podnět odborové organizace, rady zaměstnanců a dalších zástupců; plněním pracovních úkolů je také činnost konaná z vlastní iniciativy, pokud k ní není potřeba zvláštních oprávnění nebo není vykonávána proti výslovnému zákazu zaměstnavatele (odst. 2).

V přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů pak jsou dle § 274 ZP

- úkony potřebné k výkonu práce a úkony během práce obvyklé nebo nutné před počátkem práce nebo po jejím skončení,
- úkony obvyklé v době přestávky v práci na jídlo a oddech konané v objektu zaměstnavatele,
- vyšetření u poskytovatele zdravotních služeb prováděné na příkaz zaměstnavatele nebo vyšetření v souvislosti s noční prací,
- ošetření při první pomoci a cesta k němu a zpět,
- školení zaměstnanců organizované zaměstnavatelem nebo odborovou organizací, popřípadě orgánem nadřízeným zaměstnavateli, kterým se sleduje zvyšování jejich odborné připravenosti.

Ustanovení § 274 odst. 1 ZP rovněž negativně vymezuje, co takovými úkony není, kdy výslovně zmiňuje cestu do zaměstnání a zpět, vlastní proces stravování a vyšetření nebo ošetření u poskytovatele zdravotních služeb a cestu k němu a zpět, pokud není konána v objektu zaměstnavatele. Ustanovení § 274a odst. 1 ZP pak ještě uvádí, co se myslí cestou do zaměstnání a zpět.

Jestliže k poškození zdraví či smrti zaměstnance dojde jindy než při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, nemůže jít o úraz pracovní. Pokud zaměstnance cestou domů srazí auto poté, co opustí objekt, kde práci vykoná, o pracovní úraz nepůjde. Stejně tak pracovním úrazem nebude případ, když se zaměstnanec pořeže nožem ve chvíli, kdy konzumuje oběd během přestávky na jídlo a oddech (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 21 Cdo 2114/2013). Pokud se ale bude z oběda vracet a v objektu zaměstnavatele dojde k nehodě, půjde (za splnění ostatních předpokladů) o pracovní úraz.

4.2 Nemoc z povolání

4.2.1 Pojem nemoci z povolání

Nemoci z povolání pak zákoník práce vymezuje odkazem na zvláštní právní předpis v § 271k odst. 4. Tímto předpisem je nařízení vlády č. 290/1995 Sb., kterým se stanoví seznam nemocí z povolání, a toto v § 1 odst. 1 definuje nemoci z povolání jako „*nemoci vznikající nepříznivým působením chemických, fyzikálních, biologických nebo jiných škodlivých vlivů, pokud vznikly za podmínek uvedených v seznamu nemocí z povolání. Nemoci z povolání se rozumí též akutní otrava vznikající nepříznivým působením chemických látek.*“ Jednotlivé nemoci jsou pak uvedeny v příloze nařízení, přičemž jsou rozděleny do šesti kapitol – nemoci z povolání způsobené chemickými látkami, fyzikálními faktory, týkající se dýchacích cest, plic, pohrudnice a pobřišnice, kožní, přenosné a parazitární a nemoci z povolání způsobené ostatními faktory a činiteli.

O tom, jestli konkrétní člověk trpí nemocí z povolání, musí rozhodnout k tomu povolání subjekt podle zvláštního zákona. Výše uvedené nařízení vlády odkazuje na zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách a na vyhlášku č. 104/2012, o stanovení bližších požadavků na postup při posuzování a uznávání nemocí z povolání a okruh osob, kterým se předává lékařský posudek o nemoci z povolání, podmínky, za nichž nemoc nelze nadále uznat za nemoc z povolání, a náležitosti lékařského posudku (vyhláška o posuzování nemocí z povolání).

4.2.2 Ohrožení nemocí z povolání

Od nemoci z povolání je nutno odlišovat „pouhé“ ohrožení touto nemocí. Uvedený pojem zákoník práce zmiňuje na několika místech a samotnou definici nacházíme v § 347 odst. 1 ZP. Ohrožením nemocí z povolání jsou „*takové změny zdravotního stavu, jež vznikly při výkonu práce nepříznivým působením podmínek, za nichž vznikají nemoci z povolání, avšak nedosahují takového stupně poškození zdravotního stavu, který lze posoudit jako nemoc z povolání, a další výkon práce za stejných podmínek by vedl ke vzniku nemoci z povolání.*“ Jinými slovy, jedná se pouze o jakýsi „náběh“ na nemoc z povolání, kdy tato sama o sobě ještě nevznikla, obě (nemoc i ohrožení) ale vznikají vlivem působení stejných nepříznivých podmínek.⁸⁷

⁸⁷ BĚLINA, Tomáš. In BĚLINA: *Zákoník práce...*, s. 1450.

Odlišení nemoci z povolání a ohrožení nemocí z povolání je velice důležité, neboť s každou z těchto událostí zákoník práce přiznává zaměstnanci jiné nároky.

V § 52 písm. d) ZP je upravena možnost zaměstnavatele dát zaměstnanci výpověď, jestliže zaměstnanec nesmí podle lékařského posudku dále konat dosavadní práci mj. pro ohrožení nemocí z povolání. Jestliže zaměstnavatel výpověď z tohoto důvodu skutečně dá, popř. se se zaměstnancem dohodne na skončení pracovního poměru, vzniká zaměstnanci nárok na vyplacení odstupného ve výši nejméně dvanáctinásobku průměrného výdělku dle § 67 odst. 2 ZP.

Pokud jde o nároky plynoucí z náhrady majetkové a nemajetkové újmy, situace je poněkud odlišná. Zákoník práce zde v případě náhrady za ztrátu na výdělku, bolestného, ztížení společenského uplatnění a dalších nároků hovoří pouze o nemoci z povolání (resp. pracovním úraze), nikoli zároveň o ohrožení nemocí z povolání. Jestliže tedy zaměstnanec vlivem pracovního prostředí utrpí na svém zdravotním stavu újmu tím způsobem, že ještě nejde o nemoc z povolání, ale výkon práce za stejných podmínek by k jejímu vzniku vedl, zaměstnanec nemá podle zákoníku práce právo na náhradu této nemajetkové újmy dle § 269 ZP.

Demonstrujme si uvedené na příkladu. Zaměstnanec Rudolf pracuje deset let na páse v továrně, kdy v důsledku jednotvárného stále stejného používání obou horních končetin dojde na těchto k poškození a vzniku senzomotorické neuropatie nižšího stupně. Na základě lékařského posudku je však určeno, že Rudolf trpí pouze ohrožením nemocí z povolání. Nicméně trpí, a to doslova, neboť toto ohrožení nemocí z povolání mu způsobuje silné bolesti a je nadále omezen v pracovním a částečně i společenském životě. Dle současné právní úpravy v zákoníku práce toto ale jako nemajetkovou újmu na první pohled odčinit nelze, ačkoliv se bezpochyby o nemajetkovou újmu jedná, neboť sám zákoník práce o ohrožení nemocí z povolání hovoří jako o změnách zdravotního stavu (srov. rovněž definice nemajetkové újmy v kapitole 2.1). Ustanovení § 269 ZP, podle kterého dochází k odčinění nemajetkové újmy, ale počítá pouze s nemocemi z povolání a s pracovními úrazy.

V takovém případě by došlo k situaci, která by byla zcela nepřijatelná, neboť bychom se dostali do rozporu se základní zásadou civilního práva, že každý má právo na náhradu škody či nemajetkové újmy, kterou mu jiný způsobí. Autor této práce se domnívá, že zákoník práce řešení nabízí sám (úprava v občanském zákoníku tak může zůstat netknutá), a sice v § 271n odst. 2 ZP, který hovoří o tzv. jiné nemajetkové újmě na zdraví než z důvodu pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. Byť v judikatuře ani komentářové literatuře se autorovi práce

toto najít nepodařilo a prozatím tak s tímto názorem zřejmě zůstane osamocen, má za to, že právě podle uvedeného ustanovení by se postupovat mělo.

Rudolfova újma totiž splňuje podmínky tzv. jiné nemajetkové újmy na zdraví než z důvodu pracovního úrazu nebo nemoci z povolání. Nemajetková újma mající svůj základ v ohrožení nemocí z povolání je totiž skutečně jinou újmou než tou, která vyplývá z nemoci z povolání. Předpoklady vzniku povinnosti k náhradě však musí být posouzeny dle § 265 ZP, jak vyplývá z konstantní judikatury. Zaměstnanec Rudolf tak musí prokázat, že došlo k porušení právních povinností nebo k úmyslnému jednání v rozporu s dobrými mravy. Je očividné, že postavení Rudolfa je v případě náhrady jeho nemajetkové újmy plynoucí z ohrožení nemocí z povolání slabší než postavení jiného zaměstnance, který nemocí z povolání přímo trpí, neboť zaměstnavateli stačí prokázat, že např. při bezpečnosti jeho práce nic nezanedbal. Ve výsledku by tak Rudolf nemusel dostat žádnou náhradu své újmy, jelikož by se mu ani nemuselo podařit prokázat vznik předpokladů k náhradě újmy.

Jistě i zákonodárce tak viděl v těchto dvou újmách rozdíl, což zohlednil i při jednotlivých nárocích plynoucích ze zákoníku práce, kdy samotná nemoc z povolání je bezpochyby závažnější než ohrožení touto nemocí. Proto lze zřejmě považovat za spravedlivé, když náhrada za ohrožení nemocí z povolání bude o něco hůře dosažitelná než náhrada za nemoc z povolání. Jiné (pro zaměstnance příznivější) řešení v tuto chvíli ale stejně najít nelze, v úvahu přichází pouze novelizace zákoníku práce, kdy by se nemoc z povolání a ohrožení touto nemocí postavily na roveň. Úmysl zákonodárce byl ale jistě právě opačný.

5 Náhrada za bolest

V následujících třech kapitolách, počínaje touto, se bude autor dále podrobně věnovat třem stěžejním náhradám nemajetkové újmy v pracovním právu, kterými jsou náhrada za bolest, náhrada za ztížení společenského uplatnění a jednorázová náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v případě smrti zaměstnance. Újmou z diskriminace, kterou upravuje zvláštní zákon, se autor stručně zabýval v kapitole 3.

5.1 Pojem bolest

Předtím než se budeme věnovat samotnému způsobu odčiniování bolesti, bude vhodné věnovat několik řádků samotné příčině této náhrady, neboť bez bolesti by vlastně nebylo co nahrazovat.

Bolest je zcela zásadní pojem, kdy se jedná o nejčastější projev nemajetkové újmy, neboť každý pracovní úraz (a většinou i nemoc z povolání) s sebou nějakou formu bolesti přináší. Z lékařského hlediska je bolest popisována jako „*nepříjemný vjem, který signalizuje hrozící nebo probíhající poruchu integrity organismu (tkání) škodlivými podněty.*“⁸⁸ V zákoníku práce tento pojem definován není; činí tak ale nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání (dále jen Nařízení 276), ve svém § 1 odst. 1. Definice je pak následující: „*Bolestí se pro účely tohoto nařízení rozumí tělesné a duševní strádání způsobené*

a) poškozením zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, včetně stresu, obtíží a psychických symptomů obvykle doprovázejících poškození zdraví, a

b) léčením a odstraňováním následků poškození zdraví, včetně komplikací vzniklých v přímé příčinné souvislosti s pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.“

Bolest je tak brána širěji nejen jako tělesné a duševní strádání v důsledku samotného poškození zdraví, ale rovněž i v důsledku následné léčby. Nutno zmínit, že ve Vyhlášce 440, která byla účinná před Nařízením 276, byla bolest definována o poznání stručněji.⁸⁹

Každopádně lze říci, že bolest je pocit, který se může projevovat po fyzické stránce (poškození tkáně, přičemž srovnatelná může být třeba závrať) i po té psychické (duševní

⁸⁸ TROJAN, Stanislav a kol. *Lékařská fyziologie*. 4. vydání. Praha: Grada Publishing, 2003, s. 570.

⁸⁹ Srov. § 2 odst. 1 Vyhlášky 440.

reakce na poruchu zdraví člověka s tím, že může být nezávislá na fyzickém zranění).⁹⁰ Nutno zdůraznit, že bolest je pokaždé subjektivní,⁹¹ což má poměrně zásadní význam pro její nahrazování peněžitou částkou. Jinak totiž pociťuje zlomený nos dospělý profesionální boxer a jinak osmiletá žákyně základní školy.

Bolest lze rozlišovat např. jako akutní a chronickou⁹² či somatickou, útrobní a centrální.⁹³ Rozdělení na akutní a chronickou je nejběžnější; akutní bolestí je např. bolest plynoucí z náhlého popálení, zlomeniny apod., kdežto „*chronická bolest je příznačná tím, že její příčina není známa nebo je neodstranitelná; diagnostikujeme ji tehdy, trvá-li déle než půl roku.*“⁹⁴ Možnost toho, že by si člověk na bolest zvyknul, je minimální.⁹⁵

Podle Laury Janáčkové je bolest jedinečná a zcela oddělená od ostatních smyslových prožitků, přičemž to, jak na bolest člověk reaguje, je závislé na jeho vnitřním prožívání a toto regulují rovněž vnější vlivy, tudíž za různých okolností může stejný člověk popsat stejnou bolest pokaždé jinak, neboť jednou bolest prožívá v duševní pohodě, jindy tutéž bolest za silného nervového vypětí.⁹⁶ Takový člověk pak může bolest hodnotit nejprve jako snesitelnou a následně za jiných okolností jako bolest, která se snést nedá. Dalšími faktory, které pak ovlivňují toleranci k bolesti, jsou např. práh bolesti (vjem bolesti totiž vnímáme teprve až od určité chvíle - pokud člověk A položí ruku na postupně se rozpalující plotnu, ucukne v jinou chvíli než člověk B, který učiní to stejné), různé časové úseky (člověk v dlouhodobém stresu oproti člověku bez větších problémů), význam, který bolesti přikládáme, dále to, jestli jde o bolest, se kterou už máme nějakou zkušenost (adaptabilita na takovou bolest je vyšší než na bolest, které člověk čelí prvně v životě) apod.⁹⁷

Ačkoliv je tedy bolest subjektivní, přesto ji lze určitými způsoby změřit. Ronald Melzack ve své knize hovoří dokonce o 33 různých způsobech měření bolesti.⁹⁸ „*V praxi se největší pozornosti těší způsoby, které pracují s řečí pacienta (verbální sociální komunikací).*“⁹⁹ Používají se přitom např. mapy bolesti, kdy pacient dostane obrázek člověka,

⁹⁰ BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1706.

⁹¹ DOLEŽAL, Tomáš a kol. *Bolest. Doporučený léčebný a diagnostický postup pro všeobecné praktické lékaře.* 2. novelizované vydání. Praha: Společnost všeobecného lékařství ČLS JEP, 2008, s. 3.

⁹² Tamtéž.

⁹³ TROJAN, Stanislav a kol. *Lékařská fyziologie.* 4. vydání. Praha: Grada Publishing, 2003, s. 570.

⁹⁴ JANÁČKOVÁ, Laura. *Bolest a její zvládání.* 1. vydání. Praha: Portál, 2007, s. 57.

⁹⁵ TROJAN, Stanislav a kol. *Lékařská fyziologie.* 4. vydání. Praha: Grada Publishing, 2003, s. 570.

⁹⁶ JANÁČKOVÁ: *Bolest a její zvládání*, s. 14.

⁹⁷ Tamtéž, s. 18 – 19.

⁹⁸ MELZACK, Ronald. *Pain measurement and assessment.* 1. vydání. Raven Press, 1983. 293 s.

⁹⁹ JANÁČKOVÁ: *Bolest a její zvládání*, s. 39.

kde bolest zaznačí a následně popíše. Tyto jsou poté zkombinovány s tzv. vizuální analogovou škálou (visual analogue scale),¹⁰⁰ která má podobu stupnice, na jejímž jednom konci je bolest hodnocena jako žádná bolest a na druhém jako nesnesitelná bolest či bolest, která se nedá vydržet. Člověk trpící bolestí pak na dotaz lékaře určí na této stupnici intenzitu své bolesti.

Z výše uvedeného je zřejmé, že bolest je ryze subjektivní záležitostí a na každou může stejný člověk reagovat pokaždé jinak. Jinými slovy, zlomená lýtková kost může za určitých okolností pro člověka přinášet „střední“ bolest, kdežto v jiné situaci už může jít o bolest nesnesitelnou.

5.2 Právní úprava náhrady za bolest

Nejprve je nutné uvést, že z terminologického hlediska lze bolest (a obecně jakoukoliv jinou nemajetkovou újmu) odčinit, nikoliv odškodnit (srov. § 2958 OZ), popř. lze hovořit o náhradě za bolest. Zákoník práce se novelou provedenou zákonem č. 205/2015 Sb. terminologicky sjednotil s občanským zákoníkem (až na jednu výjimku v podobě § 271i ZP – srov. kapitolu 7 práce), a tudíž i pro oblast pracovního práva platí uvedené pojmosloví (nelze ovšem nechat bez povšimnutí, že Nařízení 276 ještě stále pojem odškodnění používá – dokonce jej nese ve svém názvu). Pro samotnou náhradu za bolest se pak vžil pojem „bolestné.“ I když tento termín vyjadřující peněžitou náhradu za utrpěnou bolest zákoník práce ani Nařízení 276 nezná, právní nauka i judikatura s ním pracují,¹⁰¹ a proto i v této práci bude používán.

Pro tuto kapitolu bude podle autorova názoru lepší, když si na začátek uvede příklad, na kterém bude v podstatě celý proces nahrazování bolesti postupně ilustrovat: Prodavačka supermarketu Lenka na pokyn svého nadřízeného přechází z jednoho křídla supermarketu do druhého, aby zorganizovala dovoz nového zboží, kdy musí projít přes parkoviště nacházející se v areálu supermarketu. Při přecházení cesty si ale nevšimne z parkoviště náhle vyjíždějícího řidiče, který v rychlosti asi 40 kilometrů v hodině Lenku přední částí vozidla srazí. Lenka samotným nárazem utrpí zlomeninu kostrče, po následném pádu pak dojde

¹⁰⁰ KELLY, Anne-Maree. The minimum clinically significant difference in visual analogue scale pain score does not differ with severity of pain. *Emergency Medicine Journal*, 2001, č. 18, s. 205 – 207.

¹⁰¹ Srov. např. již naši prvorepublikovou judikaturu a rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1931, sp. zn. Rv II 471/30 (Vážný 10836).

k těžkému otřesu mozku, tříštivé zlomenině dolního konce vřetenní kosti s posunem, přerušení loketního nervu v úrovni zápěstí a ruky a rovněž k vymknutí číšky.

Základem pro náhradu této újmy bude ustanovení § 269 ZP, které ukládá zaměstnavateli povinnost nemajetkovou újmu odčinit. Samotná bolest (stejně jako ztížení společenského uplatnění) se pak nahrazuje dle § 271c ZP, kdy toto ustanovení odkazuje na podzákoný právní předpis. Tímto je již zmiňované Nařízení 276, které funguje na tzv. bodovém systému. V § 2 odst. 1 tohoto nařízení je uvedeno, že *„bolest a ztížení společenského uplatnění se hodnotí v bodech. Počty bodů pro ohodnocení bolesti pro jednotlivá poškození zdraví způsobená pracovním úrazem jsou uvedeny v příloze č. 1 k tomuto nařízení a nemocí z povolání jsou uvedeny v příloze č. 2 k tomuto nařízení.“* Bodové ohodnocení bolesti se pak uvede v lékařském posudku o ohodnocení bolesti (§ 2 odst. 2 Nařízení 276).

Žádný „oficiální“ formulář pro vypracování posudku o bolestném neexistuje, ale např. pojišťovna Kooperativa zpracovala vzor a umožňuje jeho stáhnutí na svých internetových stránkách. Subjekt, který pak posudek zhotoví, se liší na základě toho, zda jde o bolest vzniklou v souvislosti s pracovním úrazem nebo nemocí z povolání. V prvním případě se jedná v podstatě o jakéhokoliv praktického lékaře, v druhém již musí jít o poskytovatele zdravotních služeb oprávněného k vydání lékařského posudku o uznání nemoci z povolání podle zákona upravujícího posudkovou péči (§ 8 odst. 1 Nařízení 276 ve spojení s § 61 zákona č. 373/2011, o specifických zdravotních službách).

V našem případě by tedy prodavačka Lenka poté, co oznámí vznik pracovního úrazu svému zaměstnavateli v souladu s oznamovací povinností dle § 106 odst. 4 písm. h) ZP, měla postupovat tak, že si vytiskne formulář pro posudek o bolestném a tento předá lékaři, který ji ošetřoval bezprostředně po nehodě, s tím, že se jednalo o pracovní úraz a je potřeba určit výši bolestného. Lékař by měl na základě prohlídky poškozené a podle její lékařské dokumentace posudek vyplnit a určit počet bodů. Náležitosti posudku určuje vyhláška č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci a § 9 Nařízení 276.

Ještě než začne posuzující lékař vyplňovat předepsaný formulář podle diagnózy, kterou určí, měl by v souladu s § 5 odst. 1 Nařízení 276 nejprve zjistit, zda je zdravotní stav poškozené již ustálený. Pouze tehdy lze totiž bodové ohodnocení provést. Jestliže by tedy zranění prodavačky Lenky byla ještě „čerstvá“, musí ošetřující lékař odmítnout ohodnocení provést a toto učinit, až se Lenčin zdravotní stav skutečně ustálí. Jinými slovy, *„lékař je*

*povinen posudek vypracovat, jakmile to umožní zdravotní stav poškozeného, tj. jakmile je zdravotní stav poškozeného ustálený natolik, aby bylo možno hodnotit bolestné.*¹⁰²

Tato otázka má mimořádný význam např. s ohledem na promlčení, neboť právě od okamžiku ustálení zdravotního stavu a možnosti žádat odčinění bolesti běží promlčecí lhůta. Pro otázku promlčení se výlučně použije občanský zákoník, neboť zákoník práce obecnou úpravu neobsahuje (nalezneme zde pouze určitá specifika plynoucí z pracovního práva jako práva speciálního – srov. např. § 271t ZP). V § 620 odst. 1 OZ je stanoveno, že „*okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na náhradu škody zahrnují vědomost o škodě a osobě povinné k její náhradě; to platí obdobně i pro odčinění újmy.*“ Třiletá subjektivní promlčecí lhůta (dle § 629 odst. 1 OZ ve spojení s § 636 odst. 3 OZ) tak běží ode dne, kdy se o újmě a osobě povinné k náhradě poškozený dozví, k čemuž dojde v době, kdy se zdravotní stav poškozeného ustálil a lze objektivně provést bodové ohodnocení bolesti. Je pak irelevantní, kdy skutečně dojde k vypracování posudku obsahujícího bodové ohodnocení.¹⁰³ Zároveň je důležité přesně rozlišovat, z jakého jednotlivého zranění konkrétní bolest při léčení plyne, odčínuje se totiž bolest, nikoli samotné zranění.¹⁰⁴

5.2.1 Bolestné jako samostatný nárok?

Mj. z hlediska promlčení je ještě velice podstatná otázka, zda nároky na bolestné a náhradu za ztížení společenského uplatnění posuzovat jako dva dílčí nároky nebo jakožto jeden nárok na náhradu celkové nemajetkové újmy zahrnující bolest i ztížení společenského uplatnění, popř. další nemajetkové újmy (v případě občanského zákoníku). Podle předcházející právní úpravy (za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 a Vyhlášky 440) se jednotlivé nároky v rámci náhrady nemajetkové újmy posuzovaly jako relativně samostatné (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne ze dne 29. 7. 1983, sp. zn. 1 Cz 23/83 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 32 Odo 132/2005). Otázkou zůstalo, co s nahlížením na tento nárok učinilo přijetí občanského zákoníku s účinností od 1. 1. 2014 a později i Nařízení 276.

V případě pracovního práva je dle názoru autora zcela zřejmé, že pohled na tuto otázku se po přijetí Nařízení 276 nezměnil. Zákoník práce stále počítá s těmito dvěma nároky (bolest

¹⁰² TÝC, Jaroslav a kol. *Náhrada škody při pracovních úrazech a nemocech z povolání*. 2. vydání. Praha: Práce, 1983, s. 184.

¹⁰³ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. 25 Cdo 676/2007.

¹⁰⁴ K tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne ze dne 26. 8. 2010, sp. zn. 25 Cdo 2414/2008.

a ztížení společenského uplatnění) jako základem pro náhradu nemajetkové újmy a zvláště je definuje právě Nařízení 276 s tím, že pro každý typ této újmy stanoví odčinění za relativně jiných podmínek. I s ohledem na základní tezi této práce, tedy vztah a případný vstup občanského zákoníku do práva pracovního v oblasti náhrady újmy, však bude vhodné uvést několik slov k této otázce v případě občanského zákoníku.

Názory na tuto otázku se stále ještě rozcházejí¹⁰⁵ a zatím asi nejrozhodnější postoj k ní zaujali Tomáš Doležal a Petr Lavický ve svém článku týkajícím se právě pojetí náhrady nemajetkové újmy z hlediska toho, zda tuto posuzovat jako jeden celistvý nárok nebo uskupení nároků jednotlivých.¹⁰⁶ Po analýze ustanovení § 2958 OZ a procesních aspektů celého pojetí náhrady docházejí k názoru, že možnosti náhrady uvedené v § 2958 OZ je nutno posuzovat jako jeden celistvý nárok na náhradu nemajetkové újmy při ublížení na zdraví. Pouze připomeňme, že první věta tohoto ustanovení říká, že „*při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění.*“ Je zde tedy přímo zmíněna bolest i ztížení společenského uplatnění. Doležal a Lavický mají za to, že přes podobnost citovaného ustanovení s § 444 odst. 1 OZ 1964 nutno i tuto právní úpravu považovat za diskontinuitní s úpravou předešlou. Oba autoři pak uvedené tvrzení opírají o důvodovou zprávu k občanskému zákoníku a rovněž o dopady do práva procesního, kdy by žalobce mohl být zkrácen na svých právech, pokud by chtěl měnit rozvržení žalované částky mezi bolestným a náhradou za ztížení společenského uplatnění, neboť za předpokladu, že bychom tyto posuzovali jako jednotlivé nároky, musel by žalobce ve smyslu § 95 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ), změnit žalobu, což vyžaduje souhlas soudu. Oba autoři pak navrhují, aby se všechny druhy náhrad (bolestné, náhrada za ztížení společenského uplatnění a náhrada za tzv. další nemajetkové újmy) posuzovaly jako jeden celistvý nárok s tím, že při rozhodování o něm by se měl uplatnit § 153 odst. 2 OSŘ, podle kterého platí, že „*soud může překročit návrhy účastníků a přisoudit něco jiného nebo více, než čeho se*

¹⁰⁵ Bezouška se v komentáři k občanskému zákoníku přiklání k pojetí, že obě složky náhrady (tedy bolestné a náhradu za ztížení společenského uplatnění) nutno posuzovat jako jeden celek, jednu náhradu (BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1706), kdežto např. Kotula zastává názor, že oba nároky budou posuzovány zvláště a jako k takovým k nim bude přístupováno v rámci soudního řízení (KOTULA, Jan. In VÍTOVÁ: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy...*, s. 225).

¹⁰⁶ DOLEŽAL, Tomáš, LAVICKÝ, Petr. Pojetí náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví podle nového občanského zákoníku a s ním spojené procesní aspekty. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 10, s. 358.

domáhají, jen tehdy, jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky.“ Jedná se o velice zajímavou a neotřelou myšlenku, ale autor této práce se s ní nemůže ztotožnit.

Problémem celé této koncepce je totiž promlčení. Autoři o této překážce hovoří, ale blíže ji nerozebírají – pouze mluví o řešení v podobě nemožnosti běhu promlčení v důsledku nevědomosti o existenci újmy, což ovšem (jak vyplývá z níže uvedeného), nelze přijmout. Jestliže by měly být všechny složky náhrady brány jako jeden celek, nebylo by postaveno na jisto, kdy máme počítat začátek a kdy konec promlčecí lhůty. Občanský zákoník říká, že běh promlčecí lhůty je podmíněn vědomostí poškozeného o jeho újmě a zároveň o osobě povinné k náhradě. Pokud by ale jedna ze složek náhrady nemajetkové újmy byla zřejmá jindy než jiná složka, nemohlo by najednou dojít k promlčení celého nároku. V případě výše uvedeného příkladu prodavačky Lenky a jejího zranění si prozatím odmysleme, že k úrazu došlo na pracovišti a aplikujme na něj občanský zákoník. Lenka má nárok na bolestné, náhradu za ztížení společenského uplatnění a náhradu za další nemajetkové újmy. Lenka se úspěšně léčí, její zdravotní stav se ustálí a jak utrpělo její společenské uplatnění je rovněž zřejmé. Po uplynutí např. pěti let, kdy Lenka se o své nároky nezajímala, a škůdce by v kterémkoliv jiném případě mohl namítat promlčení, začne docházet za psychiatrem, neboť se zjistí, že se v poslední době stále více bojí vycházet na ulici a zejména pak na vozovku, kde jezdí auta. Psychiatr zjistí, že Lenka má mírné trauma plynoucí z pět let staré nehody. Poradí jí, že se může se svým nárokem obrátit na soud, neboť je to řidič vozidla, kdo může za pět let trvajícím traumatu, jehož příčinu se ale podařilo náhodně najít až nyní. Lenka tedy neváhá a svůj nárok opravdu uplatní. Na další radu, tentokrát právně erudovaného advokáta, s nárokem na tuto novou nemajetkovou újmu spojí požadavek na náhradu za bolestné, které bylo seznatelné a nárokovatelné již před pěti lety. Soud by v takovém případě škůdcem vznesenou námitku promlčení stran části Lenčina nároku musel zamítnout, neboť by se nárok posuzoval jako celek a tříletá promlčecí lhůta by počala běžet teprve poté, co by byl přesně znát celkový rozsah újmy.

Autor této práce má za to, že takovéto posouzení náhrady nemajetkové újmy by bylo v rozporu s celým smyslem úpravy promlčení, kterou nelze např. dohodou stran zcela vyloučit (srov. § 630 odst. 1 OZ). Jestliže by se kvůli jednomu byť sebemenšímu nároku „rozbíhala“ celá promlčecí lhůta znovu, byl by neúměrně znevýhodněn škůdce (žalovaný), neboť k jeho námitce promlčení by soud přihlídnout nemohl. Zároveň je důležitým aspektem promlčení snaha vyhnout se složitému dokazování, kdy postupem času se síla jednotlivých důkazů

pochopitelně oslabuje¹⁰⁷ a není žádoucí, aby se tím, že náhrada nemajetkové újmy bude brána jako jeden celistvý nárok, promlčecí lhůta prodlužovala teoreticky na neomezeně dlouhou dobu. Námitky autorů ohledně změny žaloby a zkrácení práva žalobce jsou oprávněné, nicméně dosavadní řešení se s ohledem na otázku promlčení jeví jako menší „zlo.“ Lze se domnívat, že i z toho důvodu byla zvolena koncepce oddělenosti těchto nároků v Nařízení 276 stejně jako v Metodice Nejvyššího soudu. Ke stejnému řešení by se tak mělo dojít i při aplikaci nároků vyplývajících z § 2958 OZ.

5.3 Odčinění bolesti

Nyní se opět budeme držet čistě oblasti práva pracovního a vrátíme se k našemu příkladu s prodavačkou Lenkou. Lékař poté, co Lenku vyšetřil a zjistil, že si prošla všemi nezbytnými léčeními a její zdravotní stav je již ustálený, začal vyplňovat posudek bodově hodnotící bolest. Lékař musí postupovat dle přílohy č. 1 k Nařízení 276 (počty bodů pro ohodnocení bolesti pro jednotlivá poškození zdraví způsobená pracovním úrazem) a do kolonky „klasifikace poškození zdraví“ vypisovat jednotlivá poškození, která Lenka utrpěla. Pakliže by to které poškození zdraví v příloze nebylo, uplatní se § 4 odst. 1 Nařízení 276, který říká, že *„u poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, které není uvedeno v příloze č. 1 nebo 2 k tomuto nařízení, se bodové ohodnocení bolesti určí podle počtu bodů poškození zdraví uvedeného v příloze č. 1 nebo 2 k tomuto nařízení, které je s ním povahou, rozsahem, tíží a dopadem na bolest nejvíce srovnatelné.“* V daném případě Lenčina zdravotního stavu by takto lékař ale postupovat nemusel, neboť následky Lenčina úrazu, tedy zlomeninu kosti, těžký otřes mozku, tříštivou zlomeninu dolního konce vřetenní kosti s posunem, přerušení loketního nervu v úrovni zápěstí a ruky a vymknutí česky v příloze č. 1 v Nařízení 276 najdeme pod položkami 9.11, 6.2, 12.16, 13.31 a 15.27. Lékař by pak měl dále uvést, zda byla poškozená operována, zda lze předpokládat ještě další léčení, zda měl na úraz nějaký vliv předchozí zdravotní stav poškozené a zda lze předpokládat, že úraz zanechá trvalé následky.

Ke každé položce poškození zdraví pak lékař přidělí příslušný počet bodů dle přílohy 1 Nařízení 276 s tím, že pakliže tato umožňuje rozmezí bodů, které lze udělit, lékař v této hranici konkrétní počet určí. Nařízení dává ještě v § 6 možnost bodové ohodnocení za bolest

¹⁰⁷ KNAPPOVÁ, Marta. In HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek*. Praha: Linde Praha, 2002, s. 215.

zvýšit, jestliže došlo ke komplikacím (zvýšení až o 50 % bodového ohodnocení odpovídajícího poškození příslušného orgánu nebo orgánů anebo části těla nebo více částí těla) či byl vyžadován náročný způsob léčení (opět zvýšení až o 50 %). Předpokládejme, že k žádným komplikacím ani náročnému způsobu léčení u poškozené Lenky nedošlo. Lékař tedy ohodnotí jejích 5 zranění po 50, 2 x 60, 100, a 45 bodech, dohromady jí tak přidělí 315 bodů.

Vzhledem k tomu, že za jeden bod určuje Nařízení 276 pevnou částku 250 Kč (§ 3 odst. 1), za 315 bodů bude Lence náležen 78.750,- Kč. Jestliže pojišťovna, která je zpravidla povinna toto za zaměstnavatele zaplatit (srov. § 2 a § 10 vyhlášky ministerstva financí č. 125/1993 Sb., kterou se stanoví podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání), nebude chtít z jakéhokoliv důvodu poskytnout Lence náhradu za její zranění, může se poškozená se svým nárokem obrátit na soud. Pojišťovna pak má v občanském soudním řízení postavení vedlejšího účastníka ve smyslu § 93 OSŘ, jelikož je to zaměstnavatel, kdo je dle zákona zavázán k náhradě újmy. Vstoupit může pojišťovna z vlastního podnětu či na návrh některého z účastníků. Předpokladem přípustnosti vedlejšího účastenství pak je, že vedlejší účastník má právní zájem na výsledku sporu.¹⁰⁸ O tom v případě pojišťovny v daném případě není nutno polemizovat, neboť výsledek sporu pro ni právní zájem zajisté má, projeví se v její majetkové sféře.

Jestliže by se Lenka domáhala pouze zaplacení toho, co jí dle počtu jednotlivých bodů určil lékař, měl by soud situaci navýsost jednoduchou. K důkazu by stačovalo mezi jinými provést právě lékařský posudek o bolestném, a pakliže by tento nebyl zpochybněn, mohl by soud na základě něho rozhodnout a žalovaného zavázat k náhradě nemajetkové újmy ve výši dle posudku. Když by během řízení vyvstala potřeba posoudit výši bolestného novým posudkem, který by měl vypracovat znalec z oboru zdravotnictví, odvětví pracovní úrazy a nemoci z povolání,¹⁰⁹ soud by po jeho nařízení a provedení opět mohl vyjít z počtu bodů takto znalce určeného a odpovídající částku přiznat. V obou případech je soudní diskrece prakticky vyloučena, na druhou stranu má soud pevný základ pro rozhodnutí a nemusí blíže a podrobně odůvodňovat, proč byla přiznána konkrétní částka. Zároveň nutno zmínit, že

¹⁰⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. 113/2014.

¹⁰⁹ K tomu srov. přílohu 1 vyhlášky č. 123/2015, kterou se stanoví seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti.

bolestné nelze přiznat jako rentu do budoucna, jedná se totiž o náhradu za bolesti, které poškozený již vytrpěl.¹¹⁰ Pokud poté vznikne další bolest, tuto je třeba považovat za nový nárok se všemi následky z toho vyplývajícími.

Zákoník práce pak v § 271s počítá s tím, že v tom kterém případě poškozeného nemusí počet bodů dle Nařízení 276 postačovat, a umožňuje soudu tuto výši patřičným způsobem moderovat. Nutno podotknout, že zákon pak počítá pouze se zvýšením, nikoli se snížením.

V našem případě poškozené zaměstnankyně Lenky si můžeme představit, že by se při sešívání loketního nervu vyskytly mimořádné komplikace, kdy k této operaci by muselo dojít vícekrát, přičemž úspěšné vyléčení by se stále oddalovalo a každý další pokus by Lenku přinášel značné bolesti. Zároveň by toto činilo obtíže při účelné léčbě zlomené kostrče a rovněž zde by Lenka musela snášet nadstandardní bolesti. V takovém případě by se Lenka mohla obrátit na soud, aby tuto výši přiměřeně navýšil. Soud pak musí sám určit, jestli vůbec, a dále jaké zvýšení bude přiměřené, a toto přesně odůvodnit s tím, že svým rozhodnutím nesmí překročit to, co požaduje žalobce (§ 153 odst. 2 OSŘ).

Ještě před novelou zákoníku práce a přijetím Nařízení 276 stejnou možnost dávalo soudům ustanovení § 7 odst. 3 Vyhlášky 440. Existovala tak v podstatě dvojí úprava stejného institutu (ustanovení § 388 ZP s účinností do 30. 9. 2015 a právě § 7 odst. 3 Vyhlášky 440). Soudy pak v odůvodnění obvykle odkazovaly jen na § 7 odst. 3 Vyhlášky 440. V tomto ustanovení bylo uvedeno, že „*ve zvlášť výjimečných případech hodných mimořádného zřetele může soud výši odškodnění stanovenou podle této vyhlášky přiměřeně zvýšit.*“ K tomuto zcela výjimečnému zvyšování „základní“ náhrady mělo docházet v případech, kdy existovaly okolnosti, které se vymykaly z hranic případů obdobných a z hlediska celkového tělesného či duševního strádání se jednalo o zvlášť výjimečný případ hodný mimořádného zřetele.¹¹¹ Smysl dnešního § 271s ZP je vlastně stejný jako § 7 odst. 3 Vyhlášky 440, neboť Nařízení 276 již žádné podobné ustanovení neobsahuje. Ustanovení § 271s ZP nyní oproti dřívější úpravě značně strozeji říká, že „*soud může výši odškodnění stanovenou právním předpisem (§ 271c a 271i) přiměřeně zvýšit.*“

Změna to může být svým způsobem zásadní, neboť nám vlastně vymizely poměrně tvrdé podmínky v podobě „zvlášť výjimečných případů“, které navíc ještě musí být hodné mimořádného zřetele. Soudní praxe při aplikaci Vyhlášky 440 zvlášť v poslední době

¹¹⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 1953, sp. zn. Cz 68/53.

¹¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 4. 2011, sp. zn. 21 Cdo 1004/2010.

ustanovení § 7 odst. 3 používala poměrně často a docházelo k různému navyšování základní částky. Soudy mnohdy užívaly různých násobků, v jednom konkrétním případě např. desetinásobku (viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 5. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2186/2004).¹¹²

K častějšímu použití § 7 odst. 3 Vyhlášky 440 (a dnes ustanovení § 271s ZP) soudy v podstatě přesvědčil i názor Ústavního soudu, který svým způsobem apeloval na to, aby při splnění podmínek docházelo k využití mimořádné pravomoci obecných soudů (srov. nález Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 350/03).¹¹³ Poměrně pozoruhodný postoj k námitce protiústavnosti Vyhlášky 440, kterou vznesl Obvodní soud pro Prahu 1, zaujal Ústavní soud v nálezu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05-2. Zde se vyjádřil totiž tak, že obecné soudy mohou Vyhlášku 440 vlastně zcela ignorovat, neboť jsou vázány zákony a mezinárodními smlouvami, nikoliv podzákonými předpisy.

V § 388 ZP ve znění do 30. 9. 2015 bylo výslovně uvedeno, že **ve výjimečných případech** lze náhradu za nemajetkovou újmu zvýšit, kdy § 7 odst. 3 Vyhlášky 440 toto vlastně ještě zpříšňoval kritérii zvlášť výjimečných případů hodných mimořádného zřetele. S ohledem na to, že v dnešní právní úpravě náhrady nemajetkové újmy v pracovním právu nalezneme již pouze ustanovení § 271s ZP, kde žádné bližší podmínky na četnost využití tohoto institutu nejsou, lze soudit, že zákonodárce takto postupoval záměrně. V praxi by tak nyní zřejmě mohlo docházet častěji k moderaci náhrady za bolest (resp. za ztížení společenského uplatnění, resp. jednorázového odškodnění pozůstalých). Zároveň to dle názoru autora neznamena, že by nutně muselo docházet k častější aplikaci tohoto práva soudu, než jak tomu bylo doposud; spíše soud nebude propříště svázán oněmi poměrně přísnými podmínkami vyslovenými v bývalém § 388 ZP a v § 7 odst. 3 Vyhlášky 440. Stále jde o možnost soudu toto právo využít, nikoliv povinnost. V každém případě musí soud důkladně a řádně odůvodnit, proč ke zvýšení přistoupil či naopak nepřistoupil.¹¹⁴

5.4 Nedostatky právní úpravy odčinění bolesti

Vycházejme dále ze situace, že prodavačka Lenka, která byla vážně zraněna při autonehodě, se soudně domáhá pouze základního bodového ohodnocení, neboť léčení

¹¹² V jednom případě, o kterém se zmiňuje Jan Kotula, došlo dokonce k sedmaosmdesátinásobku základního bodového ohodnocení – KOTULA, Jan. In VÍTOVÁ: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy...*, s. 224.

¹¹³ Ještě ale třeba v roce 2012 Krajský soud v Ostravě naproti tomu zdůraznil mimořádnost použití zvýšení náhrady – rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 6. 12. 2012, č. j. 38 Ad 60/2010-92.

¹¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/2015.

proběhlo nakonec zcela standardně a není důvod je zvyšovat. Jestliže soud dojde k závěru, že všechny nároky jsou oprávněné, přizná v souladu s platnou legislativou Lence částku 78.750,- Kč za 315 bodů dle Nařízení 276. Podle § 142 odst. 1 OSŘ pak zaváže protistranu ke kompletní náhradě nákladů.

K samotnému bodovému nastavení bolesti lze mít nejednu výhradu, kdy namítáno bývá např. to, že „nelze těžit z předvídatelnosti metodických tabulek; odškodňování újmy na zdraví podle podzákonného přepisu moci výkonné obsahujícího 'odškodňovací' tabulky, počty bodů a jejich násobky, je ze své podstaty špatné, nedůstojné, a dokonce protiústavní.“¹¹⁵ Jak vyplynulo z úvodu této kapitoly, každá bolest člověka je individuální a v podstatě je nemožné ji ohodnotit pevně stanovenou sazbou bodů, se kterou se v mnoha případech „nedá nic dělat.“ Přesto má toto pevné určení své využití a opodstatnění za předpokladu, že soudy budou mít mnohem volnější ruku při možném zvyšování základního ohodnocení (zrušení § 388 ZP a Vyhlášky 440 tomu ostatně nasvědčují). Zlomený nos zkušeného boxera je samozřejmě ve své podstatě „jinou“ újmou než stejné zranění desetileté holčičky, která nikdy podobné zranění neutrpěla, přesto stanovením určitého počtu bodů může být dosaženo minimální výše, která by měla náležet každému bez ohledu na okolnosti jednotlivých újem. Diskreční pravomoc soudu by pak neměla být výrazněji omezena při následném možném zvýšení náhrady za jednotlivé bolesti.

Zásadní problém spojený s Nařízením 276 a jeho mnohdy pevně stanoveným počtem bodů však autor shledává při jiné situaci. Představme si, že se na zcela jiném místě než poškozené prodavače Lence jistému Josefovi, který zrovna venčí svého psa na sídlišti blízko svého bytu, přihodí autonehoda velmi podobná té, která se stala Lence a Josef při ní utrpí naprosto stejná zranění, jež utrpěla Lenka. Jedná se sice o velmi málo pravděpodobnou situaci, nikoliv však vyloučenou. Pokud by pak oba utrpěli pouze např. zlomeninu kostrče, šlo by o zcela běžnou shodu.

Při následném uplatňování Josefova nároku na náhradu za bolest bude soud vycházet z ustanovení § 2958 OZ, kdy jediným zákonným vodítkem pro odčinění bolesti je náhrada plně vyvažující vytrpěné bolesti, popř. zásady slušnosti. Soud tak má v zásadě volnou ruku při určování výše této náhrady. Jak však o tom bylo pojednáno v podkapitole 2.1.1, vypracoval

¹¹⁵ JIRSA, Jaromír. *Odčinění újmy na zdraví „ponovu“* [online]. Právní prostor, 2. března 2016 [cit. 20. prosince 2016]. Dostupné na <<http://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/odcineni-ujmy-na-zdravi-ponovu>>

Nejvyšší soud Metodiku, kde se při určování bolestného vychází rovněž z bodového ohodnocení, které je nastaveno obdobně jako v případě Nařízení 276.

Z pohledu ryze občanského práva se autor domnívá, že přijetí Metodiky bylo spíše přínosem, ačkoliv lze namítnout, že Nejvyšší soud zde v podstatě samovolně nahrazuje vůli zákonodárce, který žádnou takovouto „tabulkovou“ úpravu neuzákonil, byť by to mělo být např. formou nařízení vlády. Přesto lze opět konstatovat, že se patrně jedná o opatření s charakterem nejmenšího „zla“, neboť zejména se autor práce ztotožňuje s argumentem tvůrců Metodiky, který se týká její potřeby stran problémů spojených s nejistotou poškozených a jejich právních zástupců o výši náhrady, která by měla poškozenému náležet, a rovněž podstatně ztížené možnosti mimosoudního vyřešení sporu o výši náhrady. Zároveň nutno zmínit, že Metodika nemá sílu zákona ani podzákoného předpisu, tudíž se jí v konečném důsledku soudy vůbec nemusí řídit. Nicméně s ohledem na postavení Nejvyššího soudu lze očekávat, že z ní soudy nižších stupňů vycházet budou. Tomu ostatně odpovídá např. rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 14. 12. 2016, sp. zn. 5 To 84/2016, se kterým se autor setkal při své práci na trestním úseku na Krajském soudě v Ostravě, když se v tomto rozhodnutí o Metodice hovoří jako o „*všeobecně judikatorně akceptované*.“

Jak již bylo uvedeno výše, Metodika obsahuje obdobné počty bodů pro ohodnocení bolesti jako Nařízení 276. V mnoha položkách se však liší, což se může zásadním způsobem projevit v uspokojení nároků poškozeného. V případě zmiňovaného pejskaře Josefa, jehož srazilo auto a způsobilo mu totožná zranění jako prodavače Lence, vycházejme z toho, že prvostupňový soud při určení výše Josefova nároku pod argumentační silou Nejvyššího soudu bude pro základ určení výše odčinění bolesti aplikovat Metodiku (Nařízení 276 použít nelze, v daném případě se jedná o občanskoprávní újmu, nikoliv pracovní úraz). V takovém případě dojde k následujícímu počtu bodů za bolest: 60 bodů za zlomeninu kostrče (položka S3220), 60 bodů za těžký otřes mozku (položka S0601), 120 bodů za tříštivou zlomeninu dolního konce vřetenní kosti s posunem (položka S5252), 50 bodů za přerušení loketního nervu v úrovni zápěstí a ruky (položka S6400) a 60 bodů za vymknutí česky (položka S830); dohromady 350 bodů. Jestliže by k úrazu došlo kdykoliv v roce 2017, činila by výše náhrady za jeden bod 275,89 Kč (ke způsobu určení této výše srov. preambuli Metodiky a podkapitolu 2.1.1 této práce).

Pokud by soud postupoval dle výše uvedeného, přiznal by poškozenému Josefovi jakožto žalobci částku 96.562 Kč. Nadto by samozřejmě mohl přiznat další částku dle § 2958 OZ. Zde si dovolí autor připomenout, že za totožná zranění s naprosto stejnými následky,

stejným způsobem léčení a stejnou mírou vytrpěné bolesti dostane poškozená prodavačka Lenka částku o celých 17.812 Kč nižší. A to vlastně pouze z toho důvodu, že je zaměstnankyní a k autonehodě došlo na pracovišti při plnění pracovních úkolů.

Jedná se samozřejmě o stav nevhodný a dle autora této práce i protiústavní, neboť nedůvodně nastavuje rozdíly mezi lidmi při výkonu jejich práv (zranění zaměstnance je přece naprosto stejné jako zranění občana, který zrovna v postavení zaměstnance není). Nežádoucí rozdíl vznikne i v případě, že bodové ohodnocení se zcela shoduje, kdy např. při výši 1.000 bodů je jednou přiznáno 250.000,- Kč (Nařízení 276) a jednou 275.890,- Kč (Metodika). Zvolený způsob pro určení hodnoty jednoho bodu podle § 3 odst. 1 Nařízení 276 (pevná částka 250 Kč) je tak dle autora velmi nešťastný a povede pouze k tomu, že za několik let bude jeho výše opět silně kritizována jako neodpovídající reálnému stavu. Alternativní řešení v podobě zohlednění průměrné mzdy, jaké používá Metodika, by pak mohlo být využito i v případě náhrady za pracovní úrazy a nemoci z povolání.

Řešení této situace s dvojnásobnou výší náhrady se nabízí hned několik. Primárně by se poškozený mohl snažit „dostat se“ se svým nárokem do hranic občanského zákoníku. V případě prodavačky Lenky totiž může zcela běžně nastat situace, že řidič, který jí zranění způsobil, od nehody neodjede, ale naopak zavolá rychlou záchrannou službu (uvedené mu dokonce ukládá zákon pod hrozbou trestu odnětí svobody – viz § 150 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (v textu dále jen jako TZ) a později se Lence představí a případně i omluví. Lenka tak bude přesně vědět, kdo nehodu zavinil. Soudy dovodily již na konci šedesátých let minulého století, že ten, kdo utrpí újmu, k jejíž náhradě by byl povinen zaměstnavatel, se může se svým nárokem obrátit i přímo na toho, kdo konkrétní újmu způsobil, má tím tak vlastně zároveň možnost volby právní úpravy (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 1968, sp. zn. 3 Cz 36/68 nebo také rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 1968, sp. zn. 3 Cz 58/68). Lenka by tak v případě absence dobrovolného plnění mohla žalovat přímo řidiče motorového vozidla, který jí újmu na zdraví způsobil (popř. se se svým nárokem připojit v trestním řízení – o tomto nároku by bylo rozhodováno podle občanského zákoníku). Tato možnost má však mnoho nevýhod, které mohou v konečném důsledku vést k tomu, že se Lenka k peněžitému odčinění, které jí náleží, vůbec nedostane.

Předně je nutné uvést, že pro povinnost k náhradě nemajetkové újmy podle občanského zákoníku by musely být splněny předpoklady v tomto zákoně uvedené. Jak již bylo zmíněno v jiné kapitole této práce, jsou jimi mimo vzniknuvší nemajetkové újmy a příčinné souvislosti ještě protiprávní jednání a zavinění. Právě zde můžeme pozorovat zřejmě největší nevýhodu

celé koncepce, neboť oproti povinnosti zaměstnavatele nahradit újmu podle zákoníku práce, jde o rozšíření předpokladů a u soudu musí dojít k prokázání toho, že škůdce jednal protiprávně a újmu tímto svým jednáním zavinil. Ačkoliv občanský zákoník presumuje zavinění z nedbalosti v § 2911, přesto se může škůdce povinnosti k náhradě zprostit, když prokáže, že nedbale nejednal. Zaměstnavateli by takovéto prokázání podle zákoníku práce nepomohlo. Pokud by se tedy prodavačka Lenka obrátila s žalobou přímo na původce svých zranění, tedy řidiče auta, mohlo by v následném sporu dojít k tomu, že by se řidič liberoval, neboť by se mu např. podařilo prokázat, že ve smyslu § 2927 odst. 2 druhá věta OZ újme nemohl zabránit ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat. V takovém případě by muselo dojít k zamítnutí žaloby a Lenčin nárok vůči zaměstnavateli by mohl být mezitím promlčen.

I za předpokladu, že by ale soud rozhodl o škůdcově povinnosti k náhradě nemajetkové újmy, mohl by poškozený čelit dalšímu zásadnímu problému, který nabourává použitelnost tohoto řešení. Velmi snadno by se totiž mohlo stát, že kdyby nešlo o újmu z provozu dopravních prostředků (zde totiž existuje povinné pojištění provozovatelů), ale třeba o útok lupiče, kterého by se následně podařilo identifikovat, tento by se ukázal jako značně nesolventní a poškozený by se ke své náhradě vůbec nemusel dostat. Zaměstnavatelé jsou naopak povinně pojištěni a vymáhání dlužné částky je tak pro zaměstnance – poškozeného mnohem jednodušší.

Konečně největším problémem tohoto řešení je častá nemožnost pro náhradu volit jinou cestu náhrady než tu podle zákoníku práce. Pokud totiž zaměstnanec např. utrpí vyřeznutí ploténky při zvedání těžkého břemene, není zde jiného povinného subjektu k náhradě než zaměstnavatele. Zároveň ani nedochází k porušení jakékoliv povinnosti či dokonce zavinění, tudíž by ani nebyly splněny předpoklady podle občanského zákoníku.

Dalším řešením nastoleného problému nerovných náhrad by mohl být postup soudu v duchu nálezu Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05-2, tedy Nařízení 276 jako rozporné s ústavním pořádkem vůbec neaplikovat a řídit se obecnými předpisy, tj. občanským zákoníkem (a případně Metodikou) nebo o výši náhrady rozhodnout výlučně dle vlastní vůle. V tu chvíli by se ale předpoklady vzniku povinnosti k náhradě posuzovaly podle zákoníku práce, kdežto samotná náhrada už ne, což má za následek jakési štěpení právní úpravy a ani to dle názoru autora této práce není úplně ideální.

Jako další možné řešení se pak nabízí novelizace současné právní úpravy, která by tuto nešťastnou rozdvojenost vyřešila a náhrada by se poskytovala jednotně ve stejné výši podle práva občanského i pracovního.

Autor této práce vidí cestu ve výše rozebraném § 271s ZP, který umožňuje výši náhrady přiměřeně zvýšit. Jak již bylo řečeno, odpadla podmínka v podobě zvlášť výjimečných případů hodných mimořádného zřetele, která soudům do jisté míry svazovala ruce, tudíž lze zcela jistě usuzovat, že k použití tohoto moderačního práva by mělo propříště docházet častěji (nikoliv však vždy). Soud by tak měl v první řadě zjišťovat, jestli újma, kterou zaměstnanec utrpěl, je do jisté míry „standardní“ a není potřeba přistupovat ke zvyšování náhrady za ni, nebo s ohledem na konkrétní okolnosti případu, které dostatečným způsobem ve svém rozhodnutí odůvodní, je zvýšení na místě. Avšak i v případě, že soud dojde k závěru o z běžných obdobných případů nevybočující újmě, kdy se bude odčítat např. pouze jedna položka z Nařízení 276, měl by při srovnání s Metodikou tuto výši zohlednit i do svého rozhodnutí. Jinými slovy, v případě pracovního úrazu prodavačky Lenky, které by náleželo méně než pejskaři Josefovi s ohledem na nižší nastavení bodů v Nařízení 276 oproti Metodice, by měl soud využít své právo zakotvené v § 271s ZP a náhradu zvýšit alespoň do té výše, která by se dostala Josefovi.

Autor práce pak jedním dechem dodává, že pokud se Metodika neujme a soudy si v rámci judikatorní činnosti vytvoří svůj vlastní sjednocený systém rozhodování, který bude odpovídat požadavku v § 13 OZ na předvídatelnost rozhodnutí, měl by soud posuzující náhradu za pracovní úraz postupovat v souladu s touto ustálenou rozhodovací praxí a případné navýšení provést v tomto duchu. Jak již ostatně v této práci zaznělo, Metodika je toliko doporučujícím instrumentem, nikoliv podzákoným či snad zákonným předpisem.

6 Náhrada za ztížení společenského uplatnění

6.1 Pojem a právní úprava ztížení společenského uplatnění

Stejně jako v předchozí kapitole, která se týkala odčinění bolesti, bude pro začátek nevhodnější si definovat, co to společenské uplatnění vlastně je a jak se projevuje jeho ztížení.

Samotné společenské uplatnění není nikde definováno, ale z povahy věci se jedná o možnost člověka seberealizovat se v rozličných oblastech života. Jeho ztížením pak rozumíme „nepříznivé důsledky pro další život poškozeného a pro uspokojování jeho životních a společenských potřeb.“¹¹⁶ V zákoníku práce ani v občanském zákoníku bližší definici ztížení společenského uplatnění nenalezneme, ačkoliv oba zákony pojem používají (srov. § 271c ZP a § 2958 OZ). V ustanovení § 2958 OZ však zákon stručně hovoří o tom, že ztížením společenského uplatnění je překážka lepší budoucnosti poškozeného. V této souvislosti autora práce zaujala myšlenka soudce Nejvyššího soudu ČR JUDr. Petra Vojtky, kterou vyjádřil na přednášce v rámci semináře trestních soudců v Kroměříži dne 19. 5. 2017 (školení se autor práce osobně zúčastnil), a sice že ztížení společenského uplatnění by přece mohlo být překážkou byť jenom stejné budoucnosti poškozeného (tj. takové, jakou měl před tím, než k zásahu došlo). Autor práce se s tímto názorem zcela ztotožňuje a domnívá se, že už jenom tím, že škůdce zabránil jinému v tom, aby mohl nadále žít způsobem života jako dřív, je bezpochyby zásahem do společenského uplatnění, tudíž by skutečně definice v občanském zákoníku mohla být širší. Faktický dopad a smysl úpravy ztížení společenského uplatnění je však zřejmý, protože jde spíše o problém terminologický.

Širší zákonnou (resp. podzákonou) definici ztížení společenského uplatnění pak nacházíme v Nařízení 276, kde je v § 1 odst. 2 uvedeno, že ztížením společenského uplatnění se myslí „trvalý nepříznivý vliv poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání a jeho trvalých následků a psychosociálních dopadů, které omezují nebo mění společenské uplatnění poškozeného v životě, zejména při uspokojování životních, pracovních, vzdělávacích a sociálních potřeb.“ Jedná se vlastně o ztrátu nebo omezení možnosti realizace člověka v rodinných, kulturních, intimních a jiných oblastech s tím, že při hodnocení se vychází z postavení člověka před pracovním úrazem či nemocí z povolání, kdy tento stav se

¹¹⁶ TÝC, Jaroslav a kol. *Náhrada škody při pracovních úrazech a nemocech z povolání*. 2. vydání. Praha: Práce, 1983, s. 188.

porovnává s následným ustáleným stavem po utrpení nemajetkové újmy.¹¹⁷ Autor se při své téměř dvouleté advokátní praxi setkal s ženou – vedoucí prodeje v drogerii, kterou dva pachatelé bezprostředně po krádeži zranili takovým způsobem, že došlo k částečné skalpaci kůže v horní části jejího obličeje, v důsledku čehož bude mít do konce života několik viditelných jizev a její potencionální uplatnění např. ve společenské či intimní oblasti je od té doby velice ztíženo, tudíž jí náleží náhrada právě za ztížení společenského uplatnění.

Ztížení společenského uplatnění musí být trvalé; pokud by šlo o následky, které by byly pouze přechodné, o ztížení společenského uplatnění by se nejednalo. Stejně tak by o ztížení nešlo v případě např. malých jizev, nevýrazných změn celkového zdravotního stavu, když by toto zaměstnance výraznějším způsobem neomezovalo v celkovém společenském uplatnění.¹¹⁸ Následky plynoucí z pracovního úrazu či nemoci z povolání pak lze pozorovat v podobě fyzické či psychické, může tak jít o různá zohyzdění, ztrátu orgánů či končetin, posttraumatické stresové poruchy, deprese apod.¹¹⁹

6.2 Odčinění ztížení společenského uplatnění a srovnání s Metodikou Nejvyššího soudu

V příkladu autem sražené prodavačky Lenky, který byl nastíněn v předchozí kapitole, si představme, že u poškozené došlo k trvalému ochrnutí čtvrtého a pátého prstu pravé horní končetiny (důsledek přetržení loketního nervu), vymknutá česka vedla k trvalému kulhání, rovněž se v důsledku autonehody u Lenky rozvinula posttraumatická stresová porucha, která vedla k tomu, že se poškozená začala vyhýbat místům s rušným provozem a přeplněným parkovištím a v noci nemůže spát, neboť ji událost pronásleduje ve snech v podobě nočních děsů. Všechny popsané následky na Lenčině fyzickém a psychickém stavu vedou k závěru o ztížení jejího společenského uplatnění.

Při samotné náhradě se pak rovněž jako v případě bolestného postupuje dle Nařízení 276 a obdobným způsobem se určí počet bodů podle přílohy 3 (v případě pracovního úrazu) či přílohy 4 (nemoc z povolání). Nutno přitom vyjít z povahy a rozsahu poškození zdraví a rovněž z prognózy dalšího vývoje se zřetelem k zásahu poškození do možnosti poškozeného uplatňovat své životní, pracovní, sociální a jiné potřeby.¹²⁰ Nařízení 276 však pro ztížení

¹¹⁷ Bezouška, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1709.

¹¹⁸ TÝC: *Náhrada škody...*, s. 188.

¹¹⁹ Bezouška, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1709.

¹²⁰ § 7 odst. 2 Nařízení 276.

společenského uplatnění upravuje oproti bolestnému odlišně moment, kdy lze jeho konkrétní výši dle jedné z příloh určit. V § 7 odst. 1 Nařízení 276 je totiž stanoveno, že „*bodové ohodnocení ztížení společenského uplatnění se provádí zpravidla až rok poté, kdy došlo k poškození zdraví pracovním úrazem nebo nemocí z povolání a je zřejmé, že jde o trvalé poškození zdraví a podle poznatků lékařské vědy dalším léčením, popřípadě léčebně rehabilitační péčí, nedojde ke zlepšení nebo stabilizaci zdravotního stavu.*“ U bolesti většinou každý snadno pozná, zda ho to které poškození zdraví bolí či nebolí, při ztížení společenského uplatnění lze ale jeho přesný rozsah ohodnotit s většími obtížemi než v případě bolesti. Např. u prodavačky Lenky se deprese či posttraumatická stresová porucha mohou objevit klidně až třeba za několik měsíců od události, proto Nařízení 276 hovoří o „zpravidla“ jednom roku. V této době už většinou bývá zřejmé, čím poškozený přesně trpí a jak se konkrétní zásah projevuje v jeho společenském uplatnění, k ustálení však může samozřejmě dojít mnohem dříve.

Lékař tak v případě pracovního úrazu a náhrady za ztížení společenského uplatnění vychází z předepsaných tabulek, kde pouze vybírá jednotlivá poškození zdraví a přiděluje příslušné počty bodů, přičemž vypracuje další posudek týkající se pouze ztížení společenského uplatnění.¹²¹ V případě prodavačky Lenky by se jednalo o položky v příloze č. 3 Nařízení 276 označené pod čísly 8.67 (obrna loketního nervu na dominantní končetině – z rozmezí 600 – 1200 bodů by lékař podle závažnosti vybral např. 1000 bodů), 9.15 (omezení pohyblivosti kolenního kloubu středního stupně – 1200 bodů), 1.13 (duševní porucha vzniklá působením otřesných zážitků nebo jiných nepříznivých psychologických činitelů a tísnivých situací středně těžkého stupně – tato však musí být ověřena psychiatrickým pracovištěm – 1200 bodů). Dohromady by tak dle Nařízení 276 mohlo být přiznáno 3400 bodů. Při hodnotě jednoho bodu 250 Kč by Lence na náhradě nemajetkové újmy za ztížení společenského uplatnění náležela částka 850.000,- Kč. O zvyšování této částky dle § 271s ZP platí to, co bylo uvedeno v předchozí kapitole s tím, že k moderaci náhrady za ztížení společenského uplatnění docházelo v praxi častěji než v případě bolestného.¹²²

Jedná se již o částku znatelně vyšší než bolestné, nicméně je nutno si uvědomit, že zatímco bolest po čase odezní, se ztížením společenského uplatnění se člověk potýká po celý

¹²¹ § 2 odst. 2 Nařízení 276.

¹²² Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 6. 2010, sp. zn. 21 Cdo 2581/2009 či Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 1. 2011, sp. zn. Cpjn 203/2010.

svůj život, jde o změny nevratného charakteru, které podstatným způsobem zasahují do života každého člověka.

V první fázi je to však stále lékař, kdo ovlivní celkovou výši náhrady. Jak bylo nastíněno výše, mnohé položky v příloze č. 3 Nařízení 276 (avšak zdaleka ne většina) jsou určeny rozmezím. V něm pak lékař vybere konkrétní počet, kdy přihlédne ke stupni závažnosti, prognózám léčby a celkovým změnám do budoucnosti. Jestliže lze čekat zlepšení, je namístě ohodnotit ztížení spodní hranicí rozmezí; naopak v případě prognóz zhoršení stavu poškozeného by měl lékař zvolit počet bodu při horní hranici.¹²³

Autor má za to, že v případě výtek k tabulkám a bodům za bolest lze tyto vztáhnout na ztížení společenského uplatnění v ještě větším rozsahu. Nelze si zřejmě představit více rozmanitou a subjektivně zaměřenou oblast než je uspokojování životních a společenských potřeb člověka. S každým jednotlivým zásahem do společenského uplatnění se ten který člověk podle těch kterých okolností nutně musí vyrovnat úplně jinak než jiný člověk s obdobným zásahem. Lze se domnívat, že bolest za zlomenou nohu můžeme stanovit minimální jednotnou výší, ale následek v podobě kulhání, který zcela jinak ovlivní dvacetiletého profesionálního sportovce než člověka důchodového věku, jehož největším zájmem je sledování televize, nikdy na roveň postavit nelze a rozdíly jsou tak markantní, že dle autora tyto nelze ani podpůrně určit podle jakýchkoli bodových tabulek.

Nařízení 276 totiž jak pro bolest, tak pro ztížení společenského uplatnění vychází z tzv. etiologického přístupu, kdy se zohledňuje příčina.¹²⁴ Tento přístup však není vhodný pro zohlednění následků, které z úrazu či nemoci z povolání plynou pro poškozeného a v případě ztížení společenského uplatnění uvedené platí o to víc. Je s podivem, že zákonodárce i pro oblast ztížení společenského uplatnění zvolil etiologický přístup, když tvůrci Metodiky se vydali cestou jinou a nahrazování ztížení společenského uplatnění zcela změnili. Je možné, že v případě Nařízení 276 šlo o určitou sázku na jistotu, kdy stanovení pevných částek náhrad nějakým způsobem v minulosti fungovalo, a zákonodárce tak zkrátka zvolil jednodušší cestu kontinuity s Vyhláškou 440. Jenže tento způsob je v rozporu s novým nazíráním na náhradu nemajetkové újmy, která byla zvolena při uzákonění občanského zákoníku.

¹²³ TÝC: *Náhrada škody*..., s. 189.

¹²⁴ MALIŠ, Daniel. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy potřeťí – zákoutí a taje redakční opravy metodiky* [online]. Epravo.cz, 19. května 2015 [cit. 26. února 2017]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-potretri-zakouti-a-taje-redakcni-opravy-metodiky-97885.html>>

Dá se konstatovat, že výhoda bodového určení ztížení společenského uplatnění zůstává vlastně stejná jako u bolestného, tedy možnost řešit mnoho nároků mimosoudně, kdy se poškozený vlastně pouze „podívá do tabulky“ a poměrně snadno odtuší, jaká výše by mu měla náležet. S tím jde ruku v ruce i fakt, že výši ztížení společenského uplatnění může určit jakýkoliv praktický lékař (až na některé výjimečné položky, které musí být potvrzeny psychiatrickým pracovištěm), soud tak pro potřeby rozhodnutí nemusí nařizovat vypracování znaleckého posudku.

V případě Metodiky, jak již bylo naznačeno, je situace poněkud odlišná. Vychází se z Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví, vypracované Světovou zdravotnickou organizací (srov. podkapitulu 2.1.1). Výpočet náhrady se pak provádí tak, že z celkem 73 procentuálních hodnot - domén (mezi které patří namátkou naslouchání, myšlení, čtení, chůze, oblékání, jednání s cizími lidmi aj.), které jsou rozděleny do 9 kapitol, se vytvoří procentuální hodnota tvořící průměr všech „zasazených“ hodnot, přičemž hodnota (procento) podle své výše určí konkrétní částku odpovídající rámcové částce. Rámcová částka, jak již bylo řečeno, činí čtyřsetnásobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za kalendářní rok předcházející roku, v němž se ustálil zdravotní stav poškozeného. Jestliže dojde k ustálení zdravotního stavu v letošním roce (2017), výše rámcové částky činí 11 035.600 Kč. Pokud jde o jednotlivé procentuální hodnoty, tyto určí znalec podle rozsahu omezení v jednotlivých oblastech uspokojování lidských potřeb s tím, že u každé z nich tak učiní na základě aritmetického průměru dvou hodnot podle dvou různých přístupů ke zhodnocení procenta obtíže v dané oblasti: bez kompenzačních pomůcek (kapacita) a s kompenzačními pomůckami (výkon). Znalec se pak určuje na základě vyhlášky 123/2015 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti, přičemž pro účely ztížení společenského uplatnění jde o znalce z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví (příloha č. 1 citované vyhlášky).

Poměrně zásadním problémem výpočtu a celé koncepce nahrazování ztížení společenského uplatnění podle Metodiky jsou váhy jednotlivých domén. Ty jsou totiž u všech stejné, tudíž podle Metodiky má např. používání toalety (D 530) stejnou hodnotu jako jednání s cizími lidmi (D 730), přitom si lze těžko představit, že by průměrný člověk pociťoval nemožnost bez cizí pomoci defekovat na toaletě stejně pokořující jako zhoršené jednání

s cizími lidmi v rámci mezilidských vztahů.¹²⁵ Do budoucna tak nezbude než nastavit váhy jednotlivých domén podle skutečných obtíží, které ztížení společenského uplatnění s sebou přináší.

Nesmyslnou obstrukcí jsou pak rozhodně webové stránky www.ztizeni.cz, které obsahují tabulku pro ohodnocení ztížení společenského uplatnění jako aplikaci s tím, že tato má posloužit k jednotlivým výpočtům. Záměrně autor této práce mluví o obstrukci, neboť stránky jsou zdarma pouze pro soudce. Pro ostatní subjekty jsou zpoplatněny, když pro pracovníky komerčních subjektů jako jsou např. advokáti, činí poplatek 5.000,- Kč ročně. Daniel Malíš se pak ve svém dalším z řady článků věnujících se Metodice zabývá tím, že webové stránky jsou i po zaplacení poplatku složitě dostupné a rozhodně nejde o uživateli vstřícně vycházející přístupnost.¹²⁶ Na tomto místě lze souhlasit s Malíšem v tom, že právě pro širokou veřejnost a možnost řešení náhrady za ztížení společenského uplatnění mimosoudně celá Metodika vlastně vznikla a zneprístupňovat možnost praktického výpočtu širší veřejnosti je postup nanejvýš diskutabilní.¹²⁷

Na tomto místě považuje autor za vhodné, aby způsob poskytování náhrady za ztížení společenského uplatnění dle Metodiky demonstroval na konkrétním příkladu. S ohledem na to, že výpočet dle Metodiky je věcí znalců, kteří jsou za tímto účelem speciálně školeni, použije pro účely práce autor příklad z publikace Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví, kde tvůrci na konci knihy uvedli hned 3 modelové příklady ztížení společenského uplatnění, za které poškozeným náleží náhrada.¹²⁸ Autor za účelem zhodnocení pracovněprávní úpravy rozebere příklad č. 1¹²⁹ a provede ocenění ztížení společenského uplatnění podle Nařízení 276. S ohledem na to, že se jedná o velmi složitou problematiku, požádal autor této práce o pomoc lékaře MUDr. Richarda Doležílka, který provedl ocenění na

¹²⁵ Obdobně MALÍŠ, Daniel. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy podruhé – publikován dosud neveřejný algoritmus* [online]. Epravo.cz, 14. dubna 2015 [cit. 2. března 2017]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-podruhe-publikovan-dosud-neverejny-algoritmus-97569.html>>

¹²⁶ MALÍŠ, Daniel. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy počtvrté – jak se (ne)lze domoci praktického výpočtu* [online]. Epravo.cz, 16. června 2015 [cit. 5. března 2017]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-poctvrte-jak-se-nelze-domoci-praktickeho-vypoctu-98145.html>>

¹²⁷ Srov. rovněž KOTULA, Jan. In VÍTOVÁ: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy...*, s. 228. Zde ještě autoři vychází ze stavu, kdy za poplatek 100,- Kč byl každému zájemci umožněn čtyřhodinový přístup do stránek, leč tato alternativa byla nakonec zrušena a zbyl pouze vstup za 5.000,- Kč na rok.

¹²⁸ ŽDÁREK, Roman, TĚŠINOVÁ, Jolana, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 138.

¹²⁹ Tamtéž s. 138 – 144.

základě údajů v příkladu. Pochopitelně nemohlo dojít k důkladnému vyšetření poškozené z příkladu č. 1, tudíž ocenění ani nemůže být zcela přesné. Zároveň autor této práce považuje za nadbytečné rozebírat další dva příklady z citované knihy, neboť, jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, Nařízení 276 v případě ztížení společenského uplatnění určuje za jednotlivá poškození zdraví mnohdy rozpětí bodů, popř. jejich počet dle toho, zda jde o lehké, střední či těžké poškození a výsledná hodnota by mohla být nižší nebo naopak vyšší než kdyby došlo k ohodnocení zdravotního stavu poškozeného na základě jeho vyšetření lékařem. Z textu příkladů přitom mnohdy nedovodíme přesnou závažnost toho kterého poškození (např. velikost a charakter jizev).

Příklad, který v kontextu Nařízení 276 rozebral autorem oslovený lékař, pojednává o ženě, která byla napadena dvěma psy, v důsledku čehož musela být hospitalizována na chirurgickém oddělení v nemocnici. Psi jí způsobili tržně zhmožděné rány v obličeji na levém spánku a tváři, a také tržně zhmožděné rány levé horní končetiny. Hospitalizována byla poškozená týden, další 4 týdny pak docházela na ošetření a převazy na ambulanci. V průběhu léčby se pak u poškozené rozvinuly příznaky posttraumatické stresové poruchy a fobie ze psů, kvůli čemuž byla nucena navštěvovat psychiatra a užívat medikamenty. V textu jsou pak dále popsány potíže poškozené vyplývající z obou duševních chorob, kdy tyto ji limitují v každodenním životě (potřeba doprovodu při vycházkách, potíže při výkonu svého povolání – nemožnost obsloužit zákazníka se psem aj.). Rovněž jizvy v obličeji jí způsobují značné psychické problémy – snížené sebevědomí a občasná algické obtíže.

Dle Metodiky by poškozená jako náhradu za ztížení společenského uplatnění měla podle výpočtu uvedeného v knize vycházejícího z mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví obdržet 928.977 Kč (tj. 9,04 % z rámcové částky pro rok 2015 10 724.400 Kč – v roce 2017 by za stejné ztížení dostala 997.618 Kč).¹³⁰

Pro práci je samozřejmě stěžejní úprava v zákoníku práce, resp. Nařízení 276. Pokud budeme bodově ohodnocovat nejprve ony dvě duševní poruchy poškozené, tedy posttraumatickou stresovou poruchu a fobii ze psů, pracujeme s položkami 1.12 – 1.15 přílohy č. 3 Nařízení 276 (tj. počty bodů pro ohodnocení ztížení společenského uplatnění pro jednotlivá poškození zdraví způsobená pracovním úrazem): *duševní poruchy po jiných*

¹³⁰ ŽDÁREK: *Metodika odškodňování...*, s. 144. Pokud by k úrazu došlo např. v roce 2017, byla by rámcová částka samozřejmě vyšší s ohledem na vývoj průměrné mzdy, protože by i došlo k úměrnému zvýšení náhrady za ztížení společenského uplatnění.

těžkých poraněních kromě poranění hlavy a mozku nebo vážné duševní poruchy vzniklé působením otřesných zážitků nebo jiných nepříznivých psychologických činitelů a tísnivých situací podle rozsahu a tíže, kteréžto lze ocenit v rozmezí 800 – 3.000 bodů. Toto poškození duševního zdraví musí být ověřeno příslušným psychiatrickým pracovištěm, což bohužel autor této práce zajistit nemohl (a s ohledem na fiktivnost poškozené by to dost dobře ani nešlo), nicméně obě duševní poruchy s přihlédnutím k následkům popsaným v příkladu vyhodnotil autorem oslovený lékař jako choroby středně těžkého stupně, tudíž obě po 1.200 bodech. Pokud jde o jizvy v obličeji a na levé horní končetině poškozené, z textu příkladu není zřejmé, jak závažná poranění poškozená utrpěla, ani jaký je charakter a rozsah jizev, které po sobě útok psů zanechal. Mohlo by však jít o položky 10.1, 10.2 nebo 10.3 přílohy č. 3 – tj. rozsáhlé plošné jizvy, hypertrofické jizvy nebo keloidní jizvy (hypertrofické jizvy a tzv. keloidy jsou valovitě vyklenuté jizvy, rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že keloidy se šíří za hranice jizvy – tedy přesahují její okraje¹³¹). Ve všech třech případech se však pohybujeme v rozmezí 200 – 800 bodů. Dle popsaných následků lze odhadovat, že půjde o jakýsi průměr (nehovoří se o nějakém mimořádném zjizvení celého obličeje nebo naopak několika drobných jizvách), tudíž oslovený lékař ohodnotil ztížení společenského uplatnění plynoucího z jizev poškozené dvakrát pěti sty body.

Dle Nařízení 276 by tak poškozená v příkladu č. 1 obdržela 3.400 bodů (2x1.200 a 2x500 bodů), tedy při pevné hodnotě jednoho bodu ve výši 250 Kč (srov. § 3 odst. 1 Nařízení 276) částku 850.000 Kč.

Rozdíl v obou výsledných částkách můžeme ponechat stranou, neboť (jak výše uvedeno) ohodnocení dle Nařízení 276 osloveným lékařem pouze z několika odstavců nemůže být nikdy zcela přesné a bohužel bylo nutné se uchýlit ke spekulacím. Lze však usuzovat na to, že odčinění ztížení společenského uplatnění bude dle Metodiky obecně vyšší než dle Nařízení 276, jak ostatně naznačil již rozebraný příklad, což je stav stejně jako u náhrady za bolest přinejmenším nežádoucí.

Podle autora této práce však nelze opomenout zásadní rozdíl v oceňování náhrad podle obou předpisů (tedy občanského zákoníku a zákoníku práce, resp. dle Metodiky a Nařízení 276). Zatímco Metodika v případě ztížení společenského uplatnění vychází z nového systému postaveného na základě mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a

¹³¹ ŠTORK, Jiří a kol. *Dermatovenerologie*. 2. vydání. Praha: Galén, 2013, s. 382.

zdraví, Nařízení 276 vychází z etiologického přístupu při zohlednění příčiny. Systém ohodnocení v Nařízení 276 však dle vlastního názoru autora za způsobem ohodnocení ztížení společenského uplatnění v Metodice značně zaostává.

Např. u duševních chorob ve výše rozebraném příkladu je toto zcela zjevné. Poškozenému zaměstnanci se dostane odčinění jeho nemajetkové újmy za ztížení společenského uplatnění (za každou z nemocí obdrží 1.200 bodů), nicméně nelze zohlednit prakticky žádná specifika vyplývající z obou chorob v tom či onom případě (samozřejmě kromě stupně následků). Za této situace pak máme tři pracovníky, kteří v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání začnou trpět např. právě duševní chorobou, přičemž každého tato bude v jeho společenském životě ovlivňovat jinak. Jeden z nich bude mít problémy v kontaktech s lidmi, jiný s pamětí, další nebude v důsledku nemoci schopný pohybu. V případě, že u všech dojde lékař k závěru, že se jedná např. o duševní chorobu středního stupně, výše odčinění této nemajetkové újmy bude dle Nařízení 276 u všech těchto poškozených totožná.

Jak již bylo naznačeno výše, Metodika stran odčinění společenského uplatnění rovněž není dokonalá zejména s ohledem na váhy jednotlivých domén, které jsou všechny stejné,¹³² přesto dovede jednoznačně lépe než Nařízení 276 zohlednit jednotlivé následky, které pro poškozeného z úrazu či nemoci vyplývají. Autor této práce je přitom přesvědčen o tom, že právě jednotlivé následky by se měly v případě ztížení společenského uplatnění zohledňovat a přesně posuzovat. Paušální obecné posouzení pod jednou položkou v příloze Nařízení 276 dle autora rozhodně není správné. V případě ohodnocení bolesti lze pro tento způsob mít ještě jisté pochopení, ale v rámci společenského uplatnění již nikoliv. Rovněž nelze opomíjet pevnou hranici jednoho bodu, která byla zákonodárcem zvolena i v případě ztížení společenského uplatnění, což autor rozebral v rámci náhrady za bolest v kapitole předcházející.

Co tedy říci závěrem? Z předchozího je zřejmé, že dle autora je v případě ztížení společenského uplatnění mnohem vhodnější Metodika, ač dokonalá samozřejmě není. Musíme si uvědomit, že systém bodového ohodnocování ztížení společenského uplatnění byl

¹³² Srov. již zmiňovaný článek Daniela Mališe: MALIŠ, Daniel. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy podruhé – publikován dosud nevěřejný algoritmus* [online]. Epravo.cz, 14. dubna 2015 [cit. 2. března 2017]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-podruhe-publikovan-dosud-neverejny-algoritmus-97569.html>>

vytvořen již před mnoha desítkami let a z hlediska moderního pojmání občanského práva je vhodnější systém zohledňující následek. Ten jde koneckonců ruku v ruce s postulátem vyjádřeným v § 2958 OZ, kdy má dojít k plné náhradě vytrpěných bolestí, ztíženého společenského uplatnění a dalších nemajetkových újem. Autor na tomto místě znovu připomíná, že Metodika není závazný právní předpis, kterým by se soudy musely řídit, nicméně je všeobecně uznávaná, a jak se mohl autor při práci na Krajském soudě v Ostravě přesvědčit, obecnými soudy zároveň využívána. Vzhledem k uvedenému tak lze očekávat další úpravy postupu odčítování ztížení společenského uplatnění popsaného v Metodice, když tuto je bez zásahu zákonodárce možné měnit k obrazu soudů.

Pokud pak jde o Nařízení 276 a jeho úpravu ztížení společenského uplatnění, toto považuje autor za nevhodné, nezohledňující skutečný stav a následky poškozených osob a na prvním místě se tak nabízí jeho novelizace či nahrazení jiným, modernějším a kvalitnějším podzákonným předpisem. Další možností by mohlo být nepoužití této právní úpravy samotným soudem v duchu nálezu Ústavního soudu, o kterém již bylo hovořeno v předcházející kapitole.¹³³ Samozřejmě lze setrvat na právním stavu, jaký je nyní nastolen, náhrada se člověku dostane tak jako tak. Tím se však nezohlední jednotlivé rozdíly mezi konkrétními následky plynoucími z nemajetkové újmy, které vedou ke ztížení společenského uplatnění.

K výši náhrady lze toliko uvést, že pokud by soud zjistil, že de Metodiky by se poškozenému dostalo vyšší částky, měl by přinejmenším přistoupit k aplikaci § 271s ZP a náhradu zvýšit. Markantní rozdíl v podobě jiných aspektů při ocenění nároku jako takového (zohlednění příčiny oproti zohlednění následku) však v konečném důsledku zůstává a konkrétní výše je vlastně až podružným problémem.

¹³³ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05-2.

7 Jednorázové odškodnění pozůstalých

7.1 Zákonná úprava

Posledním druhem náhrady nemajetkové újmy uzavírající onu triádu náhrad v pracovním právu tvoří nárok dle § 271i ZP – jednorázové odškodnění pozůstalých. Tento nárok je v zákoně řazen do oddílu třetího upravujícího druhu náhrad při úmrtí zaměstnance v rámci povinnosti zaměstnavatele k náhradě újmy. Ačkoliv zákon hovoří o odškodnění, z terminologického hlediska je výstižnějším pojmem odčinění nemajetkové újmy (odškodňována je toliko majetková škoda).

Subjekty, kterým je dle tohoto ustanovení poskytována náhrada, jsou manžel, registrovaný partner, nezaopatřené dítě a, v případě, že se zemřelým žili v domácnosti, rodiče. Jedná se tedy o tzv. druhotné poškozené, kteří utrpí újmu odvozenou od „primárního“ poškozeného.¹³⁴ S tím souvisí i skutečnost, že na tyto poškozené nepamatuje Metodika, neboť tato, jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, dává návod, jak odčinit bolest a ztížení společenského uplatnění.

Každé z osob uvedených v § 271i ZP pak náleží 240.000 Kč s tím, že pokud se zaměstnancem, který zemřel, žili oba rodiče, náleží těmto uvedená částka společně; v případě, že se zemřelým zaměstnancem žil v domácnosti pouze jeden rodič, náleží mu však rovněž tato částka, tzn., že se nekrátí. Smyslem této náhrady je „*zmírnění sociálních dopadů prvotní újmy, jež vzniká osobám, které jsou v nejužším příbuzenském vztahu se zemřelým.*“¹³⁵ Ztráta blízkého člověka totiž často vede k totožnému a mnohdy i těžšímu otřesu než vlastní újma poškozeného.¹³⁶

Zákoník práce, který u nás platil do konce roku 2006, tyto jednorázové částky zakotvoval v § 200 již ve svém původním znění z roku 1965. Tehdy se jednalo o částky 5.000 Kčs pro dítě a 3.000 Kčs pro manžela. Během let se tyto paušální částky „vyšplhaly“ na 80.000 resp. 50.000 Kč a přijetím současně platného zákoníku práce z roku 2006 došlo k navýšení na 240.000 Kč. Tato poslední výše šla ruku v ruce se skutečností, že občanský zákoník, který u nás platil do konce roku 2013, byl novelizován zákonem č. 47/2004 Sb. ze dne 14. ledna 2004 a od té doby obsahoval ustanovení v § 444 odst. 3, kde se jednorázové

¹³⁴ Bezouška, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1718.

¹³⁵ VYSOKAJOVÁ, Margerita. In VYSOKAJOVÁ, Margerita a kol. *Zákoník práce. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 557.

¹³⁶ Bezouška, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1717.

„odškodnění“ poskytovalo krom výše uvedených osob ještě sourozenci a každé další blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou újmy na zdraví s následkem jeho smrti s tím, že částky byly odstupňovány od 85.000 Kč do 240.000 Kč (do roku 2004 jednorázové odškodnění v občanském zákoníku chybělo). Zákonodárce v rámci pracovního práva nechtěl zůstat pozadu, pročež v novém zákoníku práce výši určil víceméně v souladu s úpravou v občanském právu.

Musíme si však uvědomit, že výše jednotlivých částek byla zvolena v roce 2004, tedy ke dni psaní těchto řádků (9. 3. 2017) před více než třinácti lety. Je s podivem, že po takové době, kdy hospodářský vývoj našeho státu prodělal v mnoha směrech zásadní změny a situace stran průměrné mzdy je razantně odlišná od té v roce 2004, stávající zákoník práce upravuje jednorázové částky pozůstalých po zemřelém zaměstnanci stejně, jako to činil občanský zákoník před více než jednou dekadou. Přitom někteří odborníci volali po navýšení těchto částek již např. v roce 2013 s tím, že upozorňovali mj. na určitou míru inflace.¹³⁷ Ust. § 271i odst. 2 ZP sice umožňuje zvyšovat tuto výši nařízením, nicméně doposud k tomu od účinnosti zákoníku práce nedošlo.

Když však ponecháme zastaralou výši těchto částek stranou, lze vznášet poměrně zásadní pochybnosti k tomu, zda je ústavně konformní a vůbec lidsky správné tyto jednorázové částky v takto přesně určených výších bez dalšího poskytovat. Autor této práce se domnívá, že pro úpravu zakotvenou v § 271i ZP s ohledem na současný vývoj soukromého práva rozhodně není místo, a to z následujících důvodů.

7.2 Nedostatky právní úpravy jednorázového odčinění

Nejprve je nutné si uvědomit, že občanský zákoník z roku 2012 citované ustanovení § 444 odst. 3 OZ zrušil, když důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku uvádí, že *„není např. žádný důvod založit manželu nebo sourozenci právo při usmrcení druhého manžela či sourozence na zaplacení částky 240 000 nebo 175 000 Kč, jak je tomu v současné právní úpravě. Za určitých okolností to může být příliš málo, za jiných příliš mnoho. Je např. zřejmý rozdíl, trvá-li manželství jen krátkou dobu nebo několik desetiletí, jaké byly poměry mezi manžely za trvání manželství, bylo-li zahájeno řízení o rozvod manželství, žili-li manželé vůbec spolu a z jakých důvodů žili odloučeně atd. Tyto a další okolnosti se mohou a mají do*

¹³⁷ KOTULA, Jan. Lex specialis derogat legi generali? Aneb otázka vztahu institutu náhrady škody na zdraví dle zákoníku práce a občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 4, s. 142.

výše náhrady kladně nebo záporně promítnout.“ V uvedeném nelze jinak než s tvůrci občanského zákoníku souhlasit, když sám autor této práce se ve své praxi advokátního koncipienta setkal s ženou, která po zaměstnavateli svého manžela, který zemřel v důsledku pracovního úrazu, požadovala právě částku 240.000,- Kč podle § 271i ZP. Tato žena však byla v době, kdy k pracovnímu úrazu došlo, v rozvodovém řízení a s manželem se dlouhodobě nestýkala. Lze si také např. představit muže, který rovněž za situace, kdy se s manželkou rozvádí, požaduje po zaměstnavateli své zemřelé manželky jednorázové odčinění nemajetkové újmy, přičemž v rozvodovém řízení bylo prokázáno, že tento muž svou manželku dlouhodobě fyzicky i psychicky týral, což byla příčina rozvratu manželství ve smyslu § 755 odst. 1 OZ.

Z hlediska dikce zákoníku práce má každý manžel zemřelého zákonný nárok na částku 240.000 Kč. Tvůrci občanského zákoníku výše uvádí, že někdy to může být příliš málo, jindy příliš hodně. Zákoník práce díky nové úpravě moderace výše náhrady, kterou autor práce rozebral v kapitole o bolestném, umožňuje i tuto jednorázovou náhradu přiměřeně zvýšit (srov. § 271s ZP). Tím se prakticky můžeme vyhnout tomu, že by výše jednorázového odčinění po zemřelém zaměstnanci byla příliš nízká. Problém však zůstává např. u výše uvedených situací, kdy tuto jednorázovou částku požaduje žena, která se svým manželem už kromě příjmení nemusí mít cokoliv společného, nebo muž dlouhodobě týrající svou manželku. Soud totiž nemůže minimální výši, která je v § 271i ZP odst. 1 zakotvena, snížit, o přiměřeném snížení totiž zákon nikde nehovoří. Dle názoru autora je však zcela zřejmé, že takový stav je krajně nepřijatelný a nespravedlivý.

Za této situace se jako nejefektivnější řešení nabízí změna právní úpravy, kdy § 271s ZP by stačilo upravit např. do této podoby: *„Soud může výši odškodnění stanovenou právním předpisem (§ 271c a 271i) přiměřeně zvýšit či snížit.“* Taková změna ovšem učiněna nebyla a zřejmě se ani nechystá. Navíc nelze nevidět případné obtíže, když by tím prakticky byla vyloučena minimálně garantovaná výše náhrady dle § 271c (a Nařízení 276), neboť soudy by se mohly uchýlovat k jejímu snižování.

Z autorova pohledu lepším řešením je však použití obecné subsidiarity občanského zákoníku, když ve dvou příkladech uváděných výše (a samozřejmě i jiných srovnatelných) by měl soud přihlídnout k § 8 OZ a požadovanou jednorázovou náhradu nemajetkové újmy neposkytnout. Toto ustanovení říká, že *„zjevné zneužití práva nepoživá právní ochrany.“* Z povahy věci a z definice újmy samotné vyplývá, že jednorázové odčinění této újmy musí nastoupit za esenciálního předpokladu, že nějaká újma vůbec vznikne. Těžko si lze představit,

že žena, která více než dva roky se svým manželem nežije, založila si novou vlastní rodinu a vyvíjí maximální úsilí, aby došlo k rozvodu stávajícího manželství, bude pociťovat smrt tohoto muže jako byť malou újmu, natož takovou, kterou je nutno odčinit částkou 240.000 Kč. V takovém případě by žaloba na přiznání náhrady v podstatě neexistující újmy byla přinejmenším zneužitím práva ve smyslu citovaného § 8 OZ a právě s odkazem na toto ustanovení by soud neměl náhradu přiznat. Zcela zřejmým zneužitím práva a hrubým rozporem s dobrými mravy by pak bylo poskytnutí náhrady muži, který svou manželku prokazatelně týral. To by totiž mohlo vést k absurdnímu závěru, že trestněprávní soud by mu uložil trest za trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí (své manželky) podle § 199 TZ, kdežto civilní soud by mu náhradou za její smrt (byť tímto mužem nezaviněnou) přiznal téměř čtvrt milionu korun.

7.2.1 Okruh oprávněných osob a „výběr“ právního předpisu

V souvislosti s jednorázovým odčiněním nemajetkové újmy pozůstalých řešil Nejvyšší soud poměrně zajímavý případ, který zároveň souvisí se subsidiaritou občanského zákoníku, a tedy i s tématem této práce. Jedná se o rozsudek ze dne 10. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1161/2014, kde šlo o spor potomků zaměstnance, který utrpěl pracovní úraz s následkem smrti, přičemž tito jeho potomci s ohledem na širší rozsah oprávněných osob požadovali náhradu nemajetkové újmy (jednorázové odčinění) dle § 444 odst. 3 písm. b) OZ 1964, neboť dle § 271i ZP (v té době § 378 ZP) lze takové odčinění přiznat pouze nezaopatřeným dětem. Vycházeje z dnešního právního stavu lze uvažovat o tom, že by za stejné situace potomci požadovali tuto náhradu dle § 2959 OZ. Nejvyšší soud uzavřel, že *„jestliže při plnění pracovních úkolů dojde k úmrtí zaměstnance v důsledku poškození zdraví nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů (tj. pracovním úrazem), nepřichází v úvahu, aby poškozený pozůstalý měl při uplatnění akcesorického nároku na výběr, podle kterého právního předpisu bude tento nárok posuzován, neboť právní posouzení skutkového stavu je věcí soudu.“* Jinými slovy, v případě pracovního úrazu nutno použít právě zákoník práce a při vzniku oněch druhotných újem vyplývajících ze smrti zaměstnance § 271i ZP. Autor se však s uvedeným závěrem přes jeho formální souladnost s právní úpravou nemůže ztotožnit.

V předchozích kapitolách bylo pro názornější představu hovořeno o prodavačce Lence, která na pracovišti utrpěla úraz v důsledku autonehody. Představme si, že tato při úrazu zemře, načež se její potomci budou domáhat jednorázového odčinění nemajetkové

újmou. Tito však již budou zletilí, pracující a ve smyslu § 271i odst. 1 ZP nepůjde o nezaopatřené děti. Soud tak v souladu se zákonnou úpravou nárok dětí zemřelé prodavačky Lenky zamítne. Nyní si vzpomeňme na Josefa, který před svým bytem venčil psa, když jej porazilo auto. Předpokládejme, že rovněž v tomto případě dojde k Josefově úmrtí. Potomci tohoto muže, kteří jsou již zletilí a stejně jako děti prodavačky Lenky plně samostatní, se rovněž domáhají újmou, která jim vznikla v souvislosti se smrtí jejich otce. Těmto však soud v souladu s ustanovením § 2959 OZ přizná peněžitou náhradu vyvažující plně jejich utrpení, a pokud ji nelze takto určit, stanoví ji podle zásad slušnosti.

V případě náhrady bolesti či ztížení společenského uplatnění byly částky podle občanského zákoníku (Metodiky) rozdílné (vyšší) než v případě zákoníku práce. Pokud však jde o odčinění nemajetkové újmy „druhotných“ poškozených, nenáleží mezi jinými zaopatřeným potomkům zemřelého zaměstnance náhrada žádná. Dostáváme se tak do nyní už zcela křiklavé a do nebe volající nerovnosti mezi lidmi, kdy (s určitou nadsázkou řečeno) je pro člověka a jeho příbuzné či osoby blízké výhodnější zemřít kdykoliv jindy než při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Pak je totiž těmto osobám náhrada nemajetkové újmy poskytnuta. Nelze rovněž opomenout, že § 271i ZP ve svém výčtu opomíjí „jiné osoby blízké“, na které občanský zákoník právě v § 2959 pamatuje, stejně tak § 2959 OZ umožňuje odčinit nemajetkovou újmu druhotným poškozeným i v případě zvláště závažného ublížení na zdraví jejich blízkého (např. zmrzačení či ztráta tělesného orgánu),¹³⁸ což zákoník práce v § 271i neumožňuje.

Dalo by se namítnout, že důvod pro tuto nerovnost spočívá v omezenějších předpokladech vzniku povinnosti k náhradě nemajetkové újmy, kdy v případě pracovního vztahu jde o tzv. absolutní objektivní odpovědnost zaměstnavatele, což zaměstnanci skýtá mnohem větší šanci se svého nároku domoci, když v případě, kdy si zaměstnanec zlomí svou nešikovností nohu, je mu za toto bolest odčiněna. „Obyčejnému“ člověku v režimu občanského zákoníku takovou újmu nikdo nenahradí. Jenomže proti tomuto argumentu lze jedním dechem opáčit, že i na pracovišti vzniká nemajetková újma v důsledku porušení právní povinnosti a cizího zavinění (viz např. úraz prodavačky Lenky – za předpokladu, že by při něm zemřela), v takovém případě je vznik obou újem dán na roveň a přesto jsou zde nedůvodné rozdíly v jejich náhradě. Pravdou ovšem je, že poškozený má poté možnost volby,

¹³⁸ BEZOUŠKA, Petr. In HULMÁK: *Občanský zákoník...*, s. 1720.

po kom bude náhradu požadovat – Lenka by mohla žalovat místo svého zaměstnavatele řidiče automobilu, v takovém případě by se její nárok posuzoval podle občanského zákoníku. Jenomže co když by tuto právní povinnost porušil přímo zaměstnavatel (nebo jiný zaměstnanec při plnění pracovních úkolů, popř. v souvislosti s ním) a poškozený pozůstalý by se do občanského zákoníku dostat nemohl?

Nejvyšší soud v rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 1161/2014 vycházel ze zákonné úpravy, která je takto opravdu koncipována, a v tomto směru mu tak nelze prakticky cokoliv vyčítat, nicméně nelze pochybovat o tom, že právní úprava je nesprávná a za této situaci by nemělo docházet k výkladu volícímu její formální aplikaci (srov. § 2 odst. 1 OZ). V tomto případě má autor této práce za to, že by mělo výjimečně dojít v souladu s § 4 ZP k použití § 2959 OZ a náhradu tak poskytnout i všem osobám po zemřelém zaměstnanci (samozřejmě v rozsahu § 2959 OZ). Za této situace by bohužel muselo dojít ke štěpení právních úprav a předpoklady vzniku povinnosti k náhradě posuzovat dle zákoníku práce, kdežto samotnou náhradu podle občanského zákoníku. Tím, že Nejvyšší soud uzavřel, že zaopatřeným dětem nemůže být poskytnuto jednorázové odčinění jejich újmy, kdežto bez splnění podmínek pracovního úrazu by k tomu došlo, bohužel vlastně podtrhnul špatně zvolenou zákonnou úpravu plynoucí ze zákoníku práce, která zcela neodůvodněně vytváří rozdíly mezi lidmi a okolnostmi úmrtí člověka. Dá se na jednu stranu přijmout argument, že zákoník práce je vůči občanskému zákoníku úpravou speciální a v případě nepoužití ustanovení § 271i ZP a „vstupu“ do § 2959 OZ dochází vlastně k obcházení této koncepce, kdy zákoník práce má mít přednost před úpravou subsidiární, nicméně toto je činěno ve prospěch dodržování základních práv všech lidí (zejména pak čl. 1 LZPS), tudíž lze mít dle názoru autora oprávněně za to, že takový postup musí mít před mechanickou aplikací speciálního předpisu přednost.

7.2.2 Výše podle § 2959 OZ

Za předpokladu, že bychom se z úpravy jednorázového odčiněné nemajetkové újmy podle § 271i ZP dostali do občanského zákoníku (a autor je plně přesvědčen o tom, že by k tomu dojít mělo), otevírá se otázka, jak postupovat při určování výše jednotlivých náhrad osobám pozůstalým po zemřelém poškozeném. Stejná otázka by pak mohla být potřebná pro posouzení i v případech, pokud by se postupovalo pouze podle zákoníku práce, neboť byť jsou jednorázové částky odčinění v zákoníku práce přesně upraveny, chybí alespoň rámcová měřítko pro případné zvýšení podle § 271s ZP (nehledě na to, že částky v § 271i ZP jsou dle autora této práce nastaveny příliš nízko a není vyloučen postup obecných soudů dle

zmiňovaného nálezu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05-2 – k tomu srov. kapitolu o bolestném).

Jak již bylo řečeno, podle Metodiky postupovat nelze, neboť tato na druhotné poškozené nepamatuje. Tato otázka tak zůstala prozatím „pouze“ otázkou judikatury, tedy vlastně tak, jak zákonodárce původně zamýšlel. Není náhodou, že jako první se k této otázce vyjádřily soudy trestní v rámci adhezního řízení, neboť tyto musí postupovat rychleji než soudy civilní. Při posuzování otázky náhrady škody a nemajetkové újmy se však řídí občanskoprávními předpisy, tedy po roce 2014 již vlastně jen občanským zákoníkem, neboť trestní zákoník vlastní úpravu náhrady újmy nemá – srov. § 228 a 229 TZ. Druhotnými poškozenými se tak Nejvyšší soud zabýval v rozsudku ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015, přičemž v tomto rozhodnutí (týkajícím se trestného činu usmrcení z nedbalosti vyplývajícího z dopravní nehody) korigoval nižšími soudy přiznané částky ve výši 4,5 milionu Kč pro nezletilou dceru zemřelé poškozené, 2 miliony pro matku zemřelé a 1 milion Kč pro bratra zemřelé, když částku 4,5 milionu snížil na 700.000 Kč a zbývající poškozené odkázal z důvodů procesních na řízení občanskoprávní. Nejvyšší soud v tomto rozhodnutí zároveň uvedl, že se „*jeví jako ospravedlnitelné, aby se stanovení výše náhrady odvíjelo v základním rozpětí mezi 240 tis. Kč až 500 tis. Kč, a to pro skupinu citově nejbližší spjatých osob, jakými jsou rodiče, děti a manželé*“ a že „*v případě dalších (méně intenzivnějších) příbuzenských vazeb pak bude uvedené rozpětí přiměřeně modifikováno.*“ Toto rozpětí Nejvyšším soudem určené lze s ohledem na vývoj právní úpravy, kdy např. částka 240.000 Kč jako jednorázové odčinění byla stanovena již v roce 2004, i s přihlédnutím k nálezu Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/2014, který se touto otázkou rovněž zabýval, považovat za spíše ještě nízko položené. Velice kritický je k pohledu Nejvyššího soudu na výši odčinění Daniel Malíš, který se jí podrobně zabývá ve svém článku.¹³⁹

Ve vztahu k citovanému rozhodnutí Nejvyššího soudu je nutno uvést, že je zde akcentován důraz na rozlišování poškozených a jejich finančních možností. Podle rozhodnutí by totiž povinnost k náhradě neměla vést k ekonomické likvidaci škůdce. Do určité nerovnosti se nám tak dostávají jednotlivé subjekty, které mohou spáchat třeba i totožnou újmu, přičemž jeden bude zavázán k vyšší náhradě, druhý k nižší. Šlo by namítat porušení obecné zásady

¹³⁹ MALIŠ, Daniel. *Kam kráčíš, náhrado při usmrcení osoby blízké?* [online]. Epravo.cz, 30. srpna 2016 [cit. 19. března 2017]. Dostupné na < <https://www.epravo.cz/top/clanky/kam-kracis-nahrado-pri-usmrceni-osoby-blizke-102844.html>>

rovnosti, nicméně v případě kolize s právem poškozeného na pokud možno plné odčinění jeho újmy, lze v souladu s testem proporcionality dát přednost druhému jmenovanému právu.¹⁴⁰ Škůdce je koneckonců vždy ten, kdo vznik újmy zavinil. Je nicméně přinejmenším zvláštní, že Nejvyšší soud částku 4,5 milionu pro dceru poškozené snížil až na částku 700.000 Kč, když v konkrétním případě za škůdce nemajetkovou újmu hradila pojišťovna, přičemž o majetnosti pojišťoven obecně nelze pochybovat. V daném případě dokonce již došlo k zaplacení původní částky.

Nejvyšší soud pak mj. odkazuje na § 109 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a § 124 zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, kdy částky poskytované jako jednorázové odčinění nemajetkové újmy se pohybují v rozmezí 100.000 do 240.000 Kč s tím, že přístup tendující k vyšším náhradám by rozkolísal širší okruh již upravených náhrad, když zájmem zákonodárce v rámci úpravy náhrady újmy v občanském zákoníku nemělo být zpochybnění samotné rozhodovací činnosti soudů stran této problematiky v minulosti vyvinuté, a tím záměrné nastolení diskontinuity. S tímto si však autor této práce dovoluje vyslovit nesouhlas, neboť je nutno mít na paměti, že Nejvyšším soudem citovaná ustanovení jsou v tomto znění účinná již více než 10, resp. 7 let, přičemž současný trend je přesně opačný, tedy směřující k peněžitým náhradám *plně vyvažujícími* utrpení poškozených (§ 2959 OZ). Dlužno rovněž dodat, že citované dva zákony spadají do oblasti veřejného (správního) práva.

Daniel Mališ se v citovaném článku zabývajícím se předmětným rozhodnutím Nejvyššího soudu krátce věnoval i otázce tzv. morálního hazardu, kdy dle něj by mohl škůdce kalkulovat s tím, zda pro něj nebude výhodnější, pokud poškozený zemře, neboť částky, které bude muset zaplatit druhotným poškozeným, budou nižší než v případě nemajetkové újmy samotného poškozeného. Tuto obavu lze dle názoru autora této práce považovat spíše za lichou, jelikož předně nutno zmínit, že trestní právo působí na pachatele trestných činů dosti razantním preventivním způsobem, když např. za těžké ublížení na zdraví dle § 145 odst. 1 TZ lze uložit trest odnětí svobody nejvýše na 10 let, kdežto za zvlášť závažný zločin vraždy dle § 140 odst. 1 TZ až 18 let, kdy 10 let je teprve spodní hranice možného trestu. Těžko si lze představit, že by škůdce riskoval takto vyšší trestní sazbu pouze z toho důvodu, že příbuzným

¹⁴⁰ K testu proporcionality srovnej např. TELEČ, Ivo. Váhy a meč aneb Test poměrnosti cíle a prostředku. *Právník*, 2009, roč. 148, č. 7, s. 673 – 704 a z judikatury Ústavního soudu např. náleží Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94, náleží ústavního soudu ze dne 17. února 1999, sp. zn. Pl. ÚS 16/98, náleží ústavního soudu z 21. března 2002, sp. zn. III. ÚS 256/01.

zemřelého poškozeného by za takové situace musel platit nižší částku než samotnému (přeživšímu) poškozenému. Konečně pak nutno zmínit, že náhrada nemajetkové újmy pozůstalých po zemřelém poškozeném je specifická satisfakce „pouze“ odvozená od samotného zemřelého, tudíž je zcela opodstatněné, že částky takto poskytnuté jsou nižší než ty, které by náležely poškozenému, kdyby přežil. Dlužno dodat, že morální hazard z pohledu Daniela Mališe by nebyl vyloučen ani v případě jím navrhovaných vyšších částek, neboť tyto by mohly být stále nižší než náhrada, kterou by dostal samotný poškozený.

Závěrem svého článku Mališ právě navrhuje částky v rozpětí 250.000 Kč až 1.000.000 Kč s tím, že nejnižší částka by náležela rodiči dosud nenarozeného počatého dítěte a nejvyšší rodiči, dítěti, manželům, druhům a družkám žijícím ve společné domácnosti s usmrceným. Samotnou výši náhrady přiznávané druhotným poškozeným se pak zabýval i Jan Kotula¹⁴¹ s tím, že k určení alespoň orientační základní výše navrhuje dvojí odůvodněné řešení. První z nich spočívá v tom, že se výpočet provede dle ukazatele průměrné hrubé měsíční mzdy, přičemž když v roce 2003 (paušální částky v § 444 odst. 3 OZ 64 byly v této době do zákona začleněny) činila průměrná hrubá měsíční mzda 16.430 Kč, byla nejvyšší náhrada podle § 444 odst. 3 OZ (240.000,- Kč) 14,61násobek této průměrné mzdy. V případě vzniku nároku na náhradu druhotných poškozených v roce 2017, kdy průměrná hrubá mzda za předcházející kalendářní rok činila 27.589 Kč, by 14,61násobek této částky byl 403.075,- Kč. Při druhé metodě Kotula podpůrně vychází z hodnoty jednoho bodu za bolestivost stanovenou v Metodice, přičemž když byla v Nařízení 440 hodnota jednoho bodu 120,- Kč, dle Metodiky na rok 2017 činí 275,589 Kč, což je oproti úpravě v Nařízení 440 nárůst o 129,66 %, tudíž při poměrném nárůstu částky 240.000,- Kč se dostáváme na částku 551.184,- Kč. Jako třetí názor na tuto problematiku lze ještě uvést např. Romana Žďárka, který rovněž s ohledem na výši jednoho bodu dle Metodiky hovoří o tom, že „*bychom se mohli při odškodnění jedné osoby blízké pohybovat někde okolo 500.000,- Kč.*“¹⁴²

Pokud jde o autora této práce, plně se neztotožňuje s rozhodnutím nastíněným Nejvyšším soudem, ovšem ani s řešením, které nabízí Daniel Mališ. Částky musí být na jednu stranu vyšší s ohledem na tendenci, která v této oblasti byla nastolena nejen zákonodárcem, ale i přímo Nejvyšším soudem (srov. samotnou Metodiku a novou výši jednoho bodu), na

¹⁴¹ KOTULA, Jan. In VÍTOVÁ: *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy...*, s. 234.

¹⁴² ŽĎÁREK, Roman. In ŽĎÁREK, Roman: *Metodika odškodňování...*, s. 52.

stranu druhou však nelze připustit bezbřehé přiznávání neodůvodněně vysokých částek,¹⁴³ když lze souhlasit s názorem Nejvyššího soudu v citovaném rozhodnutí, že je vhodné dodržovat rovněž i částečnou kontinuitu s dosavadní soudní praxí při určování výše náhrad. Je však nutné poznamenat, že Nejvyšší soud není zcela důsledný při zohledňování majetkové situace poškozených, když právě např. finanční situace pojišťoven je zcela jiná než „obyčejných“ nepojištěných škůdců. Osobně se autor ztotožňuje s názory Jana Kotuly a Romana Žďárka v publikacích citovaných výše, když považuje za nejvhodnější vyjít z nově upravené výše jednoho bodu v Metodice. Zároveň však nutno znovu připomenout, že rozhodování podle § 2958 a 2959 OZ je ryze věcí soudcovské úvahy, tudíž ani není příliš vhodné stanovovat limitní mantinely, kterých se soudy musí za každou cenu držet, neboť tímto bychom se vlastně vraceli do období staré „tabulkové“ právní úpravy, což ovšem rozhodně nebylo úmyslem zákonodárce.

Pro zajímavost a srovnání lze poukázat na rozsudek Nejvyššího soudu Rakouské republiky ze dne 30. 10. 2003, sp. zn. 2 Ob 186/03x, kterým bylo přiznáno historicky nejvyšší odčinění nemajetkové újmy pozůstalému v Rakousku. Šlo o případ muže, jehož manželka a tři děti byly současně zabity při autonehodě zaviněné jiným řidičem. Rakouský Nejvyšší soud v rozsudku hovořil o zcela mimořádných okolnostech a přiznal částku 65.000 Eur, tj. v přepočtu asi 1 690.000 Kč.

7.3 Zhodnocení § 271i ZP

Pokud se autor závěrem této kapitoly vrátí k úpravě § 271i v zákoníku práce, lze uzavřít, že tato úprava je zcela nevhodná, neodpovídající současnému nazírání na tuto oblast náhrady nemajetkové újmy a „zralá“ ke zrušení či alespoň novelizaci. V případě zrušení by v úvahu přicházel přímý vstup do občanského zákoníku, což by s ohledem na princip rovnosti v občanskoprávních vztazích byl vlastně ideální stav. Je sice do určité míry chvályhodné, že zákonodárce ctí kontinuitu se starou právní úpravou (zákoník práce z roku 1965 jednorázové odčinění pozůstalých zakotvil jako první), nicméně toto je v konečném důsledku kontraproduktivní, neboť není zohledněna zvýšená životní úroveň ve výši jednotlivých částek, okruh osob je oproti občanskému zákoníku neodůvodněně užší a nemožnost dostatečně

¹⁴³ Podobně i Doležal, Tomáš. *Doporučení Nejvyššího soudu k odškodňování sekundárních obětí podle § 2959 OZ* [online]. Zdravotnickepravo.info, 12. dubna 2016 [cit. 30. března 2017]. Dostupné na <<https://zdravotnickepravo.info/doporuceni-nejvyssiho-soudu-k-odskodnovani-sekundarnich-obeti-podle-%C2%A7-2959-oz/>>

pružně pracovat s výší částek je zcela nepatřičná, a to zejména s ohledem na směr změn po roce 2014 v rámci občanského práva. Tím, že zákonodárce ponechal § 271i ZP nadepsaný zastarale jako jednorázové *odškodnění* pozůstalých, jakoby už dopředu hlásal, že právě tato část úpravy nemajetkové újmy navazuje nejvíce na předchozí právní úpravu a že na jejích neduzích nebude ničeho měněno. Aby však autor pouze nekritizoval, lze ocenit, že tyto jednorázové částky zakládají větší jistotu např. pro mimosoudní vyrovnání (oproti § 2959 OZ) a kladně je nutno hodnotit možnost jejich zvýšení soudem (§ 271s ZP). Otázkou však je, zda lze tyto ojedinělé přednosti považovat za dostačující.

8 Náhrada nemajetkové újmy v pracovním právu na Slovensku a v Polsku

V této kapitole bude stručně pojednáno o nahrazování nemajetkové újmy v pracovním právu (resp. občanském) u našich nejbližších sousedů Slovenska a Polska a srovnání s naší právní úpravou. Autor si záměrně vybral právě tyto dva státy, neboť stejně jako v České republice zde více než 40 let byla právní kultura ovlivněna totalitním režimem, tudíž bylo zajímavé zjišťovat, k jakému způsobu nahrazování nemajetkové újmy tyto státy po téměř 30 letech demokratického vývoje dospěly, a případně u nich hledat inspiraci.

8.1 Slovenská právní úprava

Do roku 1993 jsme se Slovenskem tvořili jeden stát, tudíž i právní vývoj byl velmi podobný. Na Slovensku tak dlouho pracovněprávní vztahy upravoval zákon č. 65/1965 Zb., zákonník práce - stejně jako u nás. V rámci rekonstrukce pracovního práva byl přijat zákon č. 311/2001 Z. z, zákonník práce (dále jen SIZP), který je na Slovensku platný doposud. Pokud jde o právo občanské, na Slovensku na rozdíl od nás stále platí zákon č. 40/1964 Zb., občianský zákonník (dále jen SIOZ). Nutno ovšem zmínit, že se chystá přijetí nového občanského zákoníku, když již byla zveřejněna první verze návrhu zákona.¹⁴⁴

Úvodem bude vhodné uvést, že stejně jako u nás, vztah slovenského zákonníku práce a občianského zákonníku je postaven na principu subsidiarity, když se v § 1 odst. 4 SIZP říká, že „*ak tento zákon v prvej časti neustanovuje inak, vzťahujú sa na právne vzťahy podľa odseku 1 všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka.*“ Např. v případě zajištění závazků je však toto pravidlo spíše nevhodné, neboť jejich úprava je ve slovenském zákoníku práce nedokonalá a nekomplexní, přitom § 544 a násl. SIOZ použít nelze.¹⁴⁵ Pokud jde o případnou náhradu újmy podle pravidel zakotvených v občianském zákoníku, není tento postup v případě slovenského práva potřebný, jak bude ukázáno níže.

Slovenský zákonník práce je stran náhrady nemajetkové újmy koncipován podobně jako náš zákoník práce s tím, že do 31. 12. 2003 byly všechny nároky zaměstnance upraveny

¹⁴⁴ Dulaková, Denisa. *Paragrafové znenie prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka* [online]. Najpravo.sk, 2. listopadu 2015 [cit. 8. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>>

¹⁴⁵ BARANCOVÁ, Helena. *Zákonník práce. Komentár*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 99.

v tomto předpise. Pak ovšem vstoupil v platnost zákon č. 461/2003 Z. z., zákon o sociálním poistení (dále jen SIZSP) a s dotvořením úrazového pojištění se tyto nároky staly úrazovými dávkami z úrazového pojištění právě podle tohoto zákona. Úrazové pojištění zaměstnavatele počíná dnem, kdy začne zaměstnávat alespoň jednoho zaměstnance, a končí, když už nezaměstnává ani jednoho.¹⁴⁶ Obecně je „zodpovednosť zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze a pri chorobe z povolania“ upravena v § 195 – 198 SIZP. Podle zákona o sociálním poistení pak náleží poškozenému v podstatě totožné nároky jako v případě českého pracovního práva. Těmito stran nahrazování nemajetkové újmy jsou náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění a rovněž jednorázové odškodnění pozůstalých po zemřelém zaměstnanci.

Náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění určuje stejně jako u nás zvláštní předpis, kterým je zákon č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolest' a o náhrade za s'razenie spoločenského uplatnenia, pričom tento zákon je postaven na stejném principu bodového ohodnocení jako naše Nařízení 276. Zajímavé je však určení konkrétní výše jednoho bodu. Podle § 5 odst. 2 tohoto zákona totiž platí, že *„výška náhrady za bolest' a výška náhrady za s'razenie spoločenského uplatnenia sa určuje sumou 2 % z priemernej mesačnej mzdy zamestnanca v hospodárstve Slovenskej republiky zistenej Štatistickým úradom Slovenskej republiky za kalendárny rok predchádzajúci roku, v ktorom vznikol nárok na náhradu podľa odseku 1, za jeden bod a výsledná suma sa zaokrúhli na najbližšie celé euro smerom nahor.“* Stejný postup zvolila i naše Metodika, která výši jednoho bodu odvozuje rovněž od průměrné mzdy (na rozdíl od Nařízení 276). Je tak vlastně zajištěn projev inflace a úměrné zvyšování náhrad v souvislosti se změnou cen a celkové životní úrovně. Jeden bod má dle citovaného zákona v případě, že k pracovnímu úrazu či nemoci z povolání došlo v roce 2017, po zaokrouhlení hodnotu 18 Eur (478 Kč). Pokud bychom výši náhrad porovnali s naší úpravou v Nařízení 276, lze připomenout příklad s prodavačkou Lenkou z kapitoly 6, jejíž bolesti za pracovní úraz byly ohodnoceny 315 body a od zaměstnavatele tak obdržela 78.750,- Kč. Tato by totiž na Slovensku při nejnižším možném nasazení bodů (za těžký otřes mozku 100 – 140 bylo přiděleno 100 bodů) za celkových 265 bodů obdržela 4.770 Eur, tedy 126.715 Kč. Nutno zmínit, že i většina ostatních položek bodového ohodnocení za bolest se pohybuje v o něco

¹⁴⁶ § 24 SIZSP. Srov. rovněž BARANCOVÁ, Helena, SCHRONK, Robert. *Pracovní právo*. Bratislava: SPRINT, 2007, s. 683.

menší či srovnatelné výši s naší právní úpravou, tudíž při vyšší hodnotě jednoho bodu se dostáváme i do podstatně vyšších částek představujících jednotlivé náhrady. Vzhledem k tomu, že na Slovensku je obecně nižší životní úroveň než u nás (srov. např. průměrné či minimální mzdy), je přinejmenším s podivem, že náhrady poskytované u nás jsou řádově nižší.

Pokud jde o ztížení společenského uplatnění, zde jsou jednotlivé položky ohodnoceny naopak spíše nižšími počty bodů než u nás.

Slovenský občanský zákoník pak upravuje náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění v § 444, kdy „*pri škode na zdraví sa jednorazove odškodňujú bolesti poškodeného a sťaženie jeho spoločenského uplatnenia.*“ Pro výši jednotlivých náhrad se použije stejně jako v případě pracovního práva zákon č. 437/2004 Z. z, tudíž zde neplatí stav dvojkolejnosti, který v současné době existuje u nás.

Rozhodně zajímavá je pak dále úprava jednorázového odčinění nemajetkové újmy pozůstalým osobám po zemřelém zaměstnanci. Podle § 94 odst. 1 SIZSP náleží „*jednorazové odškodnenie*“ manželovi, manželce a nezaopatřenému dítěti zemřelého (tedy stejně jako v případě našeho zákoníku práce). Dle odstavce druhého a třetího citovaného ustanovení pak na rozdíl od naší právní úpravy vlastně není určena pevná částka pro manžela či děti, nýbrž „*suma jednorázového odškodnenia manžela alebo manželky je 730-násobok denného vymeřavacieho základu, najviac 46 485,40 eura*“ (odst. 2) a „*suma jednorázového odškodnenia na každé nezaopatrené dieťa uvedené v odseku 1 je polovica sumy jednorázového odškodnenia manžela alebo manželky poškodeného. Úhrn súm jednorázového odškodnenia nezaopatrených detí nesmie presiahnuť 46 485,40 eura. Ak úhrn jednorázových odškodnení presiahne túto sumu, znížia sa sumy jednorázových odškodnení nezaopatrených detí pomerne tak, aby ich úhrn bol najviac 46 485,40 eura*“ (odst. 3).

V případě tohoto nároku tak slovenská úprava počítá s pružným pohybem částek i v případě odčinění této újmy tzv. druhotných poškozených, neboť denní vyměřovací základ podle zákona o sociálním poistění pro zaměstnance se mzdou např. 900 euro měsíčně (v přepočtu podle kurzu ke dni 10. 4. 2017¹⁴⁷ to je 23.908,5 Kč), který pro zaměstnavatele pracoval přesně 4 roky před smrtelným pracovním úrazem, činí dle § 84 odst. 1 SIZSP ve spojení s § 138 odst. 1 SIZSP 29,6 Eur, přičemž 730-násobek je 21.608 Eur, tedy v přepočtu

¹⁴⁷ Zjištěno ze stránek České národní banky:

http://www.cnb.cz/cs/financni_trhy/devizovy_trh/kurzy_devizoveho_trhu/denni_kurz.jsp

zaokrouhleně 574.017 Kč. Nezaopatřenému dítěti zemřelého zaměstnance se pak dostane polovina této částky. Za povšimnutí jistě stojí i skutečnost, že v případě zaměstnanců, kteří vydělávají mnohem vyšší částky než je 900 Euro, se uplatní limit v § 94 odst. 2 a 3 SIZSP, kterým je částka 46.485,40 Eur, což je v přepočtu asi 1.234.885 Kč. Slovenská právní úprava tak vlastně rozlišuje výši nároku na náhradu nemajetkové újmy stran jednorázového odčinění podle mzdy a zároveň odpracované doby.

Pokud jde o slovenské občanské právo, občianský zákonník neupravuje jednorázové odčinění nemajetkové újmy, jako to činil u nás § 444 odst. 3 OZ 1964, přesto však tyto náhrady nejsou vyloučeny, byť cestou ochrany osobnosti prostřednictvím § 13 SIOZ. K tomuto závěru totiž dospěla soudní praxe na Slovensku.¹⁴⁸ V takovém případě se ovšem, pokud jde o jednorázové náhrady, dostáváme do stavu dvojkolejnosti, neboť výši této náhrady musí určit soud sám bez jakýchkoliv hledisek, kdežto § 94 odst. 2 resp. odst. 3 SIZSP určují přesnou výši pro manžela či potomky zemřelého zaměstnance.

8.2 Polská právní úprava

V Polsku již od roku 1974 platí pro pracovněprávní vztahy zákoník práce (Dz.U. 1974 Nr 24 poz. 141 Kodeks pracy – dále jen KP).¹⁴⁹ Obecným předpisem je stejně jako u nás občanský zákoník z roku 1964 (Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93 Kodeks cywilny – dále jen KC). Právě vztah subsidiarity je pak vyjádřen v čl. 300 KP, kde je uvedeno, že „*ve věcech, které nejsou upraveny předpisy pracovního práva, použijí se pro pracovní poměr ustanovení občanského zákoníku, pokud nejsou v rozporu se zásadami pracovního práva.*“

Pokud jde o nemajetkovou újmu, je klíčový čl. 237¹ KP, který říká, že „*zaměstnanec, který utrpěl pracovní úraz nebo nemoc z povolání, jak jsou definovány v seznamu uvedeném v čl. 237 § 1 bod 3, má nárok na dávky sociálního zabezpečení, stanovené v samostatných předpisech.*“ Toto ustanovení odkazuje jednak na seznam nemocí z povolání, který vydává polská Rada ministrů (moc výkonná) a jednak na zákon Dz.U. 2002 Nr 199 poz. 1673 o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (o pojištění

¹⁴⁸ FEKETE, Imrich. *Občianský zákonník Vel'ký komentár- I. zväzok*. 2. vydání. Bratislava: Eurokódex, 2012, s. 99 (§ 13). Autor komentáře zde odkazuje na naši judikaturu, a sice konkrétně na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 7. 2005, sp. zn. 30 Cdo 2951/2004.

¹⁴⁹ V elektronické podobě dostupný např. zde: <http://www.regiopraca.pl/portal/prawo/ustawy/kodeks-pracy-2017-tekst-jednolity-kwiecien-2017>. Do angličtiny byl celý zákon ve znění k roku 1998 přeložen a vydán v publikaci The Polish Labour Code, viz HUSAK, Hanna; GIZMAJER Marek. *The Polish Labour Code*. 4. vydání. Varšava: TEPIS PUBLISHING HOUSE, 1998. 102 s.

pro případ pracovních úrazů a nemocí z povolání) - dále jen PIZSP.¹⁵⁰ Tento pak v případě náhrad za nemajetkovou újmu hraje stejně jako na Slovensku zcela zásadní roli.

Ustanovení čl. 6. 1. stanoví druhy náhrad při pracovním úrazu či nemoci z povolání, přičemž z hlediska nahrazování nemajetkové újmy je významné jednorázové odškodnění poškozenému (bod 5) a jednorázové odškodnění pozůstalých po zemřelém zaměstnanci (bod 6). Náhradu za bolest či ztížení společenského uplatnění v polském zákoníku práce ani v občanském zákoníku nenajdeme.

V případě jednorázového odškodnění poškozenému se jedná o odčinění nemajetkové újmy za předpokladu, že došlo k trvalému či dlouhodobému poškození zdraví zaměstnance (srov. čl. 11. 1. PIZSP). Za trvalé poškození zdraví se považuje porušení správné funkce organismu, když nelze předpokládat jeho zlepšení (čl. 11. 2. PIZSP), a dlouhodobým poškozením je míněno porušení správné funkce organismu, přičemž toto musí trvat déle než 6 měsíců (čl. 11. 3. PIZSP). Toto odškodnění náleží zaměstnanci ve výši 20 % průměrného výdělku za každé procento trvalého resp. dlouhodobého poškození zdraví (průměrný výdělek určuje jednou ročně polský statistický úřad). Tento nárok je vlastně jakousi alternativou naší náhrady za bolest či ztížení společenského uplatnění, nicméně uplatnění nachází právě jen u trvalých či dlouhodobých zranění.

Pokud jde o jednorázové odčinění nemajetkové újmy poškozených po zemřelém zaměstnanci, tuto podrobně upravuje čl. 13 PIZSP, přičemž k vyplacení dochází v případě, že zaměstnanec v důsledku pracovního úrazu či nemoci z povolání zemře. Poškozenými po zemřelém zaměstnanci zákon myslí manžela, děti, sourozence a jiné děti a rodiče. Pokud jde o manžela, nelze přehlédnout odchylku v čl. 13.3. PIZSP, která hovoří o tom, že náhrada nepřisluší v případě tzv. *orzeczonej separacji*. Tímto výrazem polské právo označuje legalizovanou formu faktického rozpadu soužití, aniž by došlo k rozvázání manželského sňatku.¹⁵¹ K dětem nutno rozvést, že se jedná nejen o děti vlastní, ale rovněž o děti manžela a děti osvojené. Rodiče jsou dle zákona taktéž nejen vlastní, ale i nevlastní matka a otec, stejně jako osoba, která se připravuje na roli rodiče (adoptivní rodič), pokud s poškozeným ke dni jeho smrti vedl společnou domácnost nebo se podílel na jejich výživě (dle zákona či soudního

¹⁵⁰ WRATNY, Jerzy. *Kodeks pracy komentarz*. 3. vydání. Warszawa: C.H. BECK, 2004, s. 572.

¹⁵¹ RYŚ, Ewa. *Jakie są skutki separacji orzeczonej przez sąd?*[online] Infor.pl, cit. 9. listopadu 2017. Dostupné na < <http://www.infor.pl/prawo/rozwoy/separacja/74290,Jakie-sa-skutki-separacji-orzeczonej-przez-sad.html>>

rozhodnutí). Lze tak konstatovat, že okruh osob oprávněných k této dávce je širší než v případě právní úpravy české.

V případě výše jednorázového odčinění nutno uplatnit čl. 14 PIZSP. Ten určuje jako maximální výši 18násobek průměrného výdělku, a to v případě, že nárok vznikne toliko jednomu pozůstalému - manželovi či dítěti. Pakliže je tímto jediným pozůstalým jiný příbuzný, zákon stanoví 9násobek. Jestliže jde o více pozůstalých, částka jednorázového odčinění nemajetkové újmy se přiměřeně modifikuje. Nejvýše přípustná částka (tedy 18násobek průměrné mzdy) může dosáhnout (v případě, že k úmrtí zaměstnance dojde v roce 2017) výše cca 72.846 Zlotých, což je v přepočtu asi 458.930 Kč (průměrná mzda za rok 2016 činila 4.047 Zlotých¹⁵²).

Pokud pak jde o úpravu v polském občanském zákoníku, tato se s ohledem na úplnou úpravu náhrady újmy v zákoníku práce nepoužije, nicméně autor považuje za vhodné alespoň stručně zmínit, že základem je čl. 415 KC (*„kdo jinému způsobí újmu, je povinen ji nahradit“*). V případě náhrady „čistě“ nemajetkové újmy má svůj zásadní význam čl. 444 § 1 KC, kde je stanoveno, že *„v případě poškození těla nebo zdraví člověka náhrada této újmy zahrnuje všechny s tím spojené náklady. Na žádost poškozeného musí škůdce dopředu zaplatit částku potřebnou na výlohy léčení, a jestliže se poškozený stal invalidním, rovněž částku potřebnou na přípravu na nové povolání.“* Čl. 446 KC hovoří mj. o pohřebním a výživě pozůstalých osob, přičemž § 4 tohoto článku určuje pravomoc soudu přiznat pozůstalému rodinnému příslušníkovi zemřelého přiměřenou sumu peněz jako náhradu za vzniklé škody, což je vlastně obdoba našeho § 2959 OZ. Na tomto místě tak lze rovněž pozorovat nesoulad mezi úpravou občanskoprávní oproti té pracovní, když v rámci pracovního práva jsou pozůstalým přiznávány přesně vypočtené částky, kdežto v režimu občanského zákoníku záleží tato výše čistě na uvážení soudu.

8.3 Zhodnocení slovenské a polské právní úpravy v kontextu českého pracovního práva

Závěrem k oběma právním úpravám lze zmínit, že v podstatných rysech jsou s tou naší prakticky totožné. Oproti té naší v obou zahraničních úpravách najdeme náhradu nemajetkové

¹⁵² Výše zjištěna z internetových stránek <http://wynagrodzenia.pl/gus>.

újmou v samostatném zákoně o sociálním pojištění, její principy jsou však víceméně stejné. V rámci slovenské úpravy lze negativně hodnotit to, že v občanském zákoníku nenajdeme úpravu jednorázového odčinění nemajetkové újmy pozůstalých po zemřelém poškozeném, ačkoliv to dovozuje judikatura (tato úprava se zřejmě nechystá ani v rámci rekodifikace občanského práva), a stran polského práva lze s určitými pochybami přistupovat k tomu, že zde není samostatně upravena náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění. Oproti české právní úpravě však lze rozhodně kladně hodnotit to, že v obou zahraničních úpravách jsou flexibilně určovány částky za jednotlivé náhrady, když tyto se každoročně mění, což by řekněme zoufale potřebovalo naše nařízení 276/2015 Sb. a § 271i zákoníku práce.

Závěr

V úvodu této práce autor popsal, jak se k tématu náhrady nemajetkové újmy díky prvotnímu zalíbení dostal. Závěrem mu nezbyvá než zkonstatovat, že zájem o danou problematiku se při psaní této práce zvyšoval a zároveň bylo autorovi poodhaleno, o jak složité a zároveň významné záležitosti se jedná. Jak se říká, zdraví máme jenom jedno, a pakliže dojde k zásahu do něj, následky jsou mnohdy nedozírné a právní úprava otázek spojených s jeho náhradou pak nabývá mimořádné důležitosti.

S tímto postojem autor přistupoval i k psaní této rigorózní práce, neboť mu od počátku přišlo přinejmenším pozoruhodné, že právní úprava náhrady nemajetkové újmy v zákoníku práce je velmi odlišná od té v občanském zákoníku. Zaměřil se přitom na právo pracovní. Základní výzkumnou otázkou byla ta, zda je úprava náhrady nemajetkové újmy v zákoníku práce výlučná a subsidiární použití občanského zákoníku je vyloučeno. Zároveň autor celou práci pojal jako určitý druh analýzy poměrně nové právní úpravy nahrazování nemajetkových újem (velká novela zákoníku práce účinná od října 2015). K čemu tedy autor dospěl?

Autor práce považuje za vhodné nejprve uvést, že zákoník práce je předpis, kterého je bez nejmenších pochybností potřeba a nešlo by se spokojit s úpravou toliko v rámci občanského zákoníku. Jinými slovy, dle názoru autora je vyloučen postup, který byl zvolen např. v případě zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, jenž byl zrušen právě občanským zákoníkem, a tato doposud svébytná oblast práva byla začleněna do práva občanského. Přitom se nejedná pouze o rozsah obou zákonů (počet paragrafů), ale v případě zákoníku práce zejména o zcela jiné podmínky pro zásady, závazky, obecnou ochranu zaměstnance a v neposlední řadě i předpoklady ke vzniku závazku k náhradě újmy. Teoreticky by samozřejmě šlo začlenit do občanského zákoníku třeba i tyto odchylky pro případ pracovních smluv, ale v této logice by šlo sepsat jeden grandiózní soukromoprávní předpis, kde by bylo prakticky vše. To by ale dle názoru autora nemohlo fungovat.

Ponechme však nyní stranou postavení pracovního práva a zákoníku práce a podívejme se rovnou na autorem nastolenou hypotézu v úvodu práce. Uvedené tvrzení, které zastává naše pracovněprávní nauka, tedy že by náhrada nemajetkové újmy v zákoníku práce měla být výlučná, se dle předchozích kapitol ukázalo jako minimálně diskutabilní a dle názoru autora v určitých konkrétních případech i zpochybnitelné.

Těmito případy pak byla na prvním místě situace nemajetkové újmy vznikuvší zaměstnavateli (fyzické osobě), kterého napadne jeho vlastní zaměstnanec při plnění

pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. V tu chvíli totiž krom občanského zákoníku neexistuje předpis, který by tuto nemajetkovou újmu mohl odčinit, když zákoník práce to neumožňuje. Přitom, jak již bylo zmíněno, v žádném případě nemusí jít o nepravděpodobnou situaci dosahující hranic fantasmagorie, naopak se toto může stávat relativně běžně.

Některé další náznaky na druhou stranu musel autor po delší úvaze a patřičném rozboru zavrhnout. Jednalo se např. o zamyšlení nad tzv. nemajetkovou újmou z jiných důvodů než z pracovního úrazu či nemoci z povolání v kapitole 3 nebo při zásazích neplatným okamžitým zrušením do ochrany osobnosti zaměstnance.

Opětovně se otázky použitelnosti občanského zákoníku na náhradu nemajetkové újmy autor dotkl v kapitolách 5, 6 a 7. Tyto byly stěžejní pro samotnou náhradu, neboť se v nich autor zabýval jednotlivými nároky podle zákoníku práce. Přitom v případě náhrady za bolest se jako jedno z možných řešení situace, kdy náhrada byla dle zákoníku práce nedůvodně nižší než v občanském zákoníku, nabízelo použití právě občanského zákoníku na základě subsidiarity vyjádřené v § 4 ZP. Autor přesto viděl lepší řešení v ustanovení § 271s ZP, které dává možnost soudu náhradu přiměřeně zvýšit. Stran náhrady za ztížení společenského uplatnění autor v kapitole 6 musel konstatovat, že úprava v občanském zákoníku a v s ní spojené Metodice se mu jeví jako lepší řešení při odčinění této újmy, než jaké bylo zvoleno v případě Nařízení 276. Toto je však otázka rozdílnosti právních úprav, podle názoru autora se nedostáváme do protiústavnosti a v případě konkrétní výše by na místě mohlo být rovněž využití § 271s ZP.

Zcela neudržitelná je dle autorova mínění úprava v § 271i ZP, kde jsou zakotveny částky tzv. jednorázového „odškodnění“ pro pozůstalé po zemřelém zaměstnanci, když zde lze mít výtky zejména k tomu, že jsou tyto částky vůbec přesně určeny (nehledě na jejich výši), dále že podle platné právní úpravy je nelze snižovat, rovněž nelze nepřipomenout jiný (užší) okruh poškozených jimi určený oproti občanskému zákoníku a celkově má autor za to, že prostřednictvím těchto paušálů nelze ohodnotit skutečnou újmu tzv. druhotných poškozených. V rámci této konkrétní náhrady nemajetkové újmy se autor v práci přiklonil k podpůrnému využití § 2959 OZ, když toto ustanovení je pro poškozené po zemřelém výhodnější už např. okruhem oprávněných osob a hlavně pak nepaušalizuje jednotlivé náhrady, které by těmto poškozeným měly být poskytovány. Na druhou stranu autor zároveň nemůže opomenout výhodu v podobě větší jistoty v předem určených částkách a lepšího mimosoudního vymáhání (což lze ostatně vztáhnout i na náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění).

Krom výše položené pracovní otázky se autor rovněž zabýval úpravou nemajetkové újmy v zákoníku práce jako celkem, všímal si rozdílů oproti občanskému zákoníku a zjišťoval praktické dopady právní úpravy náhrad do sfér zaměstnanců. K celkovému zhodnocení této úpravy tak lze uvést, že dvojkolejnost, která je nastavena odlišnou úpravou v občanském zákoníku, rozhodně není žádoucí a (zřejmě nejen) autor této práce by do budoucna uvítal jejich sjednocení, samozřejmě s ohledem na svébytné postavení pracovního práva a např. předpoklady vzniku povinnosti k náhradě. Je zřejmě jenom otázkou času, kdy se konkrétní lidé začnou ptát, proč dostávají podle jednoho právního předpisu za stejnou újmu méně než někdo jiný podle dalšího předpisu. Při tom nejhorším scénáři se pak budou ptát, proč vlastně nedostali vůbec nic (viz jiný okruh osob v § 271i ZP oproti § 2959 OZ).

Autor však úplným závěrem připomíná, že se jedná pořád ještě o relativně novou (a z větší části nejudikovanou) oblast práva, která se může tím či oním směrem vyvinout. Spíš než na tom, co si myslí pár právních teoretiků (včetně autora této práce), tak bude záležet na soudech, které se touto složitou problematikou již nyní zabývají a do budoucna i dále zabývat budou a o této i rozhodovat. Nezbývá nám než doufat, že spravedlivě.

Seznam použitých zdrojů

České knižní publikace:

- ACHOUR, Gabriel, PELIKÁN, Martin. *Náhrada škody a nemajetkové újmy v občanskoprávních a obchodních vztazích*. 1. vydání. Ostrava: KEY Publishing s. r. o., 2015. 276 s.
- BĚLINA, Miroslav a kol. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. 477 s.
- BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 1613 s.
- BOUČKOVÁ, Pavla a kol. *Antidiskriminační zákon. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 432 s.
- DOLEŽAL, Tomáš a kol. *Bolest. Doporučený léčebný a diagnostický postup pro všeobecné praktické lékaře*. 2. novelizované vydání. Praha: Společnost všeobecného lékařství ČLS JEP, 2008. 24 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Zákoník práce a související ustanovení občanského zákoníku s podrobným komentářem k 1. 1. 2014*. 1. vydání, Olomouc: ANAG, 2014. 1063 s.
- FIALA, Josef, KINDL, Milan a kol. *Občanský zákoník: komentář, I. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. 1692 s.
- GALVAS, Milan, GREGOROVÁ, Zdeňka, HRABCOVÁ, Dana. *Základy pracovního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 303 s.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie Práva*. 6. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 310 s.
- HOLUB, Milan a kol. *Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek*. Praha: Linde Praha, 2002. 734 s.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055 – 3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 2080 s.
- JANÁČKOVÁ, Laura. *Bolest a její zvládání*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 191 s.
- KALENSKÁ, Marta a kol. *Československé pracovní právo*. 1. vydání, Praha – Panorama, 1981. 399 s.
- KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2003. 319 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské III. Právo obligační*. 3. doplněné vydání. Praha: Všeohrd, 1936. 424 s.

- KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: Linde, 2007. 335 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1 – 654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s.
- MACUR, Josef. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu*. 1. vydání. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1980. 215 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1-117*. Praha: Leges, 2013. 720 s.
- MIKYSKA, Martin. *Odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání*, 4. vydání. Nakladatelství ANAG, 2010. 599 s.
- ŠTORK, Jiří a kol. *Dermatovenerologie*. 2. vydání. Praha: Galén, 2013. 502 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2 – díl třetí: závazkové právo*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 550 s.
- ŠVESTKA, Jiří. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Academia, 1966. 316 s.
- ŠVESTKA, Jiří. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Academia, 1966. 316 s.
- TROJAN, Stanislav a kol. *Lékařská fyziologie*. 4. vydání. Praha: Grada Publishing, 2003. 772 s.
- TÝC, Jaroslav a kol. *Náhrada škody při pracovních úrazech a nemocech z povolání*. 2. vydání. Praha: Práce, 1983. 328 s.
- VÍTOVÁ, Blanka, DOHNAL, Jakub, KOTULA, Jan. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku. Komentář k § 2894 až § 2971*. 1. vydání. Olomouc: ANAG, 2015. 336 s.
- VYSOKAJOVÁ, Margerita a kol. *Zákoník práce. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 792 s.
- ŽDÁREK, Roman, TĚŠINOVÁ, Jolana, ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 184 s.

Zahraniční knižní publikace:

- BARANCOVÁ, Helena. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 1049 s.

- FAURE, Michael a kol. *Tort law and economics. Encyclopedia of law and economics.* Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2009. 521 s.
- FEKETE, Imrich. *Občianský zákonník Vel'ký komentár- I. zväzok.* 2. vydání. Bratislava: Eurokódex, 2014. 816 s.
- HUSAK, Hanna; GIZMAJER Marek. *The Polish Labour Code.* 4. vydání. Varšava: TEPIS PUBLISHING HOUSE, 1998. 102 s.
- LARENZ, Karl. *Lehrbuch des Schuldrechts. Sv. I. Allgemeiner Teil.* 14. vydání. München: C.H. Beck Verlag, 1987. 668 s.
- LUBY, Štefan. *Prevenca a zodpovednosť v občianskom prave I.,* Bratislava: Vydavateľstvo SAV. 1958. 507 s.
- MARTON, George. *Les fondements de la responsabilité civile: révision de la doctrine.* Paříž, 1938. 459 s.
- MELZACK, Ronald. *Pain measurement and assessment.* 1. vydání. Raven Press, 1983. 293 s.
- ROGERS, Horton a kol. *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective.* 1. vydání. Vienna and New York: Springer, 2001. 338 s.
- WRATNY, Jerzy. *Kodeks pracy komentarz.* 3. vydání. Warszawa: C.H. BECK, 2004. 761 s.

Odborné časopisecké články:

- BEZOUŠKA, Petr. Dlouho očekávaná novela zákoníku práce. *Právní rozhledy*, 2011, č. 16, s. 587.
- DOLEŽAL, Tomáš, LAVICKÝ, Petr. Pojetí náhrady nemajetkové újmy při ublížení na zdraví podle nového občanského zákoníku a s ním spojené procesní aspekty. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 10, s. 358.
- KELLY, Anne-Maree. The minimum clinically significant difference in visual analogue scale pain score does not differ with severity of pain. *Emergency Medicine Journal*, 2001, č. 18, s. 205 – 207.
- KNAPP, Viktor. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. *Stát a právo, I.* 1956, s. 66 –85.

- KOTULA, Jan. Lex speciali derogat legi generali? Aneb otázka vztahu institutu náhrady škody na zdraví dle zákoníku práce a občanského zákoníku. *Právní rozhledy*, 2013, roč. 21, č. 4, s. 142.
- MELZER, Filip. Ustanovení § 415 občanského zákoníku a stanovení protiprávnosti jako předpokladu náhrady škody podle občanského zákoníku. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2002, č. 3, s. 271.
- NEDBÁLEK, Karel. Výpočet nemajetkové újmy. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 11, s. 35 – 41.
- PRAŽÁK, Pavel. *Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepci?* *Právní rozhledy*, 2012, č. 3, s. 101.
- Připomínky k návrhu občanského zákoníku. *Právní zpravodaj*, 2008, č. 12, s. 22.
- TELEC, Ivo. Váhy a meč aneb Test poměrnosti cíle a prostředku. *Právník*, 2009, roč. 148, č. 7, s. 673 – 704
- UHLÍŘ, David. První zkušenosti s novým občanským zákoníkem. *Bulletin advokacie*, 2014, č. 7, s. 34.
- WEIGAND, Tory A. Loss of Chance in Medical Malpractice: The Need for Caution. *Massachusetts Law Review*, 2002, č. 3.

Odborné internetové články:

- BEZOUŠKA, Petr. *Co je to škoda a co je to újma* [online]. Cit. 24. 5. 2016. Dostupné na <http://www.prkpartners.cz/rekodifikace/legislativni-novinky/395-co-je-to-skoda-a-co-je-to-ujma/>
- Doležal, Tomáš. *Doporučení Nejvyššího soudu k odškodňování sekundárních obětí podle § 2959 OZ* [online]. Zdravotnickepravo.info, 12. dubna 2016 [cit. 30. března 2017]. Dostupné na < <https://zdravotnickepravo.info/doporuceni-nejvyssiho-soudu-k-odskodnovani-sekundarnich-obeti-podle-%C2%A7-2959-oz/>>
- Dulaková, Denisa. *Paragrafové znenie prvej pracovnej verzie návrhu nového Občianskeho zákonníka* [online]. Najpravo.sk, 2. listopadu 2015 [cit. 8. dubna 2017]. Dostupné na <<http://www.najpravo.sk/clanky/paragrafove-znenie-prvej-pracovnej-verzie-navrhu-noveho-obcianskeho-zakonnika.html>>

- JIRSA, Jaromír. *Odčinění újmy na zdraví „ponovu“* [online]. Právní prostor, 2. března 2016 [cit. 20. prosince 2016]. Dostupné na <http://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/odcineni-ujmy-na-zdravi-ponovu>
- MALIŠ, Daniel. *Kam kráčíš, náhrado při usmrcení osoby blízké?* [online]. Epravo.cz, 30. srpna 2016 [cit. 19. března 2017]. Dostupné na < <https://www.epravo.cz/top/clanky/kam-kracis-nahrado-pri-usmrceni-osoby-blizke-102844.html>>
- MALIŠ, Daniel. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy podruhé – publikován dosud neveřejný algoritmus* [online]. Epravo.cz, 14. dubna 2015 [cit. 2. března 2017]. Dostupné na < <https://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-podruhe-publikovan-dosud-neverejny-algoritmus-97569.html>>
- MALIŠ, Daniel. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy potřetí – zákoutí a taje redakční opravy metodiky* [online]. Epravo.cz, 19. května 2015 [cit. 26. února 2017]. Dostupné na < <https://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-potretri-zakouti-a-taje-redakcni-opravy-metodiky-97885.html>>
- MALIŠ, Daniel. *Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy počtvrté – jak se (ne)lze domoci praktického výpočtu* [online]. Epravo.cz, 16. června 2015 [cit. 5. března 2017]. Dostupné na < <https://www.epravo.cz/top/clanky/metodika-nejvyssiho-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-poctvrte-jak-se-nelze-domoci-practickeho-vypoctu-98145.html>>

České právní předpisy:

- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012, občanský zákoník.
- Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 1/1993, Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 205/2015 Sb. kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, zrušuje zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, a zrušují nebo mění některé další zákony.
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 155/1995 Sb. o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 47/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ve znění zákona č. 89/2012 Sb.
- Zákon č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška č. 104/2012, o stanovení bližších požadavků na postup při posuzování a uznávání nemocí z povolání a okruh osob, kterým se předává lékařský posudek o nemoci z povolání, podmínky, za nichž nemoc nelze nadále uznat za nemoc z povolání, a náležitosti lékařského posudku (vyhláška o posuzování nemocí z povolání).
- Vyhláška č. 98/2012 Sb., o zdravotnické dokumentaci.

- Vyhláška ministerstva financí č. 125/1993 Sb., kterou se stanoví podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání.
- Vyhláška č. 123/2015 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti, přičemž pro účely ztížení společenského uplatnění jde o znalce z oboru zdravotnictví, odvětví stanovení nemateriální újmy na zdraví.
- Vyhláška č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění.
- Nařízení vlády č. 290/1995 Sb., kterým se stanoví seznam nemocí z povolání.
- Nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sdělení pod č. 209/1992 Sb.
- Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně mzdy č. 411/1991 Sb

Zahraníční právní předpisy:

- Zákon č. 65/1965 Zb., zákonník práce, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 311/2001 Z. z, zákonník práce, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/1964 Zb., občianský zákonník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 461/2003 Z. z., o sociálnom poistení, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon Dz.U. 1964 Nr 16 poz. 93 Kodeks cywilny, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon Dz.U. 2002 Nr 199 poz. 1673 o sociálním pojištění pro případ pracovních úrazů a nemocí z povolání, ve znění pozdějších předpisů.

Judikatura:

- Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05
- Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/2014
- Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 50/05-2
- Nález Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 350/03
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08
- Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05

- Nález Ústavního soudu ze dne 12. října 1994, sp. zn. Pl. ÚS 4/94
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. února 1999, sp. zn. Pl. ÚS 16/98
- Nález Ústavního soudu z 21. března 2002, sp. zn. III. ÚS 256/01
- Nález Ústavního soudu ze dne 2. 2. 2016, sp. zn. IV. ÚS 3122/2015.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. 21 Cdo 385/2014
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2000, sp. zn. 21 Cdo 498/2000
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 12. 1996, sp. zn. 2 Cdon 1265/96
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 1968, sp. zn. 6 Cz 32/68
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 11. 2007, sp. zn. 21 Cdo 3330/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2016, sp. zn. 21 Cdo 4394/2014
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2008, sp. zn. 21 Cdo 1508/2007
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 1931, sp. zn. Rv II 471/30 (Vážný 10836)
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 1. 2008, sp. zn. 25 Cdo 676/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne ze dne 26. 8. 2010, sp. zn. 25 Cdo 2414/2008
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 2. 2015, sp. zn. 113/2014
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 1953, sp. zn. Cz 68/53
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 4. 2011, sp. zn. 21 Cdo 1004/2010
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 6. 2010, sp. zn. 21 Cdo 2581/2009
- Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 1. 2011, sp. zn. Cpjn 203/2010
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 7. 2005, sp. zn. 30 Cdo 2951/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2011, sp. zn. 28 Cdo 3471/2009
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 25 Cdo 508/2005
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 11. 2003, sp. zn. 25 Cdo 168/2003
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2002, sp. zn. 25 Cdo 1003/2002
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 2. 2008, sp. zn. 1508/2007
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 8. 1971 sp. zn. 3 Cz 22/71
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 1962, sp. zn. 4 Cz 86/61
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 2014, sp. zn. 21 Cdo 2114/2013
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne ze dne 29. 7. 1983, sp. zn. 1 Cz 23/83
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 32 Odo 132/2005
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 5. 2006, sp. zn. 25 Cdo 2186/2004
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 1968, sp. zn. 3 Cz 36/68

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 1968, sp. zn. 3 Cz 58/68
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1161/2014
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015
- Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 1. 1975, sp. zn. Cpj 37/74
- Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 27. 6. 1974, sp. zn. 14 Co 216/74
- Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 6. 12. 2012, sp. zn. 38 Ad 60/2010
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 14. 12. 2016, sp. zn. 5 To 84/2016
- Rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 30. 6. 1961, sp. zn. 4 Co 172/61
- Rozsudek německého Spolkového soudního dvora ze dne 23. 10. 1951, sp. zn. I ZR 31/51
- Rozsudek Nejvyššího soudu Rakouské republiky ze dne 30. 10. 2003, sp. zn. 2 Ob 186/03x

Abstrakt

Rigorózní práce se zabývá náhradou nemajetkové újmy v zákoníku práce ve vztahu k občanskému zákoníku s tím, že úprava v zákoníku práce je rozebírána obecně a dále je zkoumána otázka výlučnosti této právní úpravy a nezávislosti na občanském zákoníku. První kapitola se zabývá obecnými aspekty náhrady nemajetkové újmy a pojetím odpovědnosti, kterýžto pojem je pro deliktní závazky přinejmenším z terminologického hlediska významný. Druhá, resp. třetí kapitola je věnována úpravě náhrady nemajetkové újmy v občanském zákoníku, resp. zákoníku práce, když je rozebrána Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 OZ), obecná subsidiarita občanského zákoníku vůči zákoníku práce, a dále zejména předpoklady vzniku povinnosti k náhradě nemajetkové újmy. Ve čtvrté kapitole jsou stručně rozebrány pracovní úrazy a nemoci z povolání.

Pátá, šestá a sedmá kapitola se detailně věnují náhradám za konkrétní újmy dle zákoníku práce, tedy náhradě za bolest, za ztížení společenského uplatnění a náhradě za nemajetkovou újmu pozůstalým po zemřelém zaměstnanci. V těchto třech kapitolách jsou vybrány největší problémy nahrazování nemajetkové újmy podle zákoníku práce, učiněno srovnání s občanskoprávní úpravou a navrženo řešení těchto problémů.

V poslední osmé kapitole autor provádí stručnější komparaci se slovenskou a polskou pracovněprávní úpravou náhrady nemajetkové újmy.

Cílem práce je zhodnocení platné právní úpravy, navržení řešení vybraných problematických aspektů a v neposlední řadě i najít odpověď na otázku, zda je úprava náhrady nemajetkové újmy v zákoníku práce skutečně komplexní a použití občanského zákoníku je vyloučeno.

Klíčová slova:

Odpovědnost, újma, nemajetková újma, zaměstnanec, zaměstnavatel, náhrada, předpoklady vzniku povinnosti k náhradě, pracovní úraz, nemoc z povolání, bolestné, ztížení společenského uplatnění, jednorázové odčinění.

Abstract

The Rigorous Thesis deals with legislation of compensation of non-proprietary loss in Czech Labour code in relation to Czech Civil code. The legislative regulation in Labour code is generally analysed and then the question of exclusivity and independence from Civil code is examined. The first chapter deals with general aspects of compensation of non-proprietary loss and also with concept of the Liability, which is at least from a terminological point of view important for delictal relation. The second and third chapters are dedicated to legislation of non-proprietary loss and its compensation in Civil code, respectively in Labour code, and the Methodology for remedy of health non-proprietary loss (pain and the diminishing of the social role according to article 2958 of Civil code) as well as general subsidiarity of Civil code to Labour Code are analysed and also assumptions of the obligation to pay compensation are examined. In the fourth chapter there are briefly analysed accidents at work and occupational diseases.

The fifth and sixth chapter deal with compensations of damages according to Labour code, that means compensation for pain, diminishing of the social role and the compensation for survivors after deceased employee. In these three chapters there are chosen the worst problematic issues of remedy of non-proprietary loss in Labour code and they are compared to Civil code and also the author of the Rigorous Thesis tries to find the solution.

In the last eighth chapter author compares Czech legislation of remedy of non-proprietary loss in Labour code with Slovakian and Polish legislation.

The goal of the Rigorous Thesis is to evaluate existing legislation, to find solution of the chosen problematic aspects and last but not least to find the answer for the question, if the legislation of remedy of non-proprietary loss in Labour code truly is complex and the Civil code can not be used.

Key words:

Liability, loss, non-proprietary loss, employee, employer, compensation, assumptions of the obligation to pay compensation, accident at work, occupational disease, reparation money, the diminishing of the social role, one-off compensation.